

Kulturhistorisk byggnadsinventering nr 52
VÅRGÅRDA KOMMUN
2012

Fältarbete & rapport Carina Carlsson och
Karin Lundberg, Västarvet.

Redigering och layout Carina Carlsson, Västarvet.

Kartor Charlotte Lundberg, Vårgårda kommun.

Tryck Rydins Tryckeri, Nosssebro. 2012.

ISSN 0280-5189

FÖRORD

Den kulturhistoriska bebyggelsen är en gemensam skatt som är viktig att värna om av flera skäl. Den ger ett historiskt perspektiv och knyter oss samman med det förgångna. Den skildrar också hur vårt samhälle vuxit fram och förändrats, till exempel då det gäller ekonomiska, tekniska och sociala förhållanden. Synen på vad som är estetiskt tilltalande har skiftat genom tiderna, vilket också speglas genom bebyggelsen.

Med denna skrift vill vi skapa ett gott kunskapsunderlag och samtidigt väcka intresse för bevarandet av traktens kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse.

Marie Odenbring Widmark
Enhetschef för
kulturmiljöenheten
Västarvet

Sabina Talavanić
Stadsarkitekt /
Arkitekt SAR/MSA
Vårgårda kommun

INNEHÅLL

FÖRORD	3
INLEDNING	7
Metod och urval	7
Så här hittar du i rapporten	8
VAD ÄR KULTURHISTORISKT VÄRDE?	9
SKYDD AV KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE	11
Kyrkor	11
Byggnadsminnen	11
Kommunala skyddsbestämmelser	12
”K-märkt”	12
Område av riksintresse för kulturmiljövården	12
LANDSKAP OCH HISTORIA	14
Inledning	14
Naturgeografiska förhållanden	15
Medeltiden till 1700-talets mitt	16
Landsbygden – 1750 till sekelskiftet 1900	18
Landsbygdens byggnadstraditioner	18
Boningshusen	19
Ekonomibyggnaderna	21
Industriella anläggningar på landsbygden	23
1900-talet – Egnahem och modernism	23
Fritidslivets miljöer	24
Stationssamhället Vårgårda	25
FASTIGHETER SOM TILLMÄTS ETT KULTUR- HISTORISKT VÄRDE	30
Algutstorp socken	31
Bergstena socken	44
Fullestad socken	50
Hol socken	53
Kullings-Skövde socken utom tätorten	68
Kvinnestad socken	75
Landa socken	83
Lena socken	89
Nårunga socken	111

Ornunga socken	119
Siene socken	129
Skogsbygdens socken	141
Södra Härene socken	149
Tumbergs socken	158
Vårgårda tätort	161
KÄLLOR	193
FOTOGRAFIER	194
FÖRTECKNING ÖVER KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA FASTIGHETER I VÅRGÅRDA KOMMUN	195

INLEDNING

Västarvet har utfört en kulturhistorisk inventering av bebyggelsen inom Vårgårda kommuns gränser, på uppdrag av Vårgårda kommun. Inventeringsarbetet gjordes under våren 2007.

Syftet med inventeringen var att revidera den kulturhistoriska byggnadsinventering som utfördes i Vårgårda kommun år 1974 av Älvsborgs läns museiförening, samt att revidera den utredning av fyra områden som skrevs av Älvsborgs länsmuseum 1996 i samband med framtagandet av en ny översiktsplan för tätorten.

I den föreliggande rapporten identifieras den bebyggelse och ett antal miljöer i kommunen som har höga kulturhistoriska värden. Rapporten tjänar till att öka kunskapen om mångfalden av kulturhistorisk bebyggelse i området, både hos invånare och myndigheter, och ska kunna användas som ett underlag i kommunens plan- och bygglovsarbete.

Fotografierna som togs i samband med inventeringen förvaras i Västarvets arkiv på Kulturlagret i Vänersborg, där de finns tillgängliga för allmänheten. På sikt kommer de även att finnas tillgängliga via www.vastarvet.se

Tryckningen av denna skrift sker fyra år efter inventeringstillfället och görs därför med reservation för att byggnaderna kan ha förändrats sedan fotografierna togs.

Fältarbetet utfördes av antikvarie Carina Carlsson. Rapporten är skriven av antikvarierna Karin Lundberg och Carina Carlsson.

Metod och urval

Byggnaderna har, med några få undantag, enbart inventerats exteriört.

När bebyggelsen inventerades på 1970-talet genomfördes arbetet i form av en totalinventering av

bebyggelsebeståndet, vilket innebar att alla byggnader dokumenterades. Sedan dess har mycket förändrats, inte minst arbetsmetoder och urvalskriterier. Arbetet med den föreliggande rapporten har inneburit att en ny kulturhistorisk bedömning utförts utifrån nuvarande förutsättningar, och utifrån ett lokalt perspektiv. Generellt har synen på vad som är kulturhistoriskt intressant breddats sedan 1970-talet till att också innefatta bebyggelse från tiden efter år 1930.

Den nu aktuella inventeringen är selektiv, vilket innebär att endast de byggnader/miljöer som bedöms ha kulturhistoriska värden har tagits med i rapporten. Inledningsvis besöktes alla bebyggda fastigheter mer eller mindre översiktligt. Ett första urval gjordes där ett antal fastigheter ansågs besitta vissa kulturhistoriska värden. Dessa besöktes sedan på nytt och dokumenterades, varpå slutligen ett sista urval gjordes. Resultatet håller du nu i din hand.

Så här hittar du i rapporten

På sidan 195 hittar du en förteckning över de fastigheter som bedömts ha kulturhistoriska värden. De redovisas mer detaljerat i sockenvis ordning från och med sidan 31. I varje sockenkapitel redovisas först kulturmiljöer (i de fall då sådana särskilt utpekats) och därefter enskilda fastigheter.

VAD ÄR KULTURHISTORISKT VÄRDE?

Begreppet kulturhistoriskt värde är ett kvalitativt begrepp som inte är alldeles lätt att definiera. Det omfattar ett flertal olika, ofta samverkande aspekter. Dessa är inte mätbara och kan lätt uppfattas som abstrakta. Lite förenklat kan man säga att en kulturhistoriskt värdefull byggnad har sina ursprungliga särdrag kvar och/eller har en historisk betydelse på något plan som gör den värdefull och värd att bevara för framtiden. Riksantikvarieämbetet har skapat en modell för kulturhistorisk värdering i ett försök att konkretisera detta begrepp. En byggnads eller en miljöns kulturhistoriska värde kan enligt denna modell bedömas utifrån två grundläggande kategorier: så kallade kunskapsvärden och upplevelsevärden.

All bebyggelse berättar på något sätt något om sin tid. Den kan till exempel vittna om samhällsutveckling, om estetiska ideal eller om sociala och ekonomiska förhållanden då den kom till eller byggdes om. Dessa är exempel på så kallade dokumentvärden, medan arkitektoniska, miljöskapande och konstnärliga värden är exempel på upplevelsevärden. Dessa båda värdetyper förstärks i sin tur av aspekter som äkthet, pedagogiska värden eller hur sällsynt eller vanlig en byggnad eller miljö är.

Om en byggnadstyp är relativt sällsynt idag, till exempel kvarnar, så har de i regel tagits med i denna rapport även om de genomgått många förändringar. Högre krav på bevarad karaktär har däremot ställts på vanligt förekommande byggnader, som till exempel landsbygdens alla boningshus.

Bedömningen av varje enskild byggnad har skett utifrån ett helhetsperspektiv. Detta innebär att hänsyn tagits till varje byggnads läge i landskapet och relation till kringliggande byggnader. Bevarade strukturer som till exempel hamlade träd, alléer eller murar i odlingslandskapet bidrar till berättelsen om en gård och till dess värden. Inne i tätorten är det till exempel av betydelse hur en byggnad förhåller sig till samhällets äldsta gator och stråk. Ekonomibygnader som bevarats

Boningshuset på gården Lafsan i Skogsbygden är ett västsvenskt dubbelhus som i princip bevarats i oförändrat skick sedan sekelskiftet 1900. De välbevarade uthusen bidrar också till det mycket höga kulturhistoriska värdet.

Folkets hus i Vårgårda är ett exempel på en byggnad som genomgått stora förändringar genom åren, men som ändå har vissa kulturhistoriska värden på grund av sin långa kontinuitet som samlingsplats.

Kvarteren Plogen och Harven ligger i området Fridhem i tätortens södra del. Bostadshusen i dessa kvarter är tidstypiska representanter för den omfattande villabebyggelse som kom till omkring år 1970 på såväl små som stora orter i landet.

väl påverkar också bedömningen, såväl i tätorten som på landsbygden. När det gäller 1950- till och med -70-talets ganska omfattande bostadsbebyggelse har ett litet representativt urval gjorts.

SKYDD AV KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE

Genom att bebyggelsen bevaras skapas kontinuitet, vilket ger oss möjlighet att lättare uppfatta historiska sammanhang. Det bästa skyddet av det byggda kulturarvet uppstår när fastighetsägaren själv är intresserad och kunnig, och allmänheten engagerad och uppskattande. Men det finns flera sätt att skydda bebyggelsen på via lagar och bestämmelser.

Kulturminneslagen inleds med att slå fast att ”det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla.” Detta innebär att såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn till och aktsamhet för de byggnader och miljöer som ansetts besitta kulturhistoriska värden.

”det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvar för detta delas av alla.”

Kyrkor

Alla Svenska kyrkans kyrkobyggnader och kyrkogårdar som byggts eller anlagts före 1939, och ett begränsat urval kyrkor som byggts efter 1939, skyddas av kulturminneslagen. Interiöra och exteriöra förändringar av kyrkorna och förändringar på begravningsplatserna får genomföras först efter tillstånd från länsstyrelsen.

Byggnadsminnen

Vissa byggnader, parker, trädgårdar eller andra anläggningar anses besitta ett så högt kulturhistoriskt värde att de brukar benämnas ”synnerligen märkliga”. Dessa byggnader och miljöer skyddas genom att förklaras som byggnadsminnen enligt kulturminneslagens 3:e kapitel. Länsstyrelsen fattar beslut om vilka byggnader/miljöer som skall förklaras som byggnadsminnen. I Västra Götalands län finns knappt 200 byggnadsminnen, och inom Vårgårda kommuns gränser finns ett enda byggnadsminne, fastigheten Ljungås i Skogsbygdens socken (se nästa uppslag).

Kommunala skyddsbestämmelser

Kommunen kan fatta beslut om att byggnader och miljöer med höga kulturhistoriska värden inte får rivras. Denna reglering sker i samband med att kommunen upprättar en detaljplan eller områdesbestämmelser.

För all bebyggelse gäller, oavsett om de skyddats i plan eller ej, att eventuella ändringar ska utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag består. Enligt plan- och bygglagens åttonde kapitel skall också all bebyggelse hållas i vårdat skick, och underhållet ska anpassas till byggnadsverkets värde från kulturhistorisk synpunkt.

”K-märkt”

Lite vanvördigt kan det sägas att de byggnader och miljöer som redovisas i denna rapport blivit ”k-märkta” med anledning av sina kulturhistoriska värden. Begreppet har ingen lagenlig betydelse och finns egentligen bara i folkmun. Kommunen har en skyldighet att vid prövning av bygglov och rivningslov ta hänsyn till det kulturhistoriska värdet.

Västarvets bedömning är att de byggnader som pekats ut i denna rapport besitter sådana värden att de bör förses med kommunala skyddsbestämmelser i samband med upprättandet av ny detaljplan eller nya områdesbestämmelser.

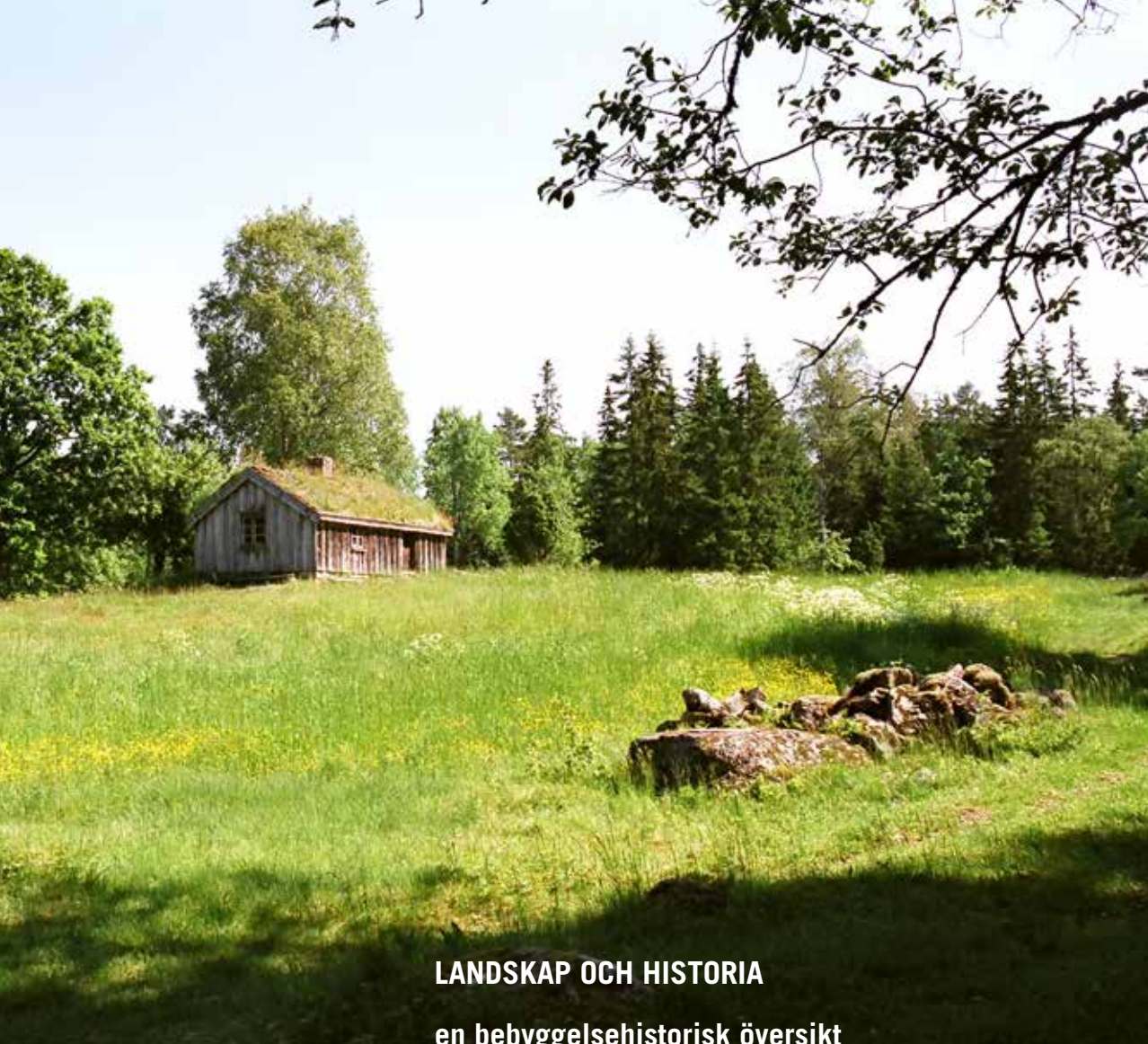
Område av riksintresse för kulturmiljövården

En byggnad eller miljö kan ligga inom område av riksintresse för kulturmiljövården. Detta innebär att den hör till en miljö som har få eller inga motsvarigheter i regionen och landet, och att den därmed är värd att skydda ur ett nationellt perspektiv. Det är en signal om att det här finns så höga värden att kulturmiljön har företräde i samband med planeringen av olika typer av förändringar.

Inom Vårgårda kommun finns nio områden av riksintresse för kulturmiljövården. Urval, avgränsning och beskrivningar av dessa har gjorts av Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet.

Fastigheten Ljungås i Skogsbygdens socken är kommunens enda byggnadsminne. Boningshuset är en så kallad långloftsstuga som troligen byggts under 1700-talets senare del eller början av 1800-talet.

LANDSKAP OCH HISTORIA

en bebyggelsehistorisk översikt

Inledning

Vårgårda kommuns bebyggelse speglar hur byggnadstraditioner och arkitekturideal förändrats genom tiderna. Varje enskild byggnad präglas av det sammanhang den uppförts i, för vilket ändamål och för vem eller vilka den byggts. Idag härstammar byggnadsbeståndet på landsbygden kring Vårgårda huvudsakligen från tiden efter laga skiftet (ca 1860) och fram till och med 1930-talet. I tätorten är merparten av bebyggelsen från 1900-talet med få undantag.

Naturgeografiska förhållanden

Inom Vårgårda kommuns gränser återfinns ett antal olika landskapstyper som haft betydelse för människans möjligheter att nyttja och forma naturen under tusentals år. Kring de större vattendragen syns ett öppet, bördigt slättlandskap i breda dalgångar. Kommunen delas geografiskt och lite grovt sett i två av den dalgång som leder från de norra delarna i Södra Härene och ner mot sydväst över Tumberg, tätorten, Hol och vidare mot Alingsås. Norr om samhället är dalgångarna knutna till Toppebäcken och Nossan, medan Säveåns breda dalgång tar över strax söder om Vårgårda tätort. I Hol ansluter en annan dalgång som löper norrut mot Östadvulle via Lena och Bergstena. Längs dessa flacka dalgångar består bebyggelsen mestadels av bondgårdar som efter skiftesreformerna ligger jämt utspridda i landskapet.

Insprängd i den södra halvan av kommunen och i anslutning till de slätterna finns mer kuperad terräng med mindre jordbruksområden. Här består gårdsbebyggelsen av små, oregelbundet grupperade enheter. Naturen växlar mellan uppodlade åkrar, betesmarker och skogspartier. På flera håll framträder ekhagelandskap med spår från det äldre odlingslandskapet.

De nordvästra och södra delarna präglas av glesbebyggd skogsmark. Den södra delen av kommunen utgör början till sydsvenska höglandet. Marken här har traditionellt varit uppdelad mellan gårdarna i de mer tätbebyggda områdena. Här framträder tydligt bebyggelsestrukturen med större gårdar i centrala och gynnsamma lägen och ensligt placerade torpställen i kuperad och svårbrukad skogsmark i socknarnas utkanter. I dessa bygder förekom under första halvan av 1800-talet många torpställen som idag till stor del försvunnit. I de skogiga och höglänta delarna av Lena socken finns emellertid fortfarande ett antal torp kvar som kan ge oss en glimt av 1800-talets levnadsförhållanden och sociala strukturer.

Tätbebyggelsen är främst koncentrerad till Vårgårda samhälle, men återfinns också i mindre enklaver i Östadvulle, Lagmansholm och kring Storsjön i Horla.

Medeltiden till 1700-talets mitt

Den äldsta bebyggelsen som går att finna inom kommunens gränser utgörs av de stenkyrkor som tillkom under tidig medeltid. De allra första kyrkorna byggdes av trä, men ersattes av byggnader som murades i sten under 1100- och 1200-talen. I Vårgårda kommun återfinns sådana kyrkor i till exempel Ornunga, Horla, Hol och Siene.

Kyrkobyggandet är kopplat till den fastare politiska och kyrkliga organisation som började växa fram i Sverige under och kring 1200-talet. Landskapen delades då in i häraden och socknar, det vill säga mindre rätts- och förvaltningsområden. Merparten av Vårgårdas socknar kom att höra till Kullings härad, medan de fem socknar som är belägna längst åt sydöst hör till Gäsene härad.

Under slutet av medeltiden minskade befolkningen mycket kraftigt bland annat på grund av digerdöden, och få nya kyrkor byggdes. Fullestad kyrka förmodas emellertid vara uppförd under den tiden. Ett annat spår efter denna tid är gårdsnamn som Ödegården, som berättar om den tid då gårdar övergavs i spåren efter sjukdom och död.

Förutom kyrkorna uppfördes få eller inga byggnader i sten. Timringstekniken tros ha introducerats kring 1000-talet och blev den över allt dominerande byggnadstekniken vid byggandet av boningshus och andra byggnader med högt värde i Vårgårdatrakten ända till sekelskiftet 1900. Skiftesverk var också vanligt förekommande, framförallt gällande ekonomibygnader.

Trakterna kring dagens Vårgårda har drabbats i omgångar av härjningar och plundringar, till exempel under det oroliga 1600-talet. Enligt sägnen plundrades kyrkan i Hol 1611, och på Kolbäckes gård i Bergstena finns kulhål i det gamla magasinets stomme som sägs ha uppstått i samband med en strid mot danskar år 1612.

Marken var organiserad i inägor och utägor. Inägorna, som bestod av inhägnade ängar och åkrar, låg närmast

Ornunga gamla kyrka tros vara uppförd under 1200-talet. Dess mycket välbevarade 1700-talsinteriör är en sevärighet av nationellt intresse.

kring byarna och gårdarna och var uppdelade på så sätt att varje bonde ägde var sin del. Utanför låg utmarken med skogar och hedar som ägdes samfällt och nyttjades för slätter, ved- och virkesfångst, bete och jakt. Bybildningarna var små och ensamgårdar vanliga.

I stor kontrast till de små bybildningarna var de enstaka frälse- och sätesgårdar som i Vårgårda kommun främst representeras av Olstorp, Kvide, Kolbäck, Lagmansholm och Ribbingsberg. Flera av dessa har en anrik historia som sträcker sig åtminstone till 1500-talet. Kring dessa gårdar uppfördes torpbebyggelse tidigt, redan på 1700-talet.

Landsbygden – 1750 till sekelskiftet 1900

Den agrara revolutionen kom att innebära en total omvandling av landsbygden. Från mitten av 1700-talet skedde en stark expansion av jordbruket. Kring 1800 inleddes en befolkningsökning och en intensiv nyodling uppstod. Nyodlingen möjliggjordes av den omfattande hemmansklyvningen och underlättades av att nya jordbrukstekniker infördes. Växtebruk började successivt införas, först på de större gårdarna under 1800-talets början.

Laga skifte genomfördes i Vårgårdatrakten omkring år 1860. Markfördelningen mellan gårdarna förändrades då och bebyggelsen fick ofta nya lägen. Det landskap vi ser idag är till stor del präglad av dessa förändringar, men på flera platser i trakten förekommer landskap med rika förekomster av fossila odlingslämningar från tiden före skiftena. I några socknar orsakade skiftet en omvälvande förändring av landskapsbilden medan andra påverkades i mindre grad. I Kullings-Skövde socken ligger till exempel Hobergs by och byn kring kyrkan kvar i sina gamla lägen.

Mellan 1860 och 1915 emigrerade en ansenlig del av den nuvarande kommunens befolkning till USA. Det var främst de egendomslösa som gav sig av och lämnade torp och backstugor öde. Torpen och backstugorna från denna tid har mestadels försvunnit men några har blivit kvar som sommarstugor. I skogen kan man ibland ännu se resterna av en spismur eller en syrenberså som vittnen från denna tid.

Landsbygdens byggnadstraditioner

I äldre tider fick bebyggelsen olika form och struktur beroende på var i landet den kom till. Den äldre jordbruksbebyggelsen i Vårgårda räknas till det så kallade västsvenska traditionsområdet, vilket sträcker sig från småländska höglandet upp mot Värmland. Bebyggelsen inom detta område faller inom den västsvenska gårdstypen, vilken kännetecknas av att mangård (boningshus) och fägård (ladugård, stall och liknande) var tydligt åtskilda, inte sällan av en väg, ibland av ett staket eller en häck. Det var vanligt att bostadshus och ladugård

placerades parallellt eller i vinkel till varandra. Fanns det fler byggnader uppfördes de inte sällan allt eftersom i en öppen fyrkant kring en rektangulär gårdsplan.

Tillgången på lämpligt byggnadsmaterial har i alla tider varit avgörande för valet av byggnadsteknik. Det har varit gott om gran och fur i Vårgårdatrakten, därför var knuttimringen länge dominerande, men den goda tillgången på ek på flera håll i kommunen har inneburit att skiftesverk också varit vanligt förekommande. Byggnadstraditionerna har även styrts av möjligheterna att kommunicera med andra delar av landet och därmed ta del av nya byggnadstyper och -tekniker. Före sekelskiftet 1800 skedde emellertid förändringarna mycket långsamt.

Boningshusen

Allmogens bebyggelse från tiden före sekelskiftet 1800 är relativt dåligt känd, men det är känt att de flesta bodde i låga stugor med så kallad åstakskonstruktion där taktäckningen vilar på långsgående bjälkar. Planlösningen varierade, men vanligast var enkelstugorna (ett stugrum med förstuga och avdelad kammare), framkammарstugorna (en enkelstuga med en eller två kammare tillbyggda på bortsidan av stugrummet) och parstugan (enkelstuga med ytterligare ett stugrum på andra sidan av förstugan och kammaren). Idag finns det bara ett litet fåtal kända byggnader inom kommunens gränser med ålderdomliga planlösningar av dessa slag. Detta gäller undantaget enkelstugan, som blev en vanlig form för alla de torp som uppfördes under 1700- och 1800-talen.

Boningshuset på gamla prästgården i Asklanda (till vänster) är en välbevarad parstuga, en byggnadstyp som varit vanligt förekommande i hela Västergötland åtminstone sedan 1500-talet.

Att döma av en beskrivning av Siene från 1865 har framkammарstugor varit vanliga i Vårgårdatrakten:

”Byggnadssättet är timrade envåningshus under tegeltak, vanligen inredda till förstuga, kök, stuga och så kallad framkammare samt vind med ett därå inrättat gavelrum, egentligen för hushållets helgdagskläder.”

Under 1800-talet uppstod bruket att klä boningshusen med panel. Tidigare var stommen blottlagd och grånad av väder och vind. Nu blev skyddet mot röta bättre men också mot drag inomhus. Under slutet av samma sekel blev det vanligt att avfärga boningshusens fasader i ljusa oljefärger, men det fortsatte samtidigt att vara populärt att måla väggarna med röd slamfärg. Taken täcktes länge endast av brädor eller brädor i kombination med näver och grästorv. Senare har spåntäckning och tegeltak blivit det vanligaste.

Välbevarat västsvenskt dubbelhus från 1920-talet i Hägrunga, Algutstorp. Byggnadstypen blev omåttligt populär efter laga skifte och nästan samtliga boningshus som uppfördes på landsbygden under perioden 1860 - 1940 verkar ha varit av detta slag.

Laga skiftesförordningen från 1827 medförde flyttning av många gårdsenheter, vilket i sin tur orsakade en omfattande förnyelse av byggnadsbeståndet. I Vårgårdatrakten genomfördes skiftet under 1860-talet, som tidigare nämnt. När en gård flyttades till ett nytt läge var det inte ovanligt att en äldre byggnad flyttades med, och att man bodde i denna (som ofta kallas lillstugan) till det att det nya moderna boningshuset byggts klart. Det senare fick nu ett helt nytt utseende och byggdes på dubbel bredd istället för med rum på en rad som tidigare. Byggnadstypen, som kallas västsvenskt

dubbelhus, uppfördes nästan uteslutande i 1½ våning och kännetecknas av symmetriska fasader klädda i panel, med en eller ett par fönster placerade på var sida om den mittställda entrén, som gärna försågs med veranda. På de medelstora och mindre gårdarna blev det vanligt att husen fick fyra rum kring en centralt placerad murstock.

En annan variant, som ofta ses på större gårdar, är det så kallade dubbelradhuset som består av sex rum grupperade på två rader kring två murstockar.

Det västsvenska dubbelhuset fick mycket stort genomslag i Vårgårdatrakten och i princip samtliga boningshus som uppförts på landsbygden under perioden 1860 till och med ca 1935 har uppförts med dubbelhusets planform. I enstaka fall påträffar man också salsbyggnader med sex eller flera rum i två våningar på större gårdar och prästgårdar. Salsbyggnaden har funnits i landet sedan länge, och har sitt ursprung i herrgårds- och högreståndskulturen.

Ekonomibyggnaderna

Under slutet av 1800-talet tillverkades såväl boningshus som ekonomibyggnader allt oftare efter mönsterblad ritade av arkitekter. Till de mer kända hör C E Löfvenskiölds verk som fick stor spridning via Lantbruksakademiens skrifter. I Vårgårdatrakten har detta förmodligen gällt ekonomibyggnader i första hand.

De ekonomibyggnader som har varit centrala för gårdens drift har idag sällan någon hög ålder. Framför allt ladugård och loge har moderniserats i takt med förändrade jordbruksmetoder. Det stora flertalet härstammar därför från första halvan av 1900-talet. Orsaken till förbättringarna förklaras bland annat i allt större djurbesättningar, ett ökat djurskydd och teknisk utveckling. En förbättrad mejerinäring krävde större byggnader, liksom även de nya jordbruksmaskinerna. Vid de gårdar som ännu är i drift pågår denna utveckling än idag. 2000-talets byggnader skiljer sig dock från de äldre såväl när det gäller byggnadsteknik som materialval och utformning.

Typiskt för den svenska lantgården i äldre tid var mångfalden av byggnader. Förutom boningshus fanns en mängd ekonomibyggnader så som fähus, stall, loge, magasin, vagnslider, redskapsbod, dass och källare med mera. En smedja kunde också höra till gården, och var då ofta belägen ett stycke bort från de övriga byggnaderna

på grund av eldfaran. Under 1800-talet övergavs systemet med de många uthusen allt mer och istället försökte man samla så många funktioner som möjligt i en gemensam ladugårdsbyggnad. Myndigheterna hade propagerat för detta byggnadssätt ända sedan 1700-talet, eftersom det innebar virkesbesparing. Av samma skäl förespråkades också användning av sten i ladugårdsbyggandet, men få hade resurser att uppföra ladugårdslängor helt eller delvis i sten.

Fram till 1800-talets mitt var fähusen små, mörka och låga, senare gjordes de rymligare och ljusare. I Vårgårda kommun återfinns ett antal ladugårdar med så kallad skunk eller skunke, ett särdrag som förekommer i södra och sydvästra Västergötland. Detta innebär att ett indraget utrymme med tak bildas framför ingången till fähuset. På Brevikshults häradsallmänning i Skogsbygdens socken

kan man se en fin ladugård med skunke, en ladugård som dessutom tros vara är en av landskapets äldsta bevarade (se sidan 141).

Förutom boningshuset och ladugården var magasinet eller boden den viktigaste byggnaden på en gård. Det var här man förvarade maten och spannmålet men ibland också kläder och andra viktiga förnödenheter. Den uppfördes med särskild omsorg när det gäller timmermansarbetet och är idag inte sällan den äldsta byggnaden i en gårdsanläggning.

Timrad magasinsbyggnad i Olstorp, Algutstorp socken. Troligen uppförd under 1800-talets mitt.

Brygghuset eller tvättstugan var en annan viktig byggnad som bidrar till berättelsen om hur det var att leva på en gård kring sekelskiftet 1900. Idag har de sällan någon funktion och riskerar förfall om de inte kan användas som gäststuga, förråd eller liknande.

Industriella anläggningar på landsbygden

Människan har haft kunskap om hur man kan nyttja den kraft som finns i åar och andra vattendrag åtminstone sedan tidig medeltid. De sågar och kvarnar som än idag kan ses längs Vårgårdatraktens vattendrag brukar kallas tidiga anläggningar av industriell karaktär, trots att de från början ingick som en del i jordbruket. Merparten av de kvarnar och sågar som nu finns kvar är uppförda under årtiondena kring sekelskiftet 1900. Sågar av detta slag återfinns till exempel vid Lilla Åby i Landa och på fastigheten Långesbro i Lena socken, och Finnatorps kvarn i Horla och Ljurs kvarn i Ljurs socken är exempel på intressanta och välbevarade kvarnar. Sammantaget berättar kvarnarna och sågarna om den stora betydelse som vattendragen hade och till viss del fortfarande har för den lokala befolkningens försörjning och näringsverksamhet.

1900-talet – Egnahem och modernism

Under perioden 1850-1900 hade en stor del av befolkningen på landsbygden flyttat in till städerna respektive emigrerat till USA. Landets beslutsfattare

Fint exempel på ett egnahem från 1943 på Torggatan 21.

kände sig nödgade att införa en rad reformer för att få folket att stanna kvar i landet såväl som på landsbygden. Samtidigt hade det nära de större städernas industrier byggts hyreshus som kännetecknades av miserabla sociala förhållanden. För att få en lösning på dessa problem erbjöd man nu möjligheten att uppföra en egen villa med hjälp av förmånliga så kallade egnahemslån. Reformen resulterade i många nya en- och tvåfamiljshus under den första hälften av 1900-talet, både i tätorten och på landsbygden. I Vårgårda ser man till exempel ett område med egnahem

som sträcker sig från Kungsgatan och rakt västerut. Egnahemmen fick ofta rektangulär eller kvadratisk form, och de uppfördes gärna i 1½ plan med sadeltak eller brutet tak som klätts med tvåkupigt lertegel. De som byggdes från 1920-talet och senare utgörs ofta av prefabricerade trähus som kunde beställas genom kataloger. I samband med att dessa bostadshus kom till började de regionala och lokala byggnadstraditionerna att suddas ut allt mer.

På 1930-talet spred sig modernismen i Sverige från Europa. Stilen, som i vårt land också kallas funktionalism eller funkis, kännetecknas av ett slätt, odekorerat uttryck, stora fönster som ofta sattes över hörn eller på rad i så kallade fönsterband. Byggnadskropparna fick ofta en kompakt lådform och takfallen gjordes flacka. Stilen blev populär under 1930- och 40-talet och bostadshus i denna stil uppfördes såväl i tätorterna som på landsbygden. Parallellt med denna stil uppfördes en del västsvenska dubbelhus en bit in på 1930-talet i Vårgårdatrakten, men från och med 1940 blev dubbelhuset fullständigt utkonkurrerat.

Fritidslivets miljöer

Under mitten av 1900-talet byggdes det så kallade välfärdssamhället upp, som bland annat handlade om att alla skulle få rätt till arbete, en bra bostad, sjukförsäkring och pension. En del i detta var också att alla fick lagstadgad rätt till semester från och med

1930-talet. Följden av lagen blev att många började bygga små fritidshus längs med landets sjöar och hav, något som påverkade landskapsbilden kraftigt på många håll. I Vårgårdatrakten har detta huvudsakligen skett kring Storsjön i Horla och i mindre omfattning vid till exempel Ornungasjön och Kvinnestadsjön. Den fritidsanknutna bebyggelsen utgörs också av till exempel badplatser och Vårgårdaparken.

Välvärdat fritidshus från 1959 vid Ornungasjön.

Stationssamhället Vårgårda

Dagens Vårgårda har vuxit fram ur det äldre stationssamhället, som grundades då Västra Stambanan anlades på 1850-talet. Stationen lades vid skärningspunkten med landsvägen mellan Göteborg och Stockholm på Skövde bys ägor i Kullings-Skövde sockens södra del. Stationssamhället fick sitt namn efter den närbelägna egendomen Vårgårda. Området kring stationen var före järnvägens tillkomst i stort sett obebyggt. Socknen var tidigare en övervägande jordbruksbygd, men genom järnvägens tillkomst kom handel och industri att dominera trakten. Då järnvägen invigts, blev Vårgårda den naturliga avsättningsorten för spannmål och då framför allt havre, som odlades i omlandet.

De nybildade stationsorterna längs järnvägen utvecklades på ett likartat sätt. De blev naturliga platser för handelsmännen att slå sig ner på. Vanligen flyttade även postanstalten till stationen eller dess omedelbara närhet. Gästgiverier eller järnvägshotell uppfördes och nya kreatursmarknader kom till, och med dem följde även det ambulerande nöjeslivet. Stationen blev det nya centrumet i bondebygden och övertog den gamla kyrkplatsens funktion som social mötesplats, så också i Vårgårda. Bebyggelsen med manufaktur, speceriaffärer, kaféer, hotell och mindre hantverksnäringar växte upp på ömse sidor av landsvägen Göteborg-Stockholm, nuvarande Drottninggatan – Kungsgatan, med tyngdpunkt söder om stationsområdet.

Den första stationsbyggnaden uppfördes 1857 efter ritningar utförda av arkitekt A W Edelswärd, som var Statens Järnvägars chefsarkitekt. Stationen revs 1940 och ersattes av den nuvarande. Stationshusen med dess medvetna arkitektur kom ofta att bli en inspirationskälla för den omgivande bebyggelsen. På adressen Järnvägsgatan 1 i Vårgårda står en byggnad som har tydliga drag av ortens första stationsbyggnad.

På 1880-talet etablerades en spannmåls- och kreatursmarknad vid Kungsgatans norra del i nuvarande kvarteret Muraren. Successivt växte bebyggelsen upp utmed övriga vägar och även inåt kvarteren. Utöver affärsbebyggelsen och de offentliga lokalerna uppfördes bostadshus med mindre uthus i väl tilltagna trädgårdar. År 1925 utförde första stadsingenjören i Göteborg, Albert Lilienberg, en karta över stationssamhället med förslag till gränser för det blivande municipalsamhället. Tre år senare blev Vårgårda municipalsamhälle, vilket bland annat innebar att byggnadsordningen för rikets städer skulle följas.

Järnvägens ankomst gav även goda förutsättningar för industrietablering. Före dess hade bäckar och åar i trakten nyttjats för att driva kvarnar och sågverk i flera århundraden, men nu kunde man med kombinationen ny teknik, god tillgång på arbetskraft och ett långt större avsättningsområde göra satsningar i stor skala. Vårgårda Havregrynskvarn, som grundades redan 1871, var en av de första industrierna på orten och har en särställning i sammanhanget. Som en av de äldsta och bäst bevarade kvarnmiljöerna från slutet av 1800-talet i hela Västra Götalands län, är den av särskilt industrihistoriskt intresse. Från kvarnen gick en hästspårvagn till bangården. Stationen blev

Vårgårda kvarn från 1871 är av stort industrihistoriskt intresse.

lastningsplats för grynen från kvarnen men också andra jordbruksprodukter.

Ett annat stickspår från stationen ledde till Kultorvs-fabriken, som anlagts 1872. Driften lades dock ner redan efter några år och 1876 etablerades Vårgårda Tegelbruk på samma plats. År 1898 startade en snickerirörelse på Lillagärdet. Denna fick så småningom flera efterföljare, bland annat Vårgårda Snickerifabrik som grundades 1920. Den största industrin på orten, Vårgårda armaturfabrik, startades samma år.

Under slutet av första världskriget kom elektriciteten till orten. Under årtiondena kring 1900-talets mitt startades ett flertal textilindustrier i samhället, till exempel AB Svenskt Konstsilke, Reintz konfektion, Konfektions AB Kabom och AB Vårgårda Textilindustri.

Järnvägen fick inte bara betydelse för handeln och industrin, den drog även till sig regementet. Tänga hed blev 1862 övningsplats för Kungliga Göta Artilleriregemente. Regimentets stallar och andra byggnader flyttades över från den gamla övningsplatsen Dösebacka norr om Kungälv. Vid bangården anlade artilleriet en lastkaj för tyngre fordon.

År 1928 bildades Vårgårda municipalsamhälle. I samband med kommunsammanslagningen 1952 slogs 18 socknar samman till Vårgårda kommun.

Under andra världskriget gick byggandet ner något men på 1950-talet tog det fart igen. Bostadsbristen var vid den här tiden svår i nästan alla tätorter i landet, även i mindre samhällen som Vårgårda. För att få bukt med denna brist beslutades i mitten på 1960-talet att det i Sverige skulle byggas en miljon nya bostäder på tio år i form av flerbostadshus, radhus, kedjehus och villor. Beslutet fick omfattande betydelse för stadsbilden i Vårgårda tätort. Ett stort antal nya villor och kedjehus uppfördes och orten växte under denna tid åt alla väderstreck. I de centrala delarna norr om järnvägen tillkom också ett antal två och tre våningar höga flerbostadshus. I

samband med oljekrisen 1973 och under 1970-talets mitt avtog byggandet, men senare har fler nya villaområden tillkommit i samhällets utkanter.

Stationen i Vårgårda har sedan anläggandet varit ortens självklara centrum, den mittpunkt varifrån allt utgick och dit allt sammanstrålade. När persontågen slutade stanna i Vårgårda 1977 påverkades samhällets identitet. Nästa omvälvande förändring inträffade när Kungsgatans järnvägsövergång stängdes för så väl biltrafik som fotgängare. Den gamla landsvägens självklara sträckning upphörde och därmed även den sammanhållande länken genom samhället. I mitten på 1990-talet började persontågen stanna i Vårgårda igen.

FASTIGHETER SOM TILLMÄTS ETT KULTURHISTORISKT VÄRDE

På de följande sidorna redovisas den bebyggelse i Vårgårda kommun som anses besitta kulturhistoriska värden. Fastigheterna redovisas sockenvis. Kapitlen inleds med kulturmiljöer i de fall där sådana särskilt utpekats. Dessa miljöer är skrafferade i rött.

*Karta 1. Vårgårda kommun
med sockenindelning.*

Algutstorp socken

1. Algutstorps kyrka

Algutstorps kyrka ligger tillsammans med prästgården på den västra änden av en uppodlad åsrygg med Sävån i väster och Tånga hed i norr. I den väl samlade miljön ingår en arrendatorsbostad och ett församlingshem. Den medeltida gråstenskyrkan är utbyggd vid 1700-talets mitt med ett tidstypiskt, tresidigt avslutat kor, vapenhus, sakristia och ett för bygden karaktäristiskt litet gavel torn. Exteriören är föga förändrad sedan dess med undantag för det tidiga 1800-talets bevarade rundbågsfönster. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel och ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

2. Algutstorps prästgård 1:1

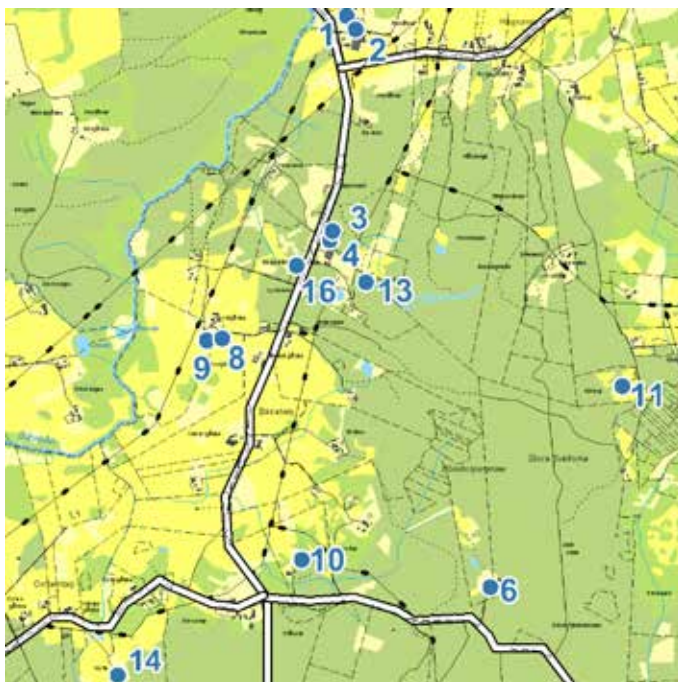
Före detta prästgård belägen intill Algutstorps kyrka. Gården omges av öppna, uppodlade marker. Prästbostället är uppfört 1827, efter att den gamla gården brunnit ner omkring år 1800. På gården finns ett flertal ekonomibyggnader bevarade, bland annat ett kontor från 1870, smedja och källare från 1890, ladugård, och kyrkoarkiv från 1938. Prästbostället har salsbyggnadens planlösning med frontespis och öppen veranda som troligtvis har tillkommit senare. Det kulturhistoriska värdet motiveras av prästboställets representativitet för sin kategori. Genom sin storlek och utformning ger den uttryck för statusen som kyrkoherdebostad. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

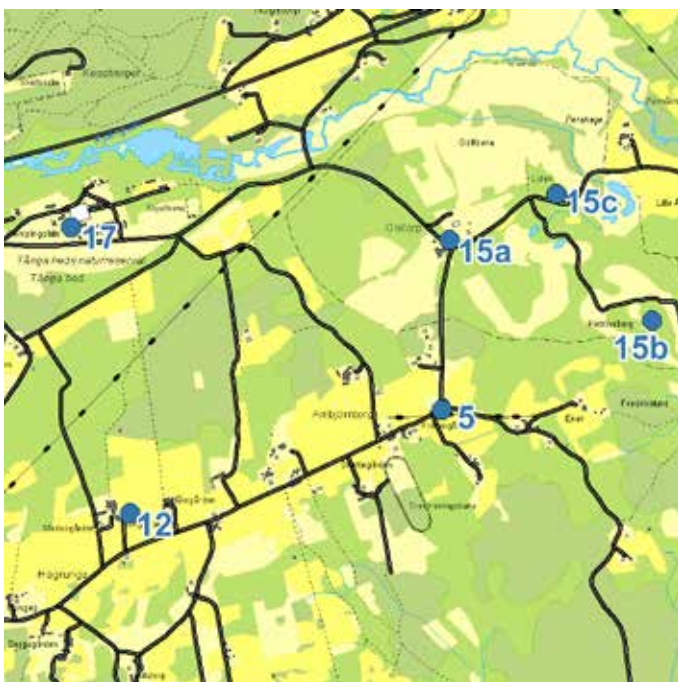
3. Algutstorp Prästgården 1:2

Före detta folkskola, numera hembygdsgård belägen öster om riksväg 42. Den byggdes 1872 på prästgårdens ägor och var då en av de större i kommunen och användes för hela socknen. Till fastigheten hörde även ladugård, brygghus, källare samt avträde. Fram till 1928, då ny lärarbostad uppfördes, inrymde folkskolan även bostad samt småskola och slöjdsal. På 40-talet fanns två lärosalar, bibliotek, slöjdsal samt ett kommunalrum i byggnaden. Skolan användes fram till 1969 då den blev församlingshem. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaden är välbevarad, och av dess tidigare funktion.

Karta 2. Algutstorp.

Karta 3. Algutstorp.

4. Algutstorp Prästgården 1:11

Före detta lärarbostad, numera bostadshus beläget strax intill den före detta folkskolan. Lärarbostaden uppfördes 1928 och innehöll två bostäder, en för den manlige folkskolläraren och en för den kvinnliga. Byggnaden är uppförd i en tidstypisk 1920-talsstil med brutet tak, halvmånefönster samt öppen veranda med svarvade pelare. Till fastigheten hör även en ladugård/vagnbod från samma tid. Den före detta lärarbostaden har ett kulturhistoriskt värde på grund av den tidigare funktionen som lärarbostad men även på grund av att den ursprungliga utformningen bevarats.

5. Ambjörntorp 3:4 Frälsegården

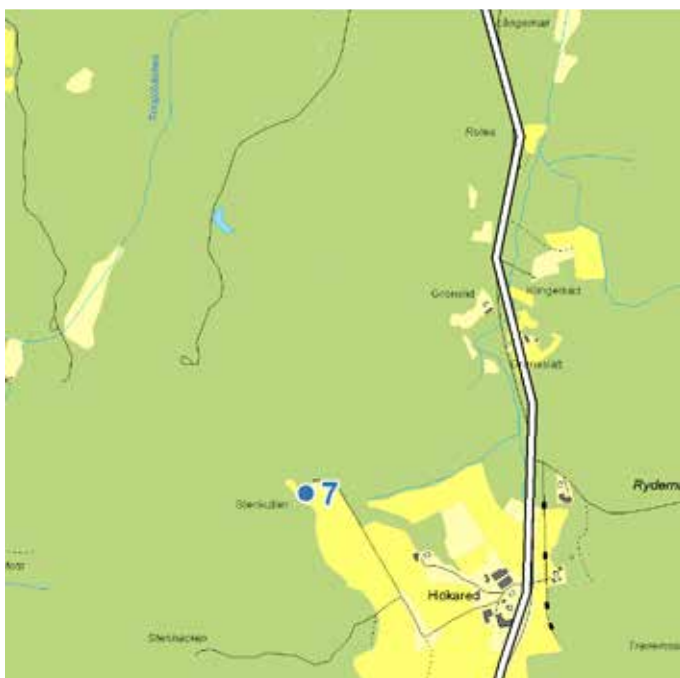
Före detta jordbruksfastighet belägen vid en vägkorsning i Ambjörntorps by. Gården är delad med bostadshus, lillstuga på ena sidan vägen och ladugård på andra sidan vägen. Bostadshuset, som är ett västsvenskt dubbelhus, omges av öppna ytor och trädgården inramas av en syrénhäck. Gården är utflyttad vid laga skifte 1860 och bostadshuset är uppfört vid den tiden. På gården finns idag ladugård från 1911 och lillstuga och redskapsbod från slutet av 1800-talet. Tidigare fanns både smedja och transformatorstation på gården. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter tillsammans med ekonomibygnaderna ett kulturhistoriskt värde.

6. Bänatorp 2:4 Melltorp

Före detta dagsverkstorp under Stalldrängsgården, beläget strax norr om infarten till Kronoparken Stora Svältan vid riksväg 182. Torpet friköptes 1895 och bostadshuset uppfördes några år innan. Torparen fick lov att bruka en del av Kronans åkerarealer som tack för de tjänster som han utförde för kronans räkning. Bland annat hade han i uppdrag att sköta den plantskola som fanns på markerna och att hålla uppsikt över parkens grindar. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter ett kulturhistoriskt värde, framför allt genom sin tidigare funktion som dagsverkstorp.

Karta 4. Algutstorp.

7. Bänatorp 3:14 Stenkullen "Larmatorpet"

Före detta dagsverkstorp beläget i ett skogsbyn i sydligaste delen av socknen. Torpet omges av öppna kuperade odlingsmarker och närmast husen en trädgård som kantas av en fin stenmur. Torpet låg tidigare under Stenatorp 1:4 och uppodlades på 1840-talet. Namnet Larmatorpet kommer av att det i torpet intill fanns en soldat vid namn Larm. Nuvarande bostadshus och ladugård är uppförda på 1890-talet. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter tillsammans med ladugården ett kulturhistoriskt värde. Larmatorpet besitter också ett miljövärde genom att det speglar hur en torpmiljö kunde se ut i slutet av 1800-talet.

8. Bänatorp 7:1

Före detta jordbruksfastighet belägen väster om riksväg 42 i Sävåns dalgång. Gården är en västsvensk gårdstyp som karaktäriseras av att ekonomibyggnaderna är placerade i vinkel till bostadshuset. Bostadshuset är uppfört 1907 och har det västsvenska dubbelhusets planlösning. Ladugård och bryggghus är byggda 1915-1920. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter tillsammans med ekonomibyggnaderna ett kulturhistoriskt värde.

9. Bänatorp 9:1

Jordbruksfastighet belägen i Sävåns dalgång omgivet av ett öppet odlingslandskap. Gården består av två bostadshus varav det ena använts som bryggghus. Bostadshusen är uppförda på 1880-talet varav det ena blivit ombyggt på senare tid. Till gården hör en ladugård i vinkel från 1911, ett hönshus från 1930-talet samt ett pumphus från 1920-talet. Gården har ett kulturhistoriskt värde genom att byggnaderna har bevarat en stor del av sitt ursprungliga utseende men även att den tillsammans med gården intill, Västergården, bildar en väl sammanhållen miljö.

10. Bösstorp 1:1

Före detta jordbruksfastighet belägen nära korsningen mellan riksvägarna 42 och 182. Gården ligger i kuperad terräng vid ett skogsbryn. Bostadshuset är ett västsvenskt dubbelhus uppfört på 1890-talet. På gården finns ett flertal välbevarade ekonomibyggnader varav de flesta är uppförda på 1920-30-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori.

11. Hägrunga 1:10 Sjötorpet

Före detta dagsverkstorp beläget väster om Sjömadenvägen vid Grutlandsmossen, och gränsar till Kronoparken. Det ensligt belägna torpet omges av öppna kuperade odlingsmarker, kantade av fina stenmurar. Torpet låg tidigare under Hägrunga Östergård (Kilatorp) och blev senare förpantningstorp, vilket innebar att torparen fick lägga en summa i pant för att få bo i torpet en viss tid, en summa som jordägaren sen fick tillbaka. Det friköptes 1911. Nuvarande bostadshus och ladugård är uppförda kring sekelskiftet 1900. Sjötorpet besitter ett kulturhistoriskt och miljömässigt värde och speglar hur en torpmiljö kunde se ut vid sekelskiftet 1900.

12. Hägrunga 2:43 Kungegården

Före detta jordbruksfastighet belägen längs vägen mot Landa, öster om Algutstorps kyrka. Gården ligger på en ås, omgiven av åkrar och betesmark. Bostadshuset och källaren är idag avstyckade från resten av den ursprungliga fastigheten. Bostadshuset är uppfört 1926 och har det västsvenska dubbelhusets planlösning. Byggnaden är mycket välbevarad och har kvar sin tidstypiska utformning med frontespis, fyrdelade fönster och öppen veranda. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets ursprungliga utformning och tidstypiska utseende.

13. Hägrunga 7:7

Före detta dagsverkstorpets Svenstorp (tidigare Håkemossen) beläget strax öster om riksväg 42. Torpstället låg tidigare under Hägrunga Västergården men friköptes 1911. Torpet omges av skog och mossar i norr och i öster. Svenstorp finns utmärkt som torpmiljö på ekonomiska kartan från 1890-talet. Fastigheten består av ett bostadshus från slutet av 1800-talet som byggts till på 1940-talet. Ladugård och källare är byggda år 1900 och brygghus och avträde är från 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna tillsammans bildar en väl sammanhållen torpmiljö.

14. Kvide 1:1

Stor gårdsanläggning belägen i ett öppet odlingslandskap väster om riksväg 42. Gården nämns första gången år 1540 i jordeböckerna som ett kyrkohemman, för att kort därefter upptas som frälsehemman. Manbyggnaden ritades av sonen i huset, August Andersson, och uppfördes 1893-95 i så kallad schweizerstil med hörntorn, glasverandor, dekorativa listverk och lövsågade gavelprydnader. På gården finns ett flertal ekonomibyggnader som alla är uppförda på 1870-talet, utom ladugården som är nybyggd. På gården fanns tidigare en skvaltkvarn belägen vid Gersbäcken. Hela gårdsanläggningen har ett högt kulturhistoriskt värde, både genom det stora flertalet välbevarade ekonomibyggnader som representerar de flesta funktionerna på en gård, och den magnifika manbyggnaden vilken dessutom har höga arkitektoniska värden.

15a. Olstorp 1:1

Före detta säteri och herrgård belägen öster om Vårgårda samhälle. Gården är känd sedan 1530 då fru Anna Josefsdotter fick den i morgongåva. Under de följande århundradena ägdes säteriet av flera adelssläkter. I början av 1800-talet gjordes en omfattande upprustning av gården. En manbyggnad i klassicistisk stil med flygelbyggnader uppfördes 1864. En flygelbyggnad byggdes för rättaren och i den andra fanns tvättstuga, bageri, rökeri och vävstuga. Runt mangårdsgårdsbyggnaden anlades en park. I mitten av 1800-talet tillkom magasinet och en del av ladugården. Övriga ekonomibyggnader härstammar från 1900-talet. Hela anläggningen har ett högt kulturhistoriskt värde, såväl gällande det stora flertalet välbevarade ekonomibyggnader som representerar de flesta funktionerna på en gård, som den magnifika manbyggnaden vilken dessutom har arkitektoniska värden.

Under en period på 1800-talet fanns så många som 12 torp på Olstorps marker. Två av dessa har bevarats och försetts med skyddsföreskrifter i samband med att landskapet kring säteriet omdanades till golfbana år 2008.

15b. Olstorp 1:1 Katrineberg

Torpanläggning belägen på en liten skogklädd höjd en knapp km sydost om Olstorps säteri. Torpet, som tros härstamma från 1850-talet, omges av en liten murkantad trädgård. Till miljön hör även en ladugård. Det kulturhistoriska värdet motiveras bland annat av torpställets tidigare funktion som torp under Olstorp, vilket speglar traktens sociala struktur på 1800-talet.

15c. Olstorp 1:1 Liden

Torpanläggning belägen nordost om säteriet nära vägen mellan Olstorp och Åby. Förutom bostadshuset ingår flera mindre uthus i miljön. Merparten av byggnaderna tros härstamma från tiden omkring 1800-talets mitt. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att de bevarats väl genom åren och av den tidigare funktionen som torp under Olstorp, vilket speglar traktens sociala struktur på 1800-talet.

16. Svantetorp 1:1

Jordbruksfastighet belägen intill riksväg 42. Gården omges av ett öppet landskap närmast bostadshuset och med skog runt om. På fastigheten fanns tidigare ett soldattorp som brann ned 1944. Året därpå uppfördes ett nytt bostadshus som fick en tidstypisk utformning med tvådelade fönster, skärmtak och tvåkupigt lertegel. Färgsättningen är original från tiden med röda fönsterbågar och ljus panel. På fastigheten finns flera ekonomibyggnader, bland annat ladugård och brygghus från 1900, potatiskällare, vedbod och garage från 1940-50-talen. Det kulturhistoriska värdet motiveras bland annat av att det välbevarade bostadshuset är en god representant för de egna hem som uppfördes vid den här tiden.

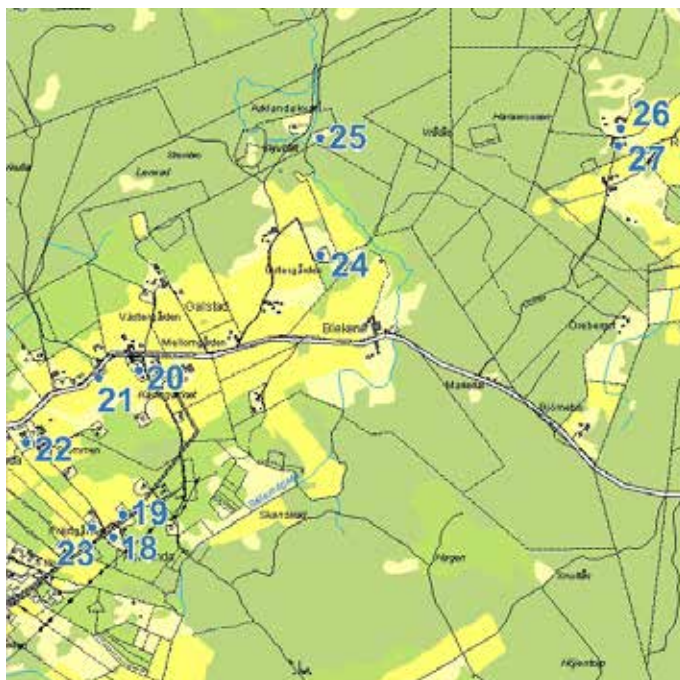

17. Tånga hed

Före detta militär exercisplats, numera kommunalt ägd mark med campingplatser, idrottsplats, vandrarhem, föreningslokaler med mera. Heden, som är belägen strax öster om tätorten, var under perioden 1862-1962 övningsplats för Kungl Göta Artilleriregemente. Under åren 1963-95 användes heden av I 15 i Borås. Sedan 1994 är området i kommunens ägo. Heden är bebyggd med ett flertal byggnader som tillkommit vid olika tider, bland annat en officersmäss (se bild) från slutet av 1800-talet och ett soldathem från tidigt 1940-tal. Hedens kulturhistoriska värde grundar sig på dess viktiga betydelse för bygden, såväl socialt som ekonomiskt. Heden blev tidigt, och är än idag, en viktig mötesplats för befolkningen. Det bevarade hedlandskapet är dessutom av stort pedagogiskt värde då det visar hur byarnas utmark kunde se ut i det gamla bondesamhället.

Asklanda socken

Karta 5. Asklanda.

18. Asklanda kyrka

Asklanda kyrka ligger i en utskiftad kyrkby på ett uppodlat stråk i skogsbygden norr om Ornungasjön. Invid kyrkan finns en prästgård. Miljön ingår i ett område klassat som riksintresse för kulturmiljövården. Asklanda kyrka är uppförd av huggen sandsten i slutet av 1100-talet. Kyrkans exteriör har en väl bibehållen romansk karaktär med sitt oputsade murverk av sandstenskvaradrar och sitt absidkor. 1898 byggdes ett nytt nygotiskt granitorn efter arkitekten A C Petersons ritningar. Från denna tid är också entréporten och fönstren med bågar av gjutjärn. Anmärkningsvärt är att långhusets norra sida aldrig försetts med fönster. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

19. Asklanda 2:4

Före detta slöjdlokal belägen strax öster om Asklanda kyrka. Byggnaden tillhörde tidigare den gamla kyrkskolan, som låg på motsatta sidan, där en modern villa är belägen idag. Slöjdlokalen uppfördes 1914 i en våning med källare under. Idag används byggnaden till garage och förråd. Byggnaden har både ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade utformning samt ett miljövärde genom sin närhet till kyrkomiljön.

20. Asklanda 2:16

Bostadshus beläget i ett villaområde i Asklanda samhälle. Byggnaden är uppförd 1960. Byggnadstypen, som kallas tjänstemannavilla, karaktäriseras av de lätt förskjutna byggnadskropparna där vardagsrummet ofta markeras med ett perspektivfönster. Huset är uppfört i ett plan med källare och nedgrävt garage. Fasaden är klädd med gult tegel med röda tegeldetaljer. Byggnadens kulturhistoriska värde motiveras av dess välbevarade exteriör och tidstypiska karaktär samt att den är en god representant för sin byggnadstyp.

21. Asklanda 3:5

Före detta småskola från 1915, nu bostadshus, beläget intill väg 182. Den panelklädda byggnaden har vitmålade, ursprungliga detaljer så som glasveranda och fönster med korspost. På fastigheten finns även ett mindre, samtida uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaden bevarats i originalsckick, och av dess ursprungliga funktion som skolhus.

22. Asklanda 5:2 Gamla prästgården

Före detta prästboställe beläget i en närmast byliknande miljö nordväst om kyrkan. Gården ligger kvar i oskiftat läge och omges av öppna marker med inslag av lövträd. Den utgörs av en parstuga som är flankerad av två flyglar. Tillsammans grupperar de sig runt en grusad gårdsplan med gräsrundel i mitten. Ena flygeln utgörs av ett magasin och den andra av arrendatorsbostad. På fastigheten finns också en ladugård och flera andra uthus. Samtliga byggnader är från slutet av 1700-talet och början av 1800. Gården besitter ett högt kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade utformning, och är representativ för kategorin prästboställen. Den har också ett stort miljövärde genom sitt läge i den närmast oskiftade bybildningen.

23. Asklanda 5:3 Prästgården

Före detta prästboställe, numera församlingshem. Byggnaden är belägen invid landsvägen mittemot Asklanda kyrka. Prästgården byggdes 1915 och ersatte då den gamla prästgården från 1700-talet. Byggnaden är uppförd som en salsbyggnad och har brutet tak och frontespis över verandan. På den sydvästra gaveln finns en tillbyggnad från 1980-talet. På fastigheten finns också ett rödmålat uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av prästboställets representativitet för sin kategori som bland annat genom sin storlek och utformning ger uttryck för statusen som komministerbostad.

24. Asklanda – Galstad 1:4

Före detta jordbruksfastighet belägen i ett öppet jordbrukslandskap med fina stenmurar, strax norr om väg 182. Manbyggnaden utgörs av ett västsvenskt dubbelhus uppfört 1898 i 1 ½ plan med glasveranda. På fastigheten finns idag ett magasin från 1923 som har innehållit tvättstuga och hönsbhus, samt ett uthus med avträde. Gården har ett kulturhistoriskt värde genom att byggnaderna har kvar en stor del av sin ursprungliga utformning.

25. Asklanda 8:1

Före detta mjölnarbostad, numera klubbstuga för Vårgårda fotoklubb. Byggnaden är uppförd i slutet av 1800-talet i 1½ våning med en glasveranda på framsidan och en senare tillkommen förstukvist på ena gaveln. Kvarnbostaden har genomgått vissa förändringar men besitter trots detta ett kulturhistoriskt värde genom sin forna funktion som kvarnbostad. Även vattenrännan är av kulturhistoriskt intresse.

26. Romnefall 1:2

Före detta jordbruksfastighet belägen i kommunens östligaste del, nära Herrljungagränsen. Gården omges av stenmurar och dungar av lövträd. Mangårdsbyggnaden är ett västsvenskt dubbelhus uppfört vid sekelskiftet. På byggnadens framsida finns en rikt dekorerad öppen veranda. På fastigheten finns ett flertal ekonomibygnader från olika tider. Mangårdsbyggnaden har genomgått vissa förändringar, bland annat har en tillbyggnad gjorts på baksidan, men gården besitter trots detta ett kulturhistoriskt värde.

27. Romnefall 1:4

Före detta jordbruksfastighet belägen i kommunens östligaste del, nära gränsen till Herrljunga. Större mangårdsbyggnad som från början innehöll två lägenheter. Huset uppfördes 1925 i 1½ plan på naturstensgrund och har en frontespis över verandan. Gården är av så kallad götisk typ, vilket innebär att mangård och fägård är åtskilda av en väg eller mur. På denna gård ligger flera av ekonomibygnaderna, bland annat en vagnsbod och en ladugård på andra sidan vägen. Gården har ett kulturhistoriskt värde till stor del genom att ekonomibygnaderna har behållit en stor del av sin ursprungliga utformning.

Bergstena socken

Karta 6. Bergstena.

A. Bebyggelsemiljö Bergstena

Bymiljö belägen längs en äldre byväg som löper parallellt med väg 42 mot Sollebrunn. Gårdarna är av mellansvensk typ med åtskilda man- och fägårdar. Flera gårdar har ekonomibyggnaderna förlagda på andra sidan vägen. Bergstena by låg tidigare samlad på kullen väster om den gamla kyrkan men efter skiftet 1858 så spriddes gårdarna ut längs efter landsvägen. Till bebyggelsemiljön hör fastigheterna Bergstena 1:4, Bergstena 1:8, Bergstena 9:6, Bergstena 5:4. (fotografiet visar boningshuset på Bergstena 5:4)

28. Bergstena 1:4

Före detta jordbruksfastighet belägen vid en äldre byväg intill öppna odlingsmarker. Bostadshuset är uppfört kring 1870-1880 i en våning med glasveranda. En tillbyggnad på ena gaveln är gjord på senare tid. På fastigheten finns ett vagnslider/garage samt en källarvind. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadskick. Byggnaderna har också ett miljöskapande värde i det öppna landskapet längs Sollebrunnsvägen.

29. Bergstena 1:8

Före detta jordbruksfastighet belägen intill vägen mellan Östadkulle och Sollebrunn. Fastigheten omges i väster av en skogsklädd sluttning och i öster av uppodlade marker. Tomten kantas av äldre stenmurar på flera sidor. Manbyggnaden är uppförd 1859 och har en frontespis mot vägen och veranda på västra sidan av huset. På fastigheten finns flera äldre ekonomibygnader, bland annat en ladugård från 1914 samt källare, lillstuga och uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadskick. Byggnaderna har också ett miljöskapande värde.

30. Bergstena 5:5 Ekebo

Bostadshus belägen i Bergstena samhälle i ett litet villaområde. Byggnaden uppfördes för en sågverksarbetare 1945 och innehöll tre rum och kök. Bostadshuset är utformat i tidstypisk funktionalistisk stil som karaktäriseras av en fyrkantig byggnadskropp med tälttak, smidesräcken samt vitputsad, reveterad byggnadsstomme. På fastigheten finns dessutom ett litet rödmålat uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade ursprungliga utformning som gör den till en god representant för sin tid.

Karta 7. Bergstena.

31. Bergstena 13:2

Före detta jordbruksfastighet belägen intill vägen mellan Sollebrunn och Alingsås. Tomten kantas av gamla lövträd och syréner, och framför bostadshuset står ett vådräd i form av en silverpil eller silverlönn. Boningshuset är uppfört 1911 i traditionell stil med glasveranda och sexdelade fönster. Gården saknar ekonomibyggnaderna förutom ett mindre uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade ursprungliga utformning.

32. Hönsetorp 1:4 Elfsborg

Mindre gård/egnahem beläget strax väster om riksväg 42. Byggnaderna omges av öppna odlingsmarker i söder och av höga ekar åt norr. Bostadshuset är uppfört i vinkel med en glasveranda i mitten. Ekonomibygnaderna i form av vedbod, hönshus och redskapsbod är alla uppförda 1939 liksom bostadshuset. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning. De är goda representanter för sin tids byggnadsskick.

33. Kolbäck 1:5

Större gårdsanläggning med anor från 1600-talet. Belägen i ett öppet modernt odlingslandskap med angränsande skogsklädda sluttningar i norr. Från Sollebrunnsvägen leder en björkallé till corps de logiet med två framförställda flyglar. En av flyglarna är ett sentida boningshus medan de två andra har stommar från 1600-talet. Huvudbyggnaden präglas idag till stor del av 1800- och 1900-talets förändringar, men har ett stort värde i miljön som helhet.

Huvudbyggnaden och flyglarna omges av en stor trädgård kantad av högvuxna lövträd, och skiljs med hjälp av en damm från uthusen som är belägna i sydväst. Av ekonomibygnaderna från olika perioder kan nämnas ett magasin från 1600-talet med blottlagd timmerstomme av byggnadsteknikhistoriskt intresse. Gården präglar på karaktäristiskt vis landskapsbilden i denna del av socknen och utgör ett typiskt exempel på en högreståndsanläggning med lång historia.

34. Kolbäck 1:2 Hagaberget

Jordbruksfastighet belägen vid öppen odlingsmark med angränsande skogsbevuxna sluttningar i norr. Boningshus (1902) med sexdelad plan, äldre boningshus (sent 1800-tal) samt ladugård och höns hus av okänd ålder. På fastigheten finns även ett sentida garage. Boningshuset med vidbyggd veranda är välbevarat såväl ut- som invändigt (med undantag för en mindre tillbyggnad mot nordost), och ligger i en väl tilltagen trädgård som kantas av lindar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Byggnaderna med tillhörande trädgård tillmäts också ett miljövärde i det öppna landskapet längs Sollebrunnsvägen.

35. Lundagården 1:2 Hagängen

Torpställe, ensligt beläget i kommunens nordvästra del. På fastigheten finns förutom ett rödmålat boningshus med välbevarade fönster och brädklädsel även ett mindre uthus med avträde. Boningshuset är förmodligen uppfört i slutet av 1800-talet. Byggnaderna är karaktäristiskt belägna mitt i en mindre yta öppen och något kuperad odlingsmark som omges av skog. Förutom att byggnaderna har en välbevarad karaktär är det även av stort intresse att det med äldre stenvägg kantade, uppodlade landskapsavsnittet inte förändrats nämnvärt till sin omfattning sedan 1800-talets slut. Hagängen med omgivande marker har stora miljövärden då det speglar hur en torpmiljö kunde se ut i sin helhet under slutet av 1800-talet.

36. Pinnegården 1:1

Större före detta jordbruksfastighet. Gården ligger i kuperad terräng och omges av skog. Fastigheten omfattar en mångfald av välbevarade byggnader uppförda under 1800- och 1900-talet med vitt skilda funktioner. Samlade kring en gårdsplan ligger två boningshus (ca 1900 och 1954), ladugård (1925), uthuslänga med höns hus, svinstia, redskapsbod och vagnslider (1925), garage/vagnslider med spannmålsmagasin på andra våningen (ca 1940-tal) och bagarstuga med brygghus samt snickarbod/vedbod från slutet av 1800-talet. Det höga kulturhistoriska värdet

motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

37. Ödegården 1:2

Smedja från slutet av 1800-talet, belägen på södra sidan om Sollebrunnsvägen strax nordost om Bergstena samhälle. Byggnaden är på karaktäristiskt vis placerad ett gott stycke från gårdsbebyggelsen på grund av sin eldfångdhet. Den har använts som verkstad i sen tid, men är välbevarad i sin helhet och fortfarande försedd med bland annat bälg och ursprunglig murstock.

Fullestad socken

Karta 8. Fullestad.

38. Fullestad kyrka

Fullestads kyrka ligger på änden av en skogig bergsrygg ovanför ett flackt odlingslandskap norr om Sävåän. Den gamla kyrkbyn är numera utskiftad, kvar finns endast ett äldre skolhus. Entré till den muromgärdade kyrkogården, där det även finns en panelklädd klockstapel, sker genom en stiglucka. Kyrkan tros vara uppförd under sen medeltid, och har rektangulär planform med vapenhus i söder. Föga är känt om kyrkan före 1700-talet. 1837 skedde sammanbyggnad av kyrkorna i Fullestad, Bergstena och Lena. Den nya kyrkan uppfördes i Lena. Fullestads kyrka köptes av kapten J J Bauer på Lagmansholm för att användas som spannmålsmagasin. Kyrkogården fortsatte dock att brukas. 1868 skänkte Bauer tillbaka kyrkan till församlingen på villkor att den vårdades väl. Kyrkans väggar är uppbyggda av frilagd natursten och sadeltaken är klädda med lertegel. Det nuvarande utseendet är resultatet av en genomgripande renovering som genomfördes 1909-13 under ledning av arkitekt Torben Grut i syfte att ta kyrkan i bruk igen.

Kyrkan hade då stått öde och förfallit en period, och renoveringen omfattade bland annat återskapande av taket och merparten av kyrkans inredning. Från äldre tider kvarstår endast ett bemålat läktarbröst, signerat Detleff Ross år 1752. Kyrkan har ursprungligen varit putsad, murverket har varit frilagt endast sedan renoveringen vid 1900-talets början. I interiören, som präglas i sin helhet av Torben Gruts renovering, märks bland annat den renässansinspirerade altaruppsatsen och ett rikt skuret huvudbanér i barockstil. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

39. Fullestad 5:1

Före detta skolhus från senare hälften av 1800-talet, beläget vid landsvägen där ett öppet slättlandskap möter de svagt kuperade och skogsklädda markerna i socknens norra del. Byggnaden ligger endast ett hundratal meter sydväst om kyrkan, och markerar tillsammans med kyrkan platsen för det gamla bycentrumet, som splittrades i samband med skiftesreformerna under 1800-talet. Den används idag som hembygdsgård. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den tidigare funktionen som skola, samt av att det ursprungliga utseendet i huvudsak bevarats.

40. Lagmansholm 2:45

Bostadsfastighet med radhuslänga i ett plan, uppförd år 1964 av Vårgårda kommun. Ursprungligen byggd som pensionärsboende innehållande fyra lägenheter. De försämrade kommunikationerna gjorde att de inte lämpade sig som pensionärsbostäder och numera fungerar de som hyresrätter. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade tidstypiska utformning med tegelklädda takfall och fasader samt ursprungliga detaljer.

41. Lagmansholm 2:79

Herrgårdsanläggning med byggnader från 1600- till och med 1900-talet. Belägen vid samlad bebyggelse alldeles intill Säveån och en kallmurad stenvalvsbro. Gården har anor långt tillbaka i tiden, och sammanfaller möjligen med frälsehemmanet Lagmansgårde som finns omnämnt i skrift redan i mitten av 1500-talet. Dagens corps de logi härstammar från tidigt 1700-tal, men har omgestaltats såväl under sent 1700-tal som under 1830-talet. Invändigt finns i huvudbyggnaden mycket av den äldre inredningen bevarad i form av tak- och väggmalerier och kakelugnar. De exteriört mycket välbevarade flyglarna är från 1600- respektive mitten av 1700-talet. Mångfalden av ekonomibygnader är delvis från 1700-talet och delvis kompletterade under 1900-talet med bland annat stall och ridhus. Av byggnadshistoriskt intresse är bland annat en ryggåsstuga med härbre från 1700-talet, som emellertid inte står på ursprunglig plats.

Gården bildar tillsammans med bron över Säveån en värdefull och innehållsrik kulturmiljö, och utgör ett typiskt exempel på en högreståndsanläggning med lång historia.

42. Uggletorp 3:1

Större gårdsanläggning med byggnader från 1900-talets början. Belägen på en låg höjd i Säveåns närhet. På fastigheten finns bland annat en manbyggnad i trä (1929), en lång och hög ladugårdslänga (1907), ladugård/garage (1916), jordkällare, dass/förråd och sentida maskinhallar. Utöver detta finns även tre bevarade bostadshus (1916) för arbetare på fastigheten (nedre bilden), vilka bidrar till anläggningens kulturhistoriska värde. Genom anläggningen löper vägen mot Ödegärdet, som tydligt skiljer boningshuset och trädgårdstomten från fähus, maskinhallar och andra uthus. Den närmast kvadratiske trädgården kring manbyggnaden kantas på två sidor av högväxta trädrader. Byggnadernas karaktär är i huvudsak bevarad sedan ursprunget.

Hol socken

43. Hol kyrka

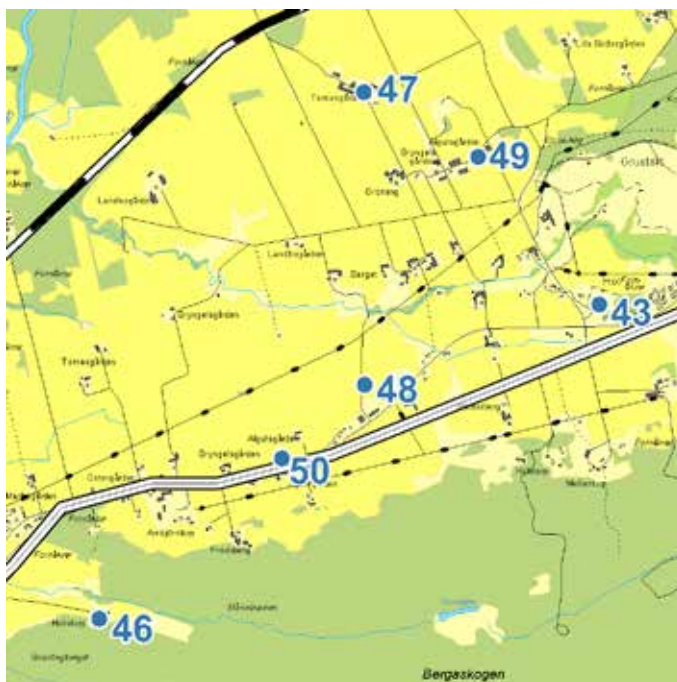
Hol kyrka är en gråstenskyrka, förmodligen uppförd under 1200-talet. Den har ett framträdande läge på en höjd i odlingslandskapet kring Säveån, och är väl synlig från närbelägna E20. I närheten av kyrkan finns en av Västergötlands största koncentrationer av järnåldersgravfält, vilket vittnar om platsens centrala betydelse sedan lång tid tillbaka. Kyrkbyn skiftades på 1800-talet, kvar vid kyrkan ligger prästgården. Kyrkogården omges av en kallmur med stiglucka och smidesgrindar. Den medeltida stenkyrkan försågs år 1776 med ett fullbrett tresidigt kor, gavel torn samt vapenhus i väster. I norr finns en senmedeltida sakristia. Invändigt präglas kyrkan av 1700-talets stilideal. Altaruppsatsen, predikstolen och läktaren härstammar från omkring 1700, medan takmålningarna av Johan Lundgrens hand är från år 1789. 1700-talskaraktären förstärktes i samband med en renovering genomförd år 1942, då den slutna bänkinredningen och altarringen tillkom. Dopfunten härrör från omkring 1900, orgeln från år 1946. I vapenhuset finns en runsten, och en av kyrkklockorna är tidigmedeltida, vilket är ovanligt. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel och ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

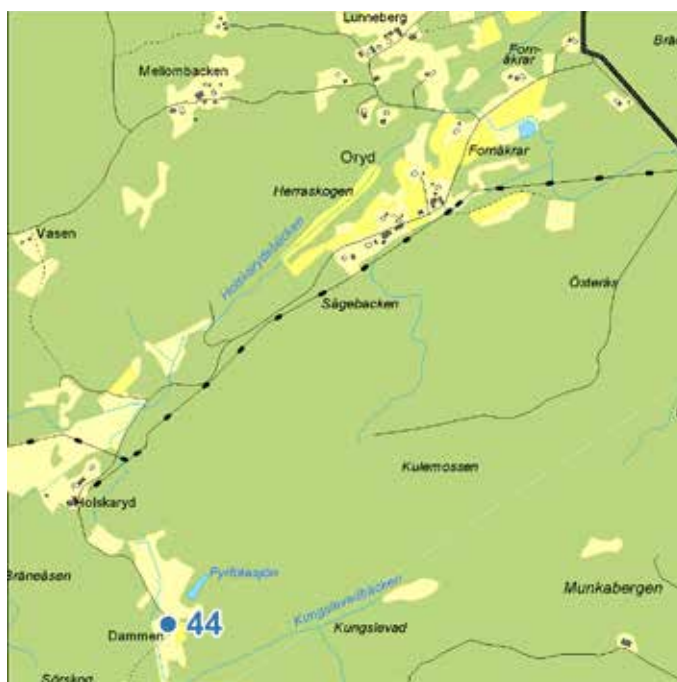
44. Bäne 2:5 Dammen

Före detta torpanläggning enligt beläget i socknens sydligaste del. Fastigheten omges av ett kuperat öppet småskaligt odlingslandskap med inslag av hamlade träd och stenmurar. Gården är från början en nyodling och bostadshuset, ladugården samt smedjan är uppförda 1840 i samband med att åkermarken bröts. Boningshuset utgör en av kommunens få bevarade parstugor och besitter trots vissa förändringar ett högt kulturhistoriskt värde. På 1880-talet byggdes en källare och en vedbod. Tillsammans bildar de en väl sammanhållen gårdsenhet med höga kulturhistoriska värden. Av särskilt kulturhistoriskt intresse är den kallmurade fähusdelen på ladugården samt smedjan.

Karta 9. Hol.

Karta 10. Hol.

45. Bäne 3:2, Karlagården

Före detta jordbruksfastighet, belägen vid en äldre byväg som löper längs med E20, i Sävåns flacka dalgång. Fastigheten ingår i den prydliga rad av gårdar som placerades längs med byvägen i samband med det senaste skiftet vid 1800-talets mitt. På gården finns ett mycket välbevarat boningshus (1864) av typen västsvenskt dubbelhus, ytterligare ett boningshus (1936), ladugårdslänga (1920-tal) samt vagnbod av okänd ålder. Byggnaderna är placerade i en kvadrat kring en gårdsplan på gotiskt vis, där boningshusen avskiljs från ekonomibyggnaderna med hjälp av en syrénhäck. Gårdens kulturhistoriska värde består i byggnadernas, främst det äldre boningshusets, och gårdsformens välbevarade ursprungliga karaktär.

46. Hallstorp 1:1

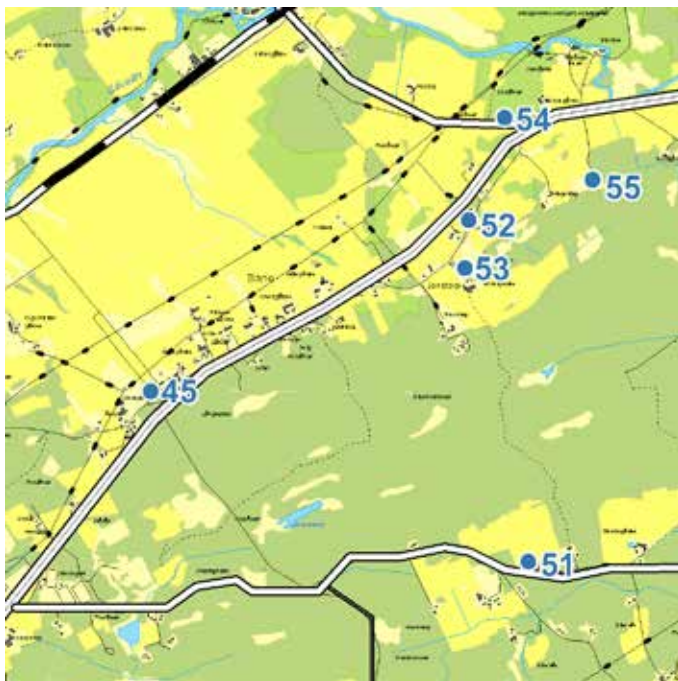
Före detta jordbruksfastighet och kronogård. Enligt uppgift lär den tidigare ha varit löjtnantboställe. Gården är belägen i övergången mellan flack dalgång och kupe-rad skogsklädd mark. Manbyggnaden är uppförd i slutet av 1800-talet i 1 ½ våning med en öppen veranda med snickarglädje på framsidan. På fastigheten finns ett flertal ekonomibyggnader från olika tider; lillstuga, stall och jordkällare från 1870-talet och ladugård, svinhus samt vagnbod från 1920-talet. Manbyggnaden har genomgått vissa förändringar, bland annat har alla fönster bytts ut. Gården besitter trots detta ett kulturhistoriskt värde, främst på grund av de välbevarade ekonomibyggnaderna.

47. Hol 3:17 Tomasgården (före detta Bryngelsgården)

Före detta jordbruksfastighet belägen på en låg höjd i den uppodlade dalgången där flera utskiftade gårdar ligger på rad. Manbyggnaden är uppförd 1860 och har tidstypiska detaljer som glasveranda och lunettfönster. På den norra gaveln finns en tillbyggnad som har kommit till på senare tid. I vinkel till bostadshuset ligger den före detta tvättstugan. Gården besitter trots manbyggnadens förändringar ett kulturhistoriskt värde, bland annat motiverat av läget i det öppna landskapet i Sävåns dalgång.

Karta 11. Hol.

48. Hol 4:4 Ambjörnsgården

Före detta jordbruksfastighet belägen nära E20 i den flacka Sävåns dalgång. Gården omges närmast av stora uppodlade ytor. Manbyggnaden, som är ett västsvenskt dubbelhus, är uppförd 1907. Den har en inbyggd veranda på framsidan samt en tillbyggnad på östra gaveln. På fastigheten finns en ladugård från samma tid. Gården besitter trots manbyggnadens förändringar ett kulturhistoriskt värde, bland annat motiverat av gårdsmiljön som helhet samt ett miljövärde genom läget i det öppna landskapet.

49. Hol 7:8 Algutsgården

Jordbruksfastighet belägen på en låg höjd i den uppodlade dalgången där flera utskiftade gårdar ligger på rad. På denna fastighet finns två gårdar varav endast den ena (se bild) är utvärderad. Denna byggnad är uppförd 1860 i en våning. Ingången är från gaveln där en ny veranda har uppförts. Byggnaden besitter trots vissa förändringar ett kulturhistoriskt värde, bland annat motiverat läget i landskapet.

50. Hol 7:21

Före detta jordbruksfastighet belägen i Sävåns flacka dalgång intill E20. Gården är av traditionell västsvensk typ vilket karaktäriseras av att mangård och fågård är avskilda från varandra, i detta fall av en syrénhäck. Bostadshuset är från 1933 men har detaljer som är typiska för 1920-talet, som det brutna taket, frontespisen och oxögat över verandan. På fastigheten finns flera ekonomibyggnader, bland annat en ladugårdslänga, ett höns hus/magasin från 1940-talet och en undantagsstuga med en interiör som bibehållits sedan 1940-talet då "Soffi i Hol" bodde här. Byggnadernas karaktär har bevarats väl sedan ursprunget och det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdsmiljön som helhet.

51. Jonstorp 1:6 Fridhem

Före detta jordbruksfastighet/egnahem beläget invid vägen mellan Hol och Siene. Gården omges av öppen åkermark och lövskogsdungar närmast huset. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1936 i en traditionell utformning med tegeltak, glasveranda och sexdelade fönster. På ena gaveln finns en köksfarstu. På fastigheten finns en ladugård från 1927 som nästan är helt raserad idag, och ett yngre uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av manbyggnadens välbevarade karaktär.

52. Jonstorp 1:9 Nolgården

Bostadshus och före detta lanthandel, belägen vid den gamla landsvägen mellan Vårgårda och Hol. Bostadshuset är uppfört 1899 och den före detta speceri- och diversehandelslokalen är byggd 1917. Den byggdes senare ihop med magasinet och källaren. På 1960-talet lades verksamheten ner. Båda byggnaderna har en tidstypisk utformning med ljus träpanel, sexdelade fönster och dekorerade takutsprång. På fastigheten finns också ett uthus/vedbod. Det höga kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas mycket välbevarade ursprungliga utformning och av den tidigare funktionen som affärslokal och samlingsplats invid den gamla landsvägen.

53. Jonstorp 2:3 Mellomgården

Före detta jordbruksfastighet belägen på en låg höjd i Säveåns dalgång. Gården omges av öppna odlingsytor med skogspartier. Trädgården kantas av syréner och kallmurar åt söder och öster. Bostadshuset är ett västsvenskt dubbelhus uppfört på 1890-talet. Vissa förändringar gjordes på 1940-talet, bland annat byttes några fönster samt att takkupan ovanför entrén breddades. Grupperade runt en gårdsplan ligger flera ekonomibygnader; vagnbod, hönsbushus, bryggshus, magasin samt en ladugårdslänga, de flesta uppförda under 1930-40-talet. Det kulturhistoriska värdet är motiverat av att framförallt ekonomibygnaderna är väl bevarade sedan ursprunget och att gårdsmiljön som helhet har behållit sin karaktär.

54. Jonstorp 2:11

Bostadsfastighet och trädgårdstomt belägen intill ett lövskogsparti längs vägen mellan Lagmansholm och E20. Villa/egnahem uppfört 1954 och tillbyggt 1964. Tidstypisk utformning med fasader klädda i gult tegel, sadeltak, tvåluftsfönster och smäckra smidesräcken vid dörr och balkong. På fastigheten finns även verkstad samt en förrådsbyggnad. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

55. Kringeläng 1:2

Före detta jordbruksfastighet belägen i den lätt kuperade dalgången längs Säveån. Boningshuset av typen västsvenskt dubbelhus, bildar tillsammans med en ladugårdslänga och två andra uthus en väl sammanhållen gårdsmiljö. I landskapet kring gården finns ett flertal högvuxna äldre lövträd, stenmurar och småbrutna markpartier, vilket bidrar till anläggningens karaktär. Byggnaderna är väl bevarade sedan ursprunget, och det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdsmiljön som helhet.

Horla socken

B. Bebyggelsemiljö Horla-Kullen

Fritidshusområde beläget söder om Storsjön i Horla. Området omges av skog. Stugorna, som uppfördes under perioden 1955-1965, har väggar klädda med stockpanel eller panel på förvandring, medan taken är flacka och täckta med plåt eller papp. Merparten av stugorna har kvar sin småskalighet och till viss del också sin ursprungliga utformning. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas funktion och representativitet för en vanlig kategori av byggnader.

C. Bebyggelsemiljö Sjövägen

Fritidshusområde i borte ändan av Sjövägen strax norr om Käringesjön. Området är kuperat och stugorna ligger på en höjd med en lummig ekbacke ovanför. Stugorna är uppförda på 1960-70-talet och är ofta klädda med stockpanel eller panel på förvandring medan taken är flacka och klädda med plåt, papp eller betongtegel. Många stugor har verandor med räcken. Gemensamt för fritidshusen i området är att de har bevarat sin småskalighet och till stor del sin ursprungliga utformning. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas funktion och representativitet för en vanlig kategori av byggnader.

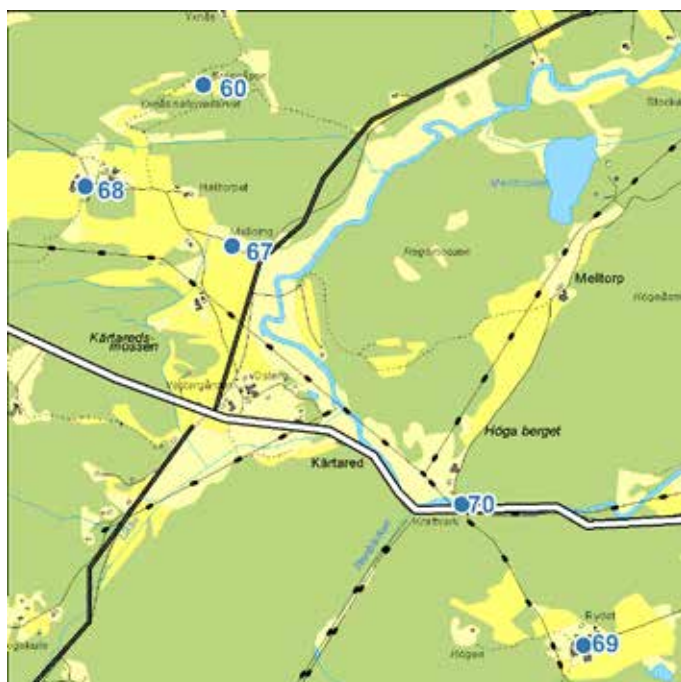
56. Horla kyrka

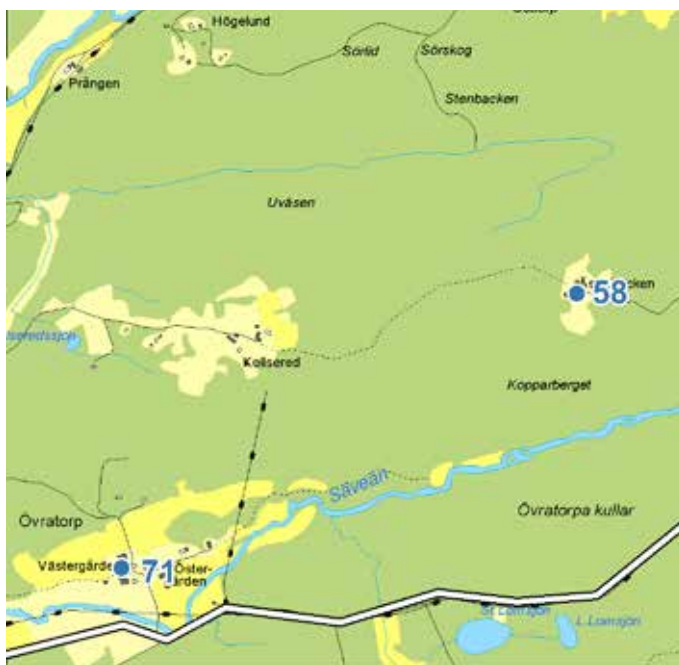
Horla kyrka ligger på en uppodlad ås i skogsbygderna söder om Sävåns dalgång. Kyrkan är belägen i änden av en väl samlad bymiljö. Söder om kyrkan står en klockstapel från 1697 (inkladd 1721) och i sydväst en sentida ekonomilänga. Den tidigmedeltida, tornlösa gråstenskyrkan har bevarat mycket av sin medeltida karaktär. Det smala koret är rakslutet och nordsidan saknar helt fönster. I väster är ett timrat vapenhus från 1700-talet. De rundbågiga fönstren upptogs 1845. Kyrkans rumslighet präglas av medeltid genom den bevarade triumfbågen med kvadermålning. Inredningen speglar 1600- och 1700-talets ideal och hur dessa levde vidare i 1800-talets provinsiala snickeri. Predikstolen är i senrenässans medan Gustaf Kihlmans altaruppsats och ljudtak är i

Karta 12. Horla.

Karta 13. Horla.

Karta 13. Horla.

utpräglad barock. Korbänkar och västläktare i enkelt utförande är från 1700-talet och bildar en harmonisk helhet tillsammans med ålderdomlig nordläktare och altarring. Öppen bänkinredning och dopfunt är från 1800-talet. Under altarets brädbeklädnad skall ett sannolikt medeltida stenaltare dölja sig. Inredningens färger är till stor del ursprungliga och framtogs 1942. Läktarna har till stor del kvar sina ursprungliga bänkrader. Portarna är från 1700-talet. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

57. Finnatorp 2:1 Finnatorps kvarn

Kvarnanläggning från 1856 belägen vid Sävån. Här fanns tidigare också en smedja på platsen. Kvarnen lades ner 1959 och idag finns ett sågverk med cirkelsåg och två kraftverk i lokalerna. I början av 1900-talet och troligen tidigare ingick en ramsåg i anläggningen. Denna brann upp 1955 men återuppbyggdes och var i bruk fram till 1990. Byggnaderna bildar tillsammans en sammanhållen småindustriell enhet med kulturhistoriska värden, representativ för de agrara anläggningar som var vanliga på landsbygden från slutet av 1800-talet och framåt.

58. Horla 4:6 Äspebacken

Ensligt beläget torpställe strax norr om Säveån i ett småbrutet skogsområde mellan Horla och Närunga. Torpet finns med på 1890-talets ekonomiska karta med namnet Espebacken och är troligen uppfört på 1870-1880-talet. Byggnaden, som är en ryggåsstuga, har två tillbyggnader, en på gaveln och en mitt på huset. På fastigheten finns två ekonomibygnader; en ladugård med indragen logport från 1890-tal samt en vedbod/uthus från 1900-talets början. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas till stora delar ursprungliga utformning. Dessutom har Äspebacken med omgivande marker stora miljövärden då det speglar hur en torpmiljö kunde se ut i sin helhet under slutet av 1800-talet.

59. Horla 6:2 Källgården

Smedja belägen ca 200 meter norr om manbyggnaden på Källgården. Smedjan är uppförd på hög stengrund troligtvis i mitten på 1800-talet. Smedjan omges av öppen hagmark med stenmurar. Tidigare hade smedjan tegeltak och troligtvis även skorsten. Byggnaden är på karaktäristiskt vis placerad ett gott stycke från gårdsbebyggelsen på grund av sin eldfångdhed och har ett kulturhistoriskt värde genom sin tidigare funktion.

60. Horla 6:11 Brännås

Ålderdomlig ryggåsstuga flyttad till Yxnås naturreservat 1984. Tidigare låg stugan i Vårgårda samhälle. Den omges av ett småbrutet odlingslandskap med åkrar, hackslåttängar och betesmarker, ett av få landskap i kommunen som brukas med ålderdomliga metoder. Byggnaden visar på ålderdomliga byggnadstraditioner från tiden före 1850 och är därmed av stort pedagogiskt värde. Det kulturhistoriska värdet motiveras vidare av att kulturlandskapet runt torpet representerar ett idag mycket ovanligt småbruks- och torplandskap.

61. Horla 7:2 Skräddaregården

Före detta jordbruksfastighet belägen strax intill Horla kyrka och en äldre väg. Gården är av västsvensk gårdstyp som karaktäriseras av att ekonomibyggnaderna är placerade i vinkel till bostadshuset. Manbyggnaden är uppförd på 1880-talet och har ett tidstypiskt utseende med lövsågade snickeridetaljer, stora takutsprång samt småspröjsade vindsfönster. På fastigheten finns ett flertal välbevarade ekonomibyggnader bland annat en ladugård, undantagsstuga och två potatiskällare från 1890-talet. Dessutom finns hönsbarn, maskinhall och redskapsskjul från 1910-30-talet på gården. Det höga kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Byggnaderna har också ett miljöskapande värde genom läget i byn och närheten till Horla kyrka.

62. Horla 7:7 Skräddaregården

Före detta jordbruksfastighet i utskiftat läge sydväst om Horla by. Gården, som är bebyggd med två bostadshus, är belägen längs en mindre väg. Den äldre manbyggnaden är uppförd 1860 och har det västsvenska dubbelhusets tidstypiska utseende med öppen veranda. Det yngre bostadshuset är uppfört 1952. På fastigheten finns en ladugård från 1860-talet samt ett garage från 1920. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de i stort sett välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori.

63. Horla 9:7 Hembygdsgård

Före detta Horla skola belägen intill vägen mellan Horla och Kärtared. Skolan byggdes 1872 och innehöll då två lärosalar och ett kapprum. Den användes både som småskola och folkskola, vilket innebar att barn i olika åldrar fick turas om att gå till skolan varannan dag. 1922 byggdes en särskild småskola. Skolhuset användes fram till 1968 då Vårgårda kommun inte längre behövde den gamla skolan och skänkte den till hembygdsgården. Idag är den hembygdsgård och intill ligger även ett museum. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade utformningen och av den tidigare funktionen som skolbyggnad.

64. Horla 9:11

Fritidshus, enskilt beläget i en slänt nära Säveån söder om Horla. Byggnaden är uppförd 1974 och har ett tidstypiskt utseende med panel på förvandring, mörka betongpannor och flackt takfall. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens funktion och representativitet för en vanlig kategori av byggnader.

65. Horla 9:12 Kunggården

Före detta jordbruksfastighet i ett utskiftat läge söder om Horla by. Boningshuset är ursprungligen från 1812 och har flyttats 1867 med fähus, vagnsbod och svinhus från tidigare tomtplats i byn. Boningshuset är en något modifierad enkelstuga med förstuga och kammare. Den har bevarats väl och är försedd med flera ålderdomliga detaljer som till exempel hällskorsten med målad fyrkant och ett så kallat bislag som pryder ingången på baksidan av huset. Till gården hör en källarvind och ett så kallat körhus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av boningshusets välbevarade, ursprungliga utformning samt övriga i stort sett välbevarade byggnader som tillsammans bildar en sammanhållen gårdsmiljö med miljöskapande värden.

66. Horla 14:1

Före detta telegrafstation belägen på samfälld mark på en låg höjd invid vägen mellan Horla och Kärtared. Byggnaden uppfördes 1925 i en våning och har ljusst gula, putsade fasader och ett sadeltak klätt med tegelpannor. Telegrafi är ett samlingsnamn för olika tekniker som användes för överföring av information innan telefonen hade blivit allmän. Telefonin och telegrafin existerade parallellt under lång tid, men under senare halvan av 1900-talet ersattes telegrafin alltmer av andra tekniker och är idag ett minne blott. Byggnaden står i dag utan användning och är i stort behov av underhåll. På grund av byggnadens tidigare funktion är den av teknikhistoriskt intresse.

67. Kärtared 2:3 Mellomgården

Före detta jordbruksfastighet belägen på en låg höjd i ett öppet landskap i Sävåns dalgång. På fastigheten finns två bostadshus; det ena (på bild) är ett västsvenskt dubbelhus från 1870-talet och det andra är från 1939. Det äldre, välbevarade bostadshuset har många tidstypiska detaljer som öppen veranda med lövsågade snickerier, ljus färgsättning och utskjutande takutsprång. På fastigheten finns också en vagnbod från 1920-talet samt en sentida långa med garage. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Byggnaderna har också ett miljöskapande värde i det öppna landskapsavsnittet längs Sävåån.

68. Kärtared 2:6 Mellomgård

Före detta jordbruksfastighet/egnahem beläget i ett öppet odlingslandskap. Bostadshuset är idag avstyckat från ekonomibyggnaderna som ligger i Hol på andra sidan sockengränsen. Byggnaden är uppförd 1927 och har en traditionell utformning med sexdelade fönster, gulmålad panel samt köksfarstu på ena gaveln. Byggnaden har ett visst kulturhistoriskt värde då merparten av det ursprungliga utseendet bevarats.

69. Länsmansrydet 1:1

Jordbruksfastighet enligt belägen i kuperad skogig terräng i södra delen av socknen. Gården består av två bostadshus, en manbyggnad och en före detta undantagsstuga (se bild). Manbyggnaden är uppförd 1906 och undantagsstugan 1925. På fastigheten finns ett flertal ekonomibyggnader bevarade bland annat ladugård, magasin, potatiskällare, vedbod. Dessa är uppförda mellan 1890-1930. Det kulturhistoriska värdet gäller framförallt undantagsstugan samt flera av de äldre uthusen.

70. Melltorp 1:5

Kraftverksbyggnad belägen vid Säveån i närheten av Kärtared. Intill kraftverket finns ett äldre ränne och fina stensättningar. I närheten av ån finns också rester efter en äldre kvarn. Byggnaden uppfördes 1929 av sten och försågs med en grön slätputs. Kraftverket innehåller fortfarande det maskineri som ursprungligen installerades, en turbin med tillhörande generator. På 1940-talet producerade den 400 kw elström medan den idag har en årsproduktion på 1 800 000 kWh. En förrådsbyggnad från 1960 finns också på fastigheten. Byggnaden uppfördes av en privatperson men Statens vattenfallsverk övertog anläggningen 1937. Idag äger Vattenfall AB anläggningen. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade prägel och av den långa kontinuiteten som kraftverk.

71. Övratorp Västergården 2:7

Före detta jordbruksfastighet, belägen i socknens södra del alldeles intill Säveån i ett kuperat och till stora delar skogsklätt landskap. Fastigheten ingår i den lilla bybildningen Övratorp som ursprungligen bestod av tre gårdsenheter, tätt belägna kring ett vägskäl. Västergården 2:7 består idag av ett boningshus från 1941 och ett antal ekonomibyggnader som ligger söder om lokalvägen, och ett boningshus från 1870-talet norr om vägen. Det senare är ett ålderdomligt exempel på ett västsvenskt dubbelhus, dessutom något så ovanligt som ett spånklätt bostadshus. Denna byggnads kulturhistoriska värde motiveras av att den ursprungliga karaktären bevarats väl, och av att den har en i våra dagar mycket sällsynt fasadbeklädnad.

Kullings-Skövde socken utom tätorten

(Kullings-Skövde kyrka se Vårgårda tätort)

72. Degrabo 2:3

Bostadshus, före detta småbruk beläget strax nordväst om Kullings-Skövde kyrka. På fastigheten finns två bostadshus, ett är uppfört 1934 och det andra är från 1860-talet. Till gården hör ett flertal mindre uthusbyggnader som vedbod, garage, magasin och växthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att gården genom läge och utformning representerar jordbruksbebyggelsen så som den kom att se ut efter laga skifte.

73. Degrabo 6:1 Södergården

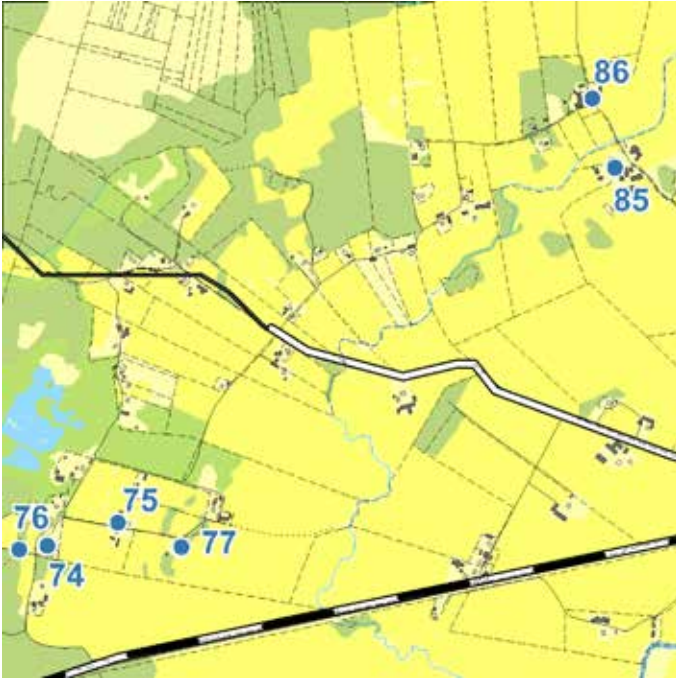
Före detta torpanläggning belägen i ett öppet odlingslandskap norr om Vårgårda. Bostadshuset är uppfört omkring år 1870. Vissa förändringar har skett genom åren, bland har en köksfarstu tillkommit samt att taket klätts med tegelimiterande plåt. På fastigheten finns ladugård, magasin och källare, alla byggda på 1890-talet. Ladugården byggdes till i vinkel med fähusdelen i tegel på 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna tillsammans bildar en väl sammanhållen torpmiljö.

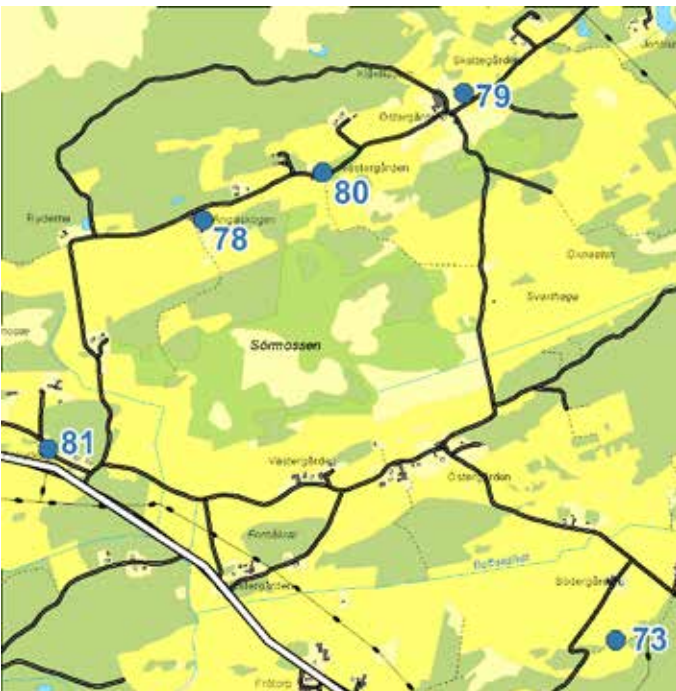
74. Hoberg 8:20

Bostadshus från 1933, beläget med utsikt över slättlandskapet i Hoberg norr om järnvägen i västra delen av socknen. Strax norr om fastigheten låg tidigare Vårgårda tegelbruk som grundades på 1870-talet av A. Heyman och denna byggnad uppfördes för tegelarbetare Erik Kjellberg. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter ett kulturhistoriskt värde.

Karta 14. Kullings-Skövde.

Karta 15. Kullings-Skövde.

Karta 16. Kullings-Skövde.

75. Hoberg 8:24

Bostadshus från 1935, beläget i Hoberg norr om järnvägen i västra delen av socknen. På fastigheten finns en ladugård med ett stall, också uppfört på 1930-talet. Bostadshuset har många kvardröjande stildrag från 1920-talet, till exempel den öppna brokvisten med asymmetrisk placering samt markerade knutlådor. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna är goda exempel på sin tids byggnadsskick.

76. Hoberg 8:26

Före detta jordbruksfastighet belägen i ett småbrutet kuperat landskap med omväxlande skogsklädda och öppna ytor och välbevarade stenmurar och rösen. Strax norr om gården låg tidigare Vårgårda tegelbruk som grundades på 1870-talet av A. Heyman, brukspatronen som bland annat startade Vårgårda kvarn. Bostadshuset och ladugården är troligen uppförda på 1860-1880-talet. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter tillsammans med ladugården ett kulturhistoriskt värde.

77. Hoberg 8:28

Jordbruksfastighet belägen i ett öppet jordbrukslandskap norr om järnvägen i västra delen av socknen. Nordväst om fastigheten låg tidigare Vårgårda tegelbruk som grundades på 1870-talet av A. Heyman. Fadern i familjen som bodde i huset var anställd på tegelbruket. Bostadshuset uppfördes 1912 och har det västsvenska dubbelhusets planlösning, vilket karaktäriseras av en fyrdelad plan och ofta en veranda på framsidan. På fastigheten finns flera ekonomibyggnader bevarade från början av 1910-talet; ladugård, magasin, vagnsbod och hönshus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori.

78. Klåvnasten 1:3 Ängaskogen

Före detta jordbruksfastighet belägen i ett litet uppodlat markparti omgivet av skog, nordväst om Vårgårda. Byggnaderna är placerade i en fyrkant runt en gårdsplan. Bostadshuset är uppfört 1923 medan ekonomibyggnaderna är byggda mellan åren 1870 och 1940. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har trots detta bibehållit merparten av sin ursprungliga karaktär. Det kulturhistoriska värdet motiveras främst av de välbevarade uthusen, med särskild tyngdpunkt på ladugården som delvis är uppförd i skiftesverk. Den är en av få bevarade inom inventeringsområdet som är uppförd i denna teknik.

79. Klåvnasten 2:1 Skattegården

Jordbruksfastighet belägen i ett öppet odlingslandskap nordväst om Vårgårda. Gården är av götisk typ med fägården avskiljd från mangården genom ett staket. Bostadshuset omges av en trädgård med syrener och fruktträd och tomten kantas av en stenmur. Manbyggnaden är ett västsvenskt dubbelhus uppfört på 1850-talet och ekonomibyggnaderna består av ladugård från 1880-talet, svinhus/magasin, vagnsbod samt tvättstuga/vedbod från 1910-1960. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

80. Klåvnasten 3:1 Västergården

Före detta jordbruksfastighet belägen i en ekbacke på en mindre höjd i ett öppet odlingslandskap. Bostadshuset är uppfört 1909 och har en tillbyggnad vid ena gaveln i form av ett torn. Ekonomibyggnaderna ligger samlade på andra sidan vägen och utgörs av ladugård i vinkel, magasin/verkstad och källare från 1880 samt tvättstuga, hönsbhus, garage och transformatorstation från 1920-30-tal. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de i stort sett välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen och innehållsrik gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori.

81. Rensvist 2:14

Missionshus i Rensvist, beläget strax norr om riksväg 42. 1877 bildades Vårgårda-Hobergs missionsförsamling och 1897 uppfördes det första missionshuset i Rensvist. Detta hus ligger ca 200 meter från det nuvarande och är idag bostad. 1910 bildades en ny församling och utträde från Vårgårda-Hoberg begärdes. Målsättningen var då att bygga ett nytt missionshus inom en snar framtid, men det dröjde ända fram till 1952 innan byggnaden stod klar. Under årens lopp har missionshuset kompletterats och renoverats, senast år 1985 då lilla salen byggdes till. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde som en representant för alla de missionshus som uppfördes i samband med den stora väckelserörelsen i slutet av 1800-talet.

82. Sandhem 2:2

Före detta snickerilokal PJ Möbler belägen längs Fagrabovägen, inte långt från Kullings-Skövde kyrka. Möbelsnickeriet uppfördes 1947 av Allan Pettersson och Gösta Johansson och hade från början tre anställda. Ursprungligen var byggnaden klädd i stående panel som senare ersatts med eternitplattor. Byggnaden har även byggts till på längden. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att snickeriet representerar den småindustriella verksamhet som under 1900-talets mitt vuxit upp i Vårgårdas utkanter.

83. Skövde 2:2

Före detta jordbruksfastighet belägen strax väster om Kullings-Skövde kyrka. På fastigheten finns två bostadshus, ett är uppfört 1877 och det andra är från 1870-talet. Till gården hör ett flertal ekonomibyggnader som ladugård, fårhus och magasin. Båda bostadshusen har genomgått ganska stora förändringar genom åren och det kulturhistoriska värdet motiveras främst av att gården genom läge och utformning representerar jordbruksbebyggelsen som den kom att se ut efter laga skifte.

84. Skövde 4:25

Före detta gästgiveri beläget intill Kullings-Skövde kyrka. Gården består av två bostadshus, ett äldre timrat från början av 1800-talet och en arrendatorsbostad från 1942. Till gården hör även ladugård, stall samt garage från 1910-talet. Gästgiveriet, som idag är förfallet, är ett av de äldsta bostadshusen i samhället och hela gården ligger kvar på ursprungligt läge sedan tiden före skiftena. Gården besitter ett mycket högt kulturhistoriskt värde genom sin ålder och tidigare funktion, och det vore av största vikt att bostadshuset kunde sättas i stånd.

85. Sölvatorp 1:10

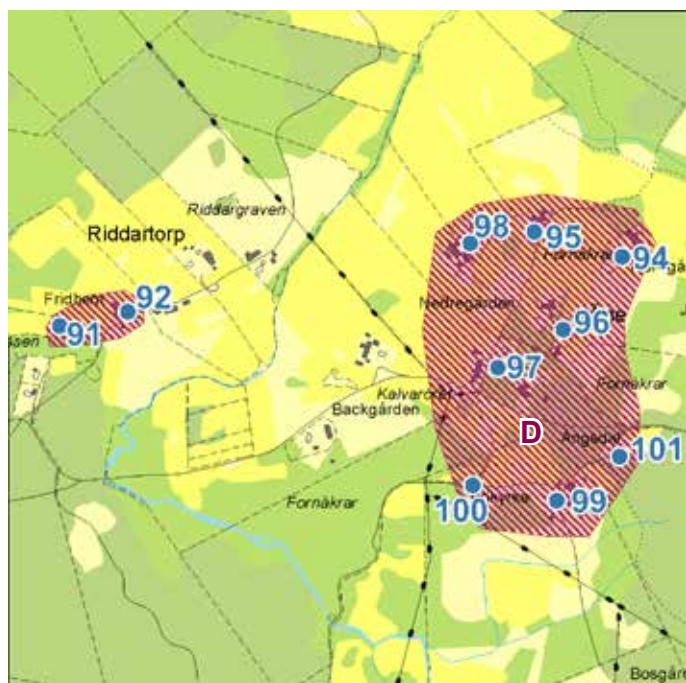
Före detta jordbruksfastighet belägen i ett något kuperat öppet odlingslandskap väster om tätorten. Manbyggnaden är uppförd på 1870-talet och har det västsvenska dubbelhusets planlösning. Hustypen blev vanlig efter laga skiftet och förekommer i stor utsträckning på små och medelstora gårdar. På gården finns flera välbevarade ekonomibyggnader; magasin, bryggghus, avträde, ladugård och källare. Ekonomibyggnaderna är uppförda mellan åren 1920-1920. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har i huvudsak behållit sitt ursprungliga utseende och besitter tillsammans med ekonomibyggnaderna ett kulturhistoriskt värde.

86. Sölvatorp 1:6, 1:20

Jordbruksfastighet belägen på en låg höjd med skogsklädd kuperad mark i norr och öppet slättlandskap i söder. På fastigheten finns två bostadshus, det ena är från 1860-talet och det andra byggdes 1925. Detta bostadshus var byggt i vinkel med bryggghuset. På fastigheten finns ett flertal välbevarade ekonomibyggnader uppförda kring 1920-30-talet. Det äldre bostadshuset var tidigare eternitklätt, men har återfått sin träpanel. Det kulturhistoriska värdet motiveras främst av de välbevarade ekonomibyggnaderna. Dessa bildar en väl sammanhållen gårdsmiljö tillsammans med bostadshusen.

Kvinnestad socken

Karta 17. Kvinnestad.

D. Bebyggelsemiljö i Äne

Äne by är Kvinnestad sockens äldsta by med kontinuitet sedan bronsåldern. Det ålderdomliga landskapet innehåller fornlämningar i form av gravfält, resta stenar, rösen och stensättningar. Gårdsbebyggelsen i Äne är genomgående uppförd under 1800-talets senare hälft och illustrerar den omvandling som skedde i och med skiftesreformerna. Flertalet är uppförda som västsvenska dubbelhus med korsformig plan. Äldre byggnadstyper som enkelstugor och parstugor finns också representerade i Äne. De många och välbevarade ekonomibyggnaderna bidrar också till de stora kulturhistoriska värden som bebyggelsemiljön i Äne besitter. Fastigheter som ingår i miljön är Äne 1:6., Äne 6:2, Äne 11:1, Äne 2:2, Äne 2:3, Äne 1:12, Äne 1:17, Äne 1:13, Riddartorp 1:7, Riddartorp 1:2. (Fotot visar ekonomibyggnader längs bygatan i Äne)

Karta 18. Kvinnestad.

87. Kvinnestad kyrka

Kvinnestads kyrka ligger i krönläge på en udde i Kvinnestadssjön. På samma udde finns lämningarna av en borganläggning från 1300-talet. Den lilla kyrkbyn ligger vid ett vägshål öster om kyrkan med omgivande åker- och hagmark. Landskapsrummet omges av skogar på det som tidigare utgjorde de så kallade "Svältorna". Kyrkogården omges av en kallmurad stödmur och tuktade lövträd. Kyrkan ligger i kyrkogårdens södra del. I nordost står en ekonomibyggnad. Den medeltida gråstenskyrkan har fullbrett, rakt kor, gaveltorn och fönster från 1700-talets mitt. Vapenhuset och sakristian har tillkommit i samband med olika 1900-talsrenoveringar. Sakristian är placerad framför en nordport som är kyrkans ingång. Interiören har en rik färgsättning. Dess prägel kommer till stor del av bevarad äldre inredning, konserverad under 1900-talet. Predikstol och läktare är i renässans. Altaruppsats i barock utgör tillsammans med korbänkar och slutna altarring en enhet. 1700-talets plana bräntak bär karakteristiska förgyllda stjärnor. Den nygotiska öppna bänk-inredningen härrör från 1885. Dopfont och lillklocka är

medeltida. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel och ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

88. F d Grutlanda 1:2, ingår nu i Kvide 1:1

Före detta jordbruksfastighet belägen mellan Kvinnestads-sjön och riksväg 42 i socknens sydvästra del. Bostadshuset är troligen uppfört i mitten av 1800-talet och har kvar en stor del av sin ursprungliga karaktär. Ett tidstypiskt drag från mitten av 1800-talet är till exempel lunettfönstren. I vinkel till bostadshuset finns en byggnad från 1890-talet. Den uppfördes som brygghus men byggdes om till manufakturaffär på 1930-talet. På fastigheten finns flera ekonomibyggnader; ladugård, svinhus samt vedbod, samtliga uppförda i slutet av 1800-talet. Gården har ett kulturhistoriskt värde genom sin ursprungliga utformning och karaktär.

89. Kvinnestad 1:28 Stockabo

Före detta jordbruksfastighet belägen söder om Kvinnestadssjön. Gården omges av öppna marker, kantade av vällagda stenmurar. Bostadshuset är troligen uppfört i slutet av 1800-talet och har det västsvenska dubbelhusets tidstypiska utformning med sexdelade fönster och glasveranda. På baksidan finns en liten tillbyggnad. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets till stora delar ursprungliga utformning och karaktäristiska utseende.

90. Ramnaklev 5:4

Mindre gård/torpanläggning belägen i sydöstra delen av socknen. Gården omges av betade marker med vällagda murar och rösen. Bostadshuset, som troligen är från mitten eller slutet av 1800-talet, är av enkelstugetyp. Förstukvisten med panelklädd bräddörr med skuren dekor är säregen och av särskilt intresse. Denna typ av förstukvist med välvt tak och utsirad dekor finns företrädd i de nordvästra delarna av Sjuhäradsbygden samt i enstaka fall i angränsande socknar i Vårgårda. På fastigheten finns även ett litet uthus samt rester efter en ladugård. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade och ursprungliga utformning.

91. Riddartorp 1:7 Fridhem

Före detta soldattorp flyttat från Kilatorp, Algutstorp i slutet av 1800-talet. Torpet ligger vid ett skogsbryn och omges av ett delvis öppet odlingslandskap med stenmurar. Byggnaden byggdes till i vinkel på 1930-talet, då tillkom även verandan. På fastigheten finns dessutom redskapsbod och ett hönshus/vedbod/avträde bevarade. Samtliga är uppförda i slutet av 1800-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdens till stora delar välbevarade karaktär.

92. Riddartorp 1:2

Före detta jordbruksfastighet belägen nordost om Kvinnestadssjön. Gården omges av öppna marker med fina vällagda stenmurar. Bostadshuset är en parstuga från 1870-talet med bevarad ursprunglig karaktär. Övriga ekonomibyggnader; källare, stall/hönshus är från mitten respektive slutet av 1800-talet, medan ladugården är från 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Parstugan är numera en ovanlig byggnadstyp och är därför av stort kulturhistoriskt intresse.

93. Skinte 1:4

Före detta jordbruksfastighet belägen öster om Kvinnestadssjön i centrala delen av socknen. Gården omges av delvis öppna marker med blandskog. Bostadshuset är uppfört 1927 och har det västsvenska dubbelhusets planlösning. På fastigheten finns tre uthus uppförda vid 1900-talets början. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets ursprungliga utformning och tidstypiska utseende. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

94. Äne 1:12 Nordgården

Före detta jordbruksfastighet belägen i nordligaste delen av Äne by. På gården finns förutom manbyggnad även stall/brygghus samt ladugård. Samtliga byggnader är uppförda i början av 1900-talet. Manbyggnaden har det västsvenska dubbelhusets planlösning med den tidstypiska glasverandan på framsidan, medan ladugården är försedd med fähus i tuktad sten, vilket är typiskt för bygden. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade och ursprungliga utformning samt de välbevarade ekonomibyggnaderna. Tillsammans bildar de en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

95. Äne 1:13

Före detta jordbruksfastighet belägen i norra delen av Äne by. Bostadshuset samt källaren med svinhus/vedbod är uppförda på 1870-talet, medan ladugården, brygghuset och vagnboden tillkom under 1910-20-talen. Bostadshuset är av enkelstugetyp och har byggts till på 1940-talet. Det har genomgått förändringar även på senare tid, men har ändå bibehållit delar av sin ursprungliga karaktär. Det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdens till stor del bevarade karaktär. Gården har även ett miljövärde genom sin placering i Äne by. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

96. Äne 1:17

Före detta jordbruksfastighet belägen i centrala delen av Äne by. På gården finns förutom manbyggnaden en före detta lillstuga/vedbod. Ladugården är avstyckad från fastigheten. Bostadshuset sägs vara uppfört på 1920-talet och har skifferklätt tak, vilket är ovanligt för bygden. Det har en traditionell utformning med inglasad farstukvist och köksfarstu på gaveln. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets ursprungliga utformning och tidstypiska utseende. Gården har även ett miljövärde genom sin placering i Äne by. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

97. Äne 2:2 Nedregården

Två gårdar som nu tillhör samma jordbruksfastighet, belägna i södra delen av Äne by. På den västra gården finns förutom manbyggnad även lillstuga, källare samt magasin och ladugård, samtliga uppförda kring sekelskiftet 1900. Ekonomibyggnaderna är placerade på ena sidan av landsvägen, manbyggnaden på den andra. Den senare byggdes om på 1960-talet och försågs då med ny fasad i eternit. Ladugården och magasinet är båda uppförda på en hög stengrund och har dekorativt utformade fasader med vitmålade uddlistor (se miljöbild på s 77).

På den östra gården (nedre bilden) finns förutom bostadshus även lillstuga med källare, brygghus samt ladugård. Ekonomibyggnaderna byggdes kring sekelskiftet 1900 medan manbyggnaden är uppförd på 1870-talet. Den senare har en rikt utformad veranda och köksfarstu på ena gaveln. Ladugården och brygghuset är båda byggda på en hög stengrund. Exempel på fint murade naturstensmurar syns vid båda gårdarna. Dessa är byggda av en skicklig stenhuggare som var bördig från trakten och verksam kring sekelskiftet 1900. Det kulturhistoriska värdet (gällande båda enheterna) motiveras av det östra bostadshusets välbevarade och ursprungliga utformning, samt mångfalden av välbevarade och välvårdade ekonomibyggnader på båda enheterna. Tillsammans bildar de två innehållsrika och sammanhållna gårdsmiljöer med höga miljövärden. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

98. Äne 2:16 Nedregården

Före detta jordbruksfastighet belägen i norra delen av Äne by. På gården finns förutom bostadshus även lillstuga med källare/vedbod och ladugård. Samtliga byggnader är uppförda i slutet av 1800-talet och början på 1900, förutom ladugården som är uppförd 1946. Manbyggnaden som är byggd 1905 har det västsvenska dubbelhusets planlösning med en glasveranda på framsidan. Lillstugan var tidigare manbyggnad och flyttades till nuvarande plats vid laga skifte på 1860-talet. Den byggdes då om till drängstuga och brygghus. Källaren/vedboden har en ålderdomlig karaktär där ena

gaveln med timrad stomme aldrig kommit att kläs in. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att såväl bostadshuset som ekonomibyggnaderna bevarats väl genom åren. Tillsammans bildar de en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

99. Äne 6:2

Före detta jordbruksfastighet belägen i södra delen av Äne by. Gården, som är av västsvensk typ, har ekonomibyggnaderna väl avskiljda från mangården genom att de ligger på andra sidan vägen. Manbyggnaden är uppförd 1902 och är av västsvensk typ med glasveranda och korsformade fönster. Kring gård och trädgård finns flera exemplar av fint murade naturstensmurar. Dessa är byggda av en skicklig stenhuggare som var bördig från trakten och verksam kring sekelskiftet 1900. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

100. Äne 6:9

Missionskyrka/kapell beläget i södra delen av Äne by. Kapellet uppfördes för Änes missions- och ungdomsförening som bildades 1907. Byggnaden uppfördes 1924 och innehöll då två samlingslokaler med plats för 50 respektive 150 personer. På andra våningen finns en bostadslägenhet med ett rum och kök. Kapellet har genomgått en del förändringar genom åren, men har ändå kvar mycket av sin ursprungliga karaktär. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde som representant för alla de missionshus som uppfördes i samband med väckelserörelsen i slutet av 1800-talet. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

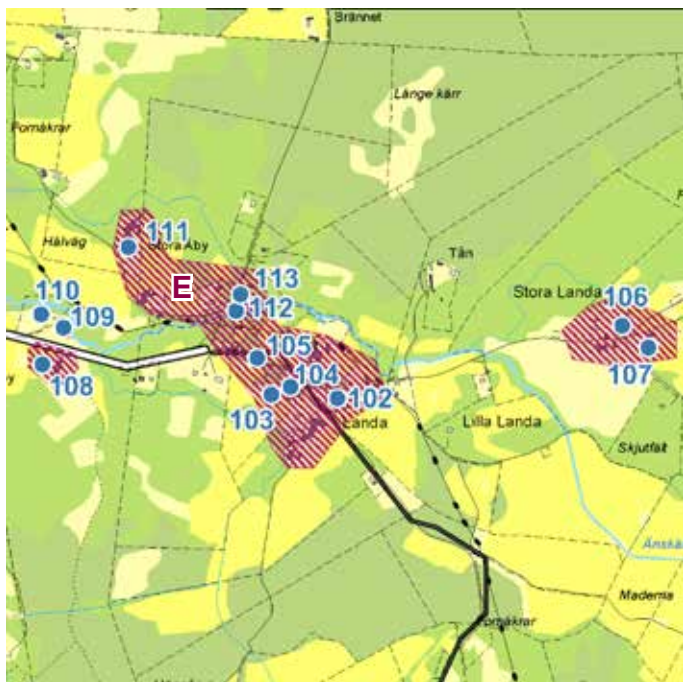

101. Äne 11:1 Ängsdal

Före detta jordbruksfastighet belägen i södra delen av Äne by. På gården finns förutom manbyggnad även lillstuga/källare samt ladugård, samtliga uppförda under 1890-talet. Bostadshuset har en traditionell utformning med glasveranda, sexdelade fönster och faluröd panel. Ladugården är U-formad och har ett portluder mot mangården, vilket är ett ovanligt drag i dessa trakter. På gården finns flera exempel på naturstensmurar; både källaren och muren längs med vägen är fint murade. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de välbevarade byggnaderna som bildar en sammanhållen gårdsmiljö med god representativitet för sin kategori. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

Landa socken

Karta 19. Landa.

E. Bebyggelsemiljö Landa kyrkby

Landa kyrkby ligger på små höjdparter kring Kyllingsån i randzonen till Nossans dalgång. Byn har historiskt utgjort ett enda skattehemman som omfattade gårdsgrupperna Landa lilla och Landa stora. Laga skifte som skedde på 1860-talet medförde dock en mer utdragen bebyggelse. Byn har bibehållit karaktären av ett gammalt sockencentrum kring den lilla timmerkyrkan. Odlingslandskapet runt om med stengärdesgårdar, fågator, betesmarker, lingrop och odlingsrösen bidrar till det ålderdomliga intrycket. Fastigheter som ingår i miljön är Landa kyrka, Landa 1:3, 1:6, Holsendal 1:3, 1:8, 1:11, Lilla Åby 1:4, 1:5 samt Stora Åby 1:3, 2:1 och 3:1.

102. Landa kyrka

Landa kyrka är belägen vid ett vägskäl omringat av gårdar. Tillsammans utgör dessa en avskild bebyggelseenklav. En arm av Sävån passerar i kyrkans närhet. Landa kyrkogård är förmodligen samtida med kyrkan, således från

1600-talet. Kyrkan står på en låg muromgärdad kulle med gravvårdarna koncentrerade till södra sidan av de vida öppna gräsytor. Ett uthus står i ena hörnet. Landa kyrka är en av Skara stifts få träkyrkor. Mycket lite är känt om kyrkans byggnadshistoria, men 1768 fick den sin nuvarande form, då ett vapenhus med ett litet lågt klocktorn byggdes. Torntypen är kännetecknande för trakten. Interiören präglas av renoveringarna 1899 och 1915 och består av ett anspråkslöst, pärlspåntat kyrkorum. Öppen bänkinredning och en ovanlig liten hästskoformad altarring är från dessa renoveringar. Från 1600- och 1700-talen finns en ovanlig altartavla, predikstolen (moderniserad 1915) och en pelikanskulptur. Sakristian är inrymd bakom ett predikstolsskrank från början av 1900-talet. Frånvaron av elektrisk belysning förstärker rummets ålderdomliga intryck. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

103. Holsendal 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen i Landa by söder om kyrkan. Gården är omgiven av lövträd och öppna marker och på gårdsplanen tronar ett vådräd i form av en stor ek. Bostadshuset är uppfört 1870 och genomgick en modernisering 1939, då man troligen byggde på verandan en våning. På fastigheten finns ekonomibyggnader i form av ladugård från 1910, svinhus från 1960-talet samt magasin/tvättstuga från 1920-talet. Gården har ett kulturhistoriskt värde genom sin i stort sett välbevarade utformning och karaktär, samt ett miljöskapande värde genom sin närhet till kyrkan.

104. Holsendal 1:8

Före detta folkskola, numera privatbostad belägen på en kulle med lövträd i närheten av Landa kyrka. Skolan byggdes 1919 och innehöll då såväl lärarbostad och skolsalar som slöjdsal. Landa kommun, som då var landets minsta kommun, uppförde skolan. Landa gick sedan ihop med Bråtensby kommun för att 1952 införlivas med Vårgårda. Skolan lades ner på 1950-talet och användes fram till 1970-talet som församlingshem. Till fastigheten finns också ett samtida uthus/wc. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den före detta

folkskolans välbevarade utformning och av sin tidigare funktion som skolbyggnad.

105. Holsendal 1:11

Före detta missionshus numera privatbostad beläget intill vägen mellan Olstorp och Landa. Landa missionsförsamling bildades 1899 och samma år byggdes missionshuset. Byggnaden har flera gånger byggts till och om, senast 1980 då en omfattande tillbyggnad gjordes. 1998 lades missionsförsamlingen ner och missionshuset övertogs av Asklanda-Ornunga Missionsförsamling. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde som en representant för alla de missionshus som uppfördes i samband med den stora väckelserörelsen i slutet av 1800-talet.

106. Landa 1:3 Landa Stora

Före detta jordbruksfastighet, numera hembygdsgård, belägen strax öster om Landa kyrka. Gården består av manbyggnad, före detta undantagsstuga, ladugård och magasin. Bostadshuset är en framkammarsstuga uppförd ca 1800 och som byggts på senare under 1800-talet. Ekonomibygnaderna, som är från 1850-1880-talet, är uppförda med traditionella tekniker från både före och efter laga skifte. Den vasstäckta ladugården är byggd i skiftesverk och timmer och magasinet i timmer och stolpverk. Gårdens byggnader har höga kulturhistoriska värden då den ålderdomliga karaktären bevarats väl genom åren. De är också av byggnadsteknikhistoriskt intresse och besitter höga miljövärden då de speglar ett bebyggelsemönster från tiden före laga skifte.

107. Landa 1:6 Landa Stora

Före detta jordbruksfastighet belägen öster om Landa kyrka. Manbyggnaden som ligger på ursprunglig plats, är en framkammarstuga från 1820-talet. På fastigheten finns idag två uthus av yngre datum. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, men besitter ändå ett stort kulturhistoriskt värde då den representerar en byggnadstyp som förr var vanlig i trakten men som numera är mycket sällsynt. Gården ingår också som en del i den värdefulla bymiljön runt Landa kyrka.

108. Lilla Åby 1:4

Bostadshus avstyckat från en jordbruksfastighet. Huset är beläget intill vägen mellan Landa och Olstorp och omges av öppna landskap med främst betesmark. Bostadshuset är uppfört på 1950-talet och har en tidstypisk utformning med sadeltak, gult fasadtegel samt smidesräcken. Det kulturhistoriska värdet motiveras bland annat av att det välbevarade bostadshuset är en god representant för de byggnader som uppfördes vid den tiden.

109. Lilla Åby 1:5

Före detta jordbruksfastighet, nu ödegård. Fastigheten är belägen intill vägen mellan Landa och Olstorp och omges av öppna landskap med främst betesmark. Den är bebyggd med ett bostadshus från omkring år 1800 och som tillbyggt med en vinkellänga 1889. I vinkeln uppfördes en glasveranda. Till fastigheten hörde förr en kvarn och en såg som numera är avstyckade. Bostadshuset har ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade utformning och karaktär samt ett miljöskapande värde genom sin närhet till kyrkmiljön.

110. Lilla Åby 3:1

Såganläggning belägen intill Kyllingsån strax norr om vägen mellan Landa och Olstorp. Sågen uppfördes troligen i början av 1900-talet. Enligt en källa ska det ha funnits en ramsåg på platsen år 1909. Sågen var i bruk åtminstone till 1970-talet. På fastigheten finns idag ett fritidshus från 1970-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av sågens välbevarade prägel, av dess representativitet för sin kategori och som exponent för traktens näringsliv.

111. Stora Åby 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen nordväst om Landa kyrka. Gården ligger i ett område som är rikt på fossil åkermark och forntida gravfält, vilket vittnar om att trakten varit kontinuerligt bebodd under lång tid. Byggnaderna är uppförda decennierna kring 1900 och innehåller bostadshus, lillstuga, källarvind, ladugård, magasin samt smedja. Manbyggnaden har byggts om kraftigt eller ersatts på 1970-talet. Gården som är västsvensk typ har man- och fägård klart åtskilda genom en grusad väg. Gården har ett kulturhistoriskt värde genom sin i stort sett välbevarade utformning och karaktär.

112. Stora Åby 2:1

Kvarnmiljö belägen intill Kyllingsån norr om vägen mellan Landa och Olstorp. Kvarnbyggnaden uppfördes 1895 och drevs från början av vattenkraft. På 1940-talet fanns här valsstol, kross, spetsmaskin, utsädesrens med mera. Kvarnen elektrifierades så småningom och drevs med turbiner. På fastigheten finns även ett magasin och ett bostadshus, båda samtida med kvarnen. Bostadshuset moderniserades och byggdes om på 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras i första hand av kvarnens och magasinets välbevarade karaktär, av kvarnens representativitet för sin kategori och som exponent för traktens näringsliv.

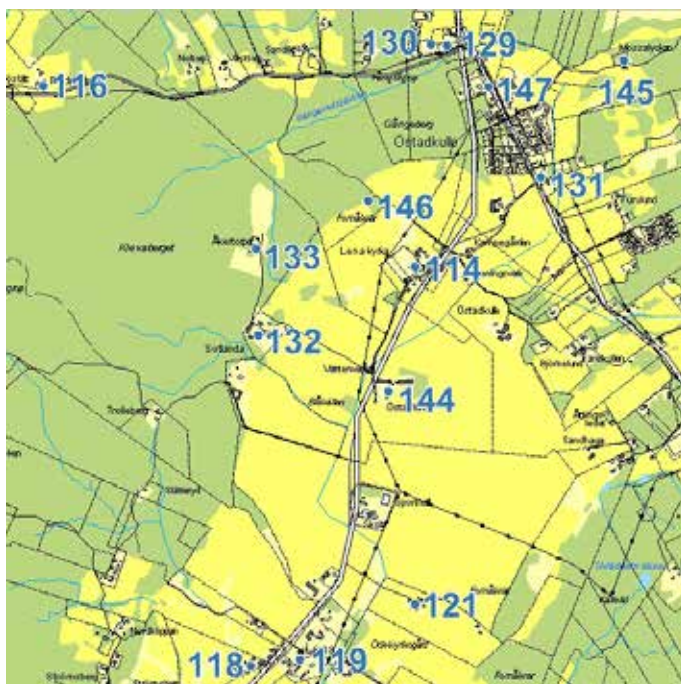

113. Stora Åby 3:1

Före detta jordbruksfastighet belägen precis intill kvarn-
miljön på fastigheten Stora Åby 2:1. Bostadshuset är
uppfört på 1890-talet och har kvar många tidstypiska och
ursprungliga detaljer som bland annat det utanpåliggande
trapphuset på gaveln och fönster med korspost. Ovanligt
i sammanhanget är att frontespisen och taket ovanför
entrén klätts med sågade spån. På fastigheten finns
även en välbevarad ladugård från 1909. Gården har ett
kulturhistoriskt värde genom sin i stort sett välbevarade
utformning och karaktär

Lena socken

Karta 20. Lena.

114. Lena kyrka

Lena kyrka ligger på en ny kyrkplats på en åsrygg mellan Älgåråsen och Lenadalen. Invid kyrkogården finns församlingshem och personalbyggnad. Den tidstypiska vitputsade salskyrkan är uppförd 1835 i empirestil som gemensam för socknarna Lena, Bergstena och Fullestad. Karaktäristiskt är dess stora rundbågsfönster och lanternin med flackt tak. På långhusgaveln sitter två gravhällar, varav en porträttgravsten. Interiören präglas av nyklassicismens ljus och enkelhet med en färgsättning i främst vitt och grått, tillkommen vid en restaurering 1957. Det breda kyrkorummet täcks av ett flackt tunnvalv och har i korväggen en exedra med mantelkors, något som är karaktäristiskt för epoken men som sällan bevarats. Av ursprunglig inredning återstår i övrigt en sluten altarring, läktare och rundad predikstol. Arkitekt Torben Gruts renovering 1909 har satt avtryck i form av öppen bänkinredning, ljudtak, portar och nummertavlor. Orgeln och dess stramt hållna fasad från 1957 smälter väl in. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

115. Fly 1:10

Bostadshus beläget i södra delen av socknen, gränsande till Alingsås kommun. Byggnaden omges av ett öppet slättlandskap närmast gården. Bostadshuset uppfördes 1922 och innehöll då två rum och kök. Det är byggt i vinkel med en glasveranda i mitten. På fastigheten finns ett litet uthus eller mindre ladugård med vidbyggt avträde. Byggnaden har genomgått vissa förändringar genom åren men har ändå bibehållit sin ursprungliga karaktär.

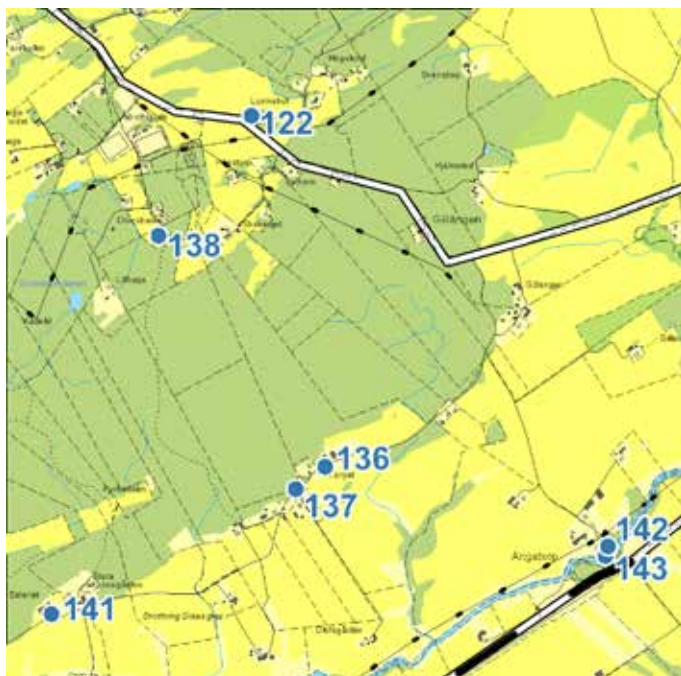
116. Fredrikshult 1:1

Jordbruksfastighet belägen strax söder om Stora Fäsjön. Gården omges närmast av hagmarker och skog. Bostadshuset är byggt 1925 och kvar flera ursprungliga detaljer som till exempel de småspröjsade fönstren på frontespisen och fönster med korspost. På fastigheten finns flera ekonomibygnader bevarade från samma tid; ett före detta bryggerhus numera lillstuga, källare, ladugård, vagnsbod, samtliga uppförda under 1910- och 20-talen. Det kulturhistoriska värdet motiveras av framförallt bostadshusets ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

117. Lena 1:15 Timmerkullen

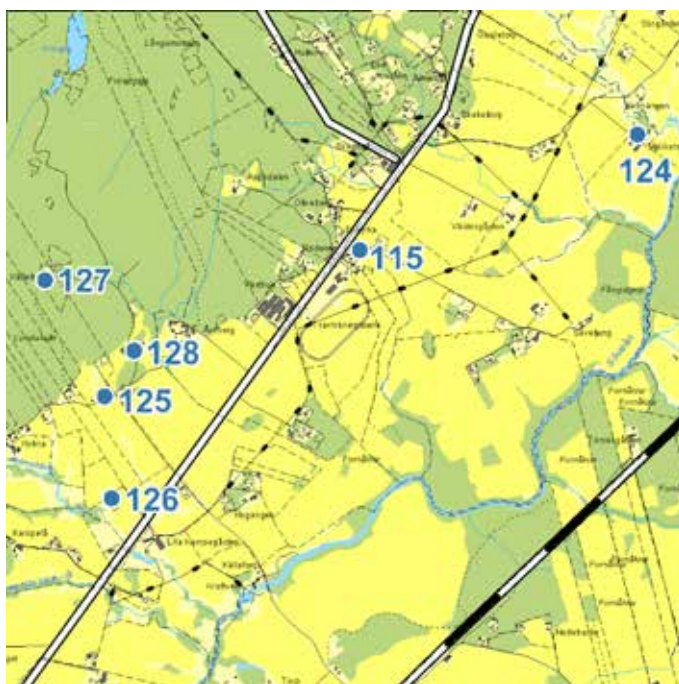
Före detta jordbruksfastighet enligt belägen med öppna marker runt om, några km väster om Lena samhälle. Bostadshuset, som är ett västsvenskt dubbelhus, är uppfört 1900 och har en traditionell utformning med inbyggd glasveranda, sexdelade fönster och faluröd panel. På fastigheten finns flera välbevarade ekonomibygnader; ladugård och källare är troligen samtida medan avträde och vedbod är uppförda senare. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

Karta 21. Lena.

Karta 22. Lena.

Karta 23. Lena.

118. Lena 1:16 Nordgården

Före detta jordbruksfastighet belägen mitt i dalgången nära länsvägen, i socknens ursprungliga centrum. Bostadshuset, som idag är avstyckat från den övriga jordbruksfastigheten, är uppfört 1863. Byggnaden har karaktären av en salsbyggnad med många tidstypiska detaljer, bland annat en öppen veranda med rikt utsirade snickeridetaljer och lunettfönster på gaveln. På fastigheten finns också ett par äldre uthus. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har ändå bibehållit sin ursprungliga karaktär. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, framförallt den magnifika verandan, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

119. Lena 2:3

Jordbruksfastighet belägen intill Alingsåsvägen i kommunens västligaste del. Gården som ligger intill en äldre byväg omges av ett öppet odlingslandskap. Bostadshuset är uppfört 1913 och har en tidstypisk utformning med småspröjsade fönster, veranda i två våningar, vilket är vanligt i trakten, och ljus panel. På fastigheten finns flera ekonomibyggnader från mitten och slutet på 1800-talet som är hitflyttade i början på 1900-talet, bland annat ett timrat sockenmagasin och en tröskvandring. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

120. Lena 5:16 Granholmen

Välbevarad torpmiljö, belägen intill vägen mellan Långared och Skakeltorp samt sjön Lången i kommunens västligaste del. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus och tre mindre ekonomibyggnader, samtliga sannolikt uppförda under sent 1800- och tidigt 1900-tal. Granholmen finns markerad som torpmiljö på ekonomiska kartan från 1890-talet. Närmast kring husen syns äldre stenmurar och spår efter ett småbrutet odlingslandskap. Byggnaderna bildar tillsammans en välbevarad och sammanhållen torpmiljö, typisk för de anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i skogsbevuxen terräng, långt från samlad bebyggelse.

121. Lena 8:6

Före detta jordbruksfastighet belägen söder om Lena kyrka. Gården omges av åkrar och ångar i ett öppet odlingslandskap. Bostadshuset är uppfört 1935 och blev moderniserat 1946. Bostadshuset har en traditionell utformning med inglasad veranda i två våningar, vilket är vanligt i trakten, sexdelade fönster samt ljus panel. På fastigheten finns ekonomibyggnader från 1930-40-talet, bland annat ladugård och magasin. Ett mjölkkrum byggdes 1973 och ett garage 1959. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna är ett bra exempel på hur en gård från 1930-talet kunde se ut.

122. Lena-Torpet 1:4

Före detta jordbruksfastighet belägen i ett småkuperat odlingslandskap med utskiftade gårdar i kommunens västligaste del. Gårdsbildningen är organiserad efter den västsvenska modellen och den slingrande byvägen har sin sträckning genom gården. Bostadshuset är en salsbyggnad uppförd 1905 som ursprungligen innehöll två lägenheter. Det är välbevarat och har kvar många ursprungliga detaljer så som frontespis, fyrdelade fönster, listverk med mera. På fastigheten finns dessutom ett flertal ekonomibyggnader; ladugård, smedja, redskapsbod, höns- och svinhus, källare etcetera, de flesta uppförda mellan 1905 och 1930. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

123. Lunnahult 2:1

Välbevarad jordbruksfastighet belägen intill vägen mellan Östadskulle och Lagmansholm i västra delen av kommun. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus och fem mindre ekonomibyggnader samt en ladugård, samtliga sannolikt uppförda mellan åren 1920-1950. Bostadshuset som är byggt i vinkel med en glasveranda i mitten är troligen uppfört vid sekelskiftet men om- och tillbyggt på 1920-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

124. Långesbro 1:1

Innehållsrik gårdsanläggning med bland annat kvarn, såg och smedja. Belägen intill vägen mellan Långared och Skakeltorp i kommunens västligaste del. Längs med fastighetens södra gräns löper ett mindre vattendrag som har sin början i sjön Lången. Byggnaderna på fastigheten är uppförda under senare halvan av 1800-talet och 1900-talets början, men det är enligt flera källor möjligt att det funnits en kvarn på platsen tidigare än så. Det rika byggnadsbeståndet omfattar bostadshus, vedbod/verkstad, stall/garage, jordkällare, sågverk, kvarn, smedja samt murrester av en ladugårdslänga. Av

särskilt kulturhistoriskt och teknikhistoriskt intresse är kvarnen, sågverket, smedjan och den stensatta rännan längs med fastigheten, som bevarats väl genom åren. Tillsammans bildar de en innehållsrik och sammanhållen småindustriell enhet, representativ för de agrara anläggningar som sällan bevarats i sin helhet åt eftervärlden.

125. Mjölketorp 1:11

Före detta jordbruksfastighet belägen i Sävåns dalgång i ett uppodlat slättlandskap i södra delen av socknen. Gården, som är av götisk typ, har uthusen placerade som flyglar till mangårdsbyggnaden. Bostadshuset var tidigare avdelad från ekonomibygnaderna med ett staket. Bostadshuset är en mycket välbevarad och välvårdad salsbyggnad från 1870-talet. Kring dubbeldörren syns en vackert skuren omfattning i senempir med krönande lunettfönster, och samtliga fönster smyckas nedtill av en rundbågefris. Gårdens höga kulturhistoriska värden motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning. Bostadshuset med sin rikt dekorerade exteriör bedöms vara i närmast orört skick sedan byggnadstiden, och besitter höga arkitektoniska värden. Byggnaderna bildar tillsammans en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

126. Röttorp 1:4 Västergården

Två gårdar på samma fastighet belägna i Sävåns flacka dalgång. Gårdarna är identiskt uppförda med bostadshuset vänt ut mot vägen. Ekonomibygnaderna är placerade runt en kvadratisk gårdsplan med uthusen som flyglar till manbyggnaden. Bostadshusen är byggda på 1860-talet och har det västsvenska dubbelhusets planlösning. Det ena bostadshuset har en för byggnadstypen tidstypisk glasveranda. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet. Att gården aldrig kommit att delas under 1800-talets skiften är intressant ur ett lokalhistoriskt perspektiv.

127. Röttorp 1:16 Mariedal

Bostadshus uppfört 1911 i Sävåns dalgång nära kommunens västra gräns. På fastigheten finns en samtida ladugård och en garagebyggnad från 1938 i dåligt skick. Boningshuset är tidstypiskt utformat med panelklädda fasader, delvis småspröjsade fönster och brutna takfall täckta med tvåkupigt tegel. Det kulturhistoriska värdet motiveras av boningshusets välbevarade äldre utformning.

128. Röttorp 1:18 Källelid

Före detta torpanläggning, ensligt belägen i skogarna i södra delen av socknen. Torpet är troligtvis uppfört i mitten eller slutet på 1800-talet. På 1890-talskartan finns torpet markerat med namnet Christinedal. Vissa förändringar har skett, bland annat är verandan ny och vissa fönster är utbytta på baksidan. På fastigheten finns två uthus, en redskapsbod och en källare. Byggnaderna har ett kulturhistoriskt värde genom att de bildar en väl sammanhållen torpmiljö, typiskt för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i skogsbevuxen terräng, långt från samlad bebyggelse.

129. Röttorp 3:7

Före detta jordbruksfastighet belägen i en sluttning där Sävåns dalgång möter kuperad skogsmark. På fastigheten finns två stora bostadshus. Enligt uppgift är det ena uppfört i slutet av 1700-talet eller början av 1800, och det andra år 1900. Båda har blivit kraftigt ombyggda. På fastigheten en bit ifrån mangården ligger ett flertal välbevarade ekonomibyggnader samlade runt en gårdsplan. Många av byggnaderna har drag av schweizerstil med vitmålade snickerier runt fönster och dörrar och omsorgsfullt murade stengrunder. Av ekonomibyggnaderna att döma bör detta har varit en stor välmående gård. De flesta byggnaderna är uppförda kring 1900-1920. Det kulturhistoriska värdet motiveras av ekonomibyggnadernas välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadsskick.

130. Sadelsten 1:2

Bostadshus beläget intill väg mot Råmossen, nära korsningen i Östads kulle. Byggnaden är ursprungligen uppförd 1895 och ombyggd 1936. Byggnaden uppvisar idag ett tidstypiskt utseende från 1920-talet med det brutna taket, de sexdelade fönstren och den asymmetriska placeringen av farstuvisten. 1920-talets stilideal levde ofta kvar långt in på 1930-talet. Huset omges av äldre fruktträd och syrenbuskar och på tomten finns dessutom en verkstad med garage byggt på 1940-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade utformningen som bostadshuset fick 1936.

131. Sadelsten 1:4

Före detta torpanläggning belägen intill väg mot Råmossen, nära korsningen i Östads kulle. Enligt vissa källor skall detta ha varit ett soldattorp. På 1890-talskartan markerades det dock som backstuga. Byggnaden uppfördes som enkelstuga troligen, i mitten eller slutet av 1800-talet. På senare tid har byggts till med en farstu på baksidan. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

132. Skakeltorp 1:19 Kristinedal

Före detta affärsfastighet numera bostadshus beläget i en vägkorsning i Östads kulle. Byggnaden uppfördes 1870 och enligt den nuvarande ägaren har affärsverksamhet bedrivits i huset ända sedan nybyggnadstiden. På 1940-talet fanns både poststation samt speceri- och diversehandel i byggnaden. Byggnaden inrymde också två lägenheter och lagerlokaler. Inne på gården finns idag en ladugårdslänga med vidbyggd vedbod samt hönshus, svinhus och stall samt ett magasin som innehöll både sill- och smörbod. Affärs- och bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, bland annat har en del fönster bytts ut. Det kulturhistoriska värdet motiveras trots detta av byggnadernas till stor del välbevarade karaktär, samt av dess tidigare funktion som affärslokal och poststation.

133. Sotlanda 4:3 & 4:5

Före detta krono- och arrendegård med två bostadshus, belägna sydväst om Lena kyrka. Gården ligger i en sluttning där skog möter uppodlad slätt. Det ena huset (bilden) är uppfört 1839 och flygelbyggnaden är uppförd på 1870-talet. På fastigheten ligger ett flertal välbevarade ekonomibygnader från omkring 1900, löst grupperade kring en gårdsplan. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men har ändå bibehållit sin ursprungliga karaktär, framförallt då det gäller verandornas utformning. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en sammanhållen gårdsenhet. Gården har också ett kulturhistoriskt värde på grund av sin tidigare funktion som krono- och arrendegård.

134. Sotlanda 4:4 Åkertorpet

Ensligt beläget torp väster om Lena kyrka. Torpet har tidigare tillhört gården Sotlanda. På fastigheten finns en ladugård med vidbyggt dass delvis nedfallen. Bostadshuset, som troligtvis uppförts i början av 1900-talet, har kvar många ursprungliga detaljer som till exempel panelen med uddlist på gaveln, enkupigt taktegel samt spröjsade fönster. Byggnaderna bildar tillsammans en väl sammanhållen torpmiljö, typisk för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i kuperad och skogsbevuxen terräng, långt från samlad bebyggelse.

135. Strömsberg 3:3 Granlid

Torpställe, ensligt beläget i kuperad skogsbygd i kommunens västligaste del. Boningshus som enligt uppgift byggts på 1890-talet, övriga byggnader på fastigheten är sentida. Torpet utgör en typisk och väl bibehållen representant för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i kuperad terräng, långt från samlad bebyggelse.

136. Strömsberg 5:1

Före detta jordbruksfastighet belägen i en skogsklädd sluttning med utsikt över det öppna landskapet. Bostadshuset, som är ett västsvenskt dubbelhus, är uppfört 1922 och har bevarats väl sedan byggnadstiden. Exempel på bevarade detaljer i exteriören är de spröjsade fönstren, balkongräcket och frontespisens utformning. På fastigheten finns också flera ekonomibyggnader som hönshus, vedbod samt fåhus med avträde, samtliga uppförda på 1920-30-talet. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren men merparten av den ursprungliga karaktären är ändå bibehållen. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en väl sammanhållen gårdsenhet.

137. Vittene 1:15

Före detta missionshus beläget på en liten sluttning intill Vittenevägen vid Säveåns dalgång i kommunens västligaste del. Vittene Missionshus byggdes redan 1868 och var det första i Lenabygden. Missionshuset var i bruk till 1960 då Vittene missionsförsamling gick ihop med Ödegärdet och bildade Lagmansholms Missionsförsamling. Byggnaden är såld idag och används som förråd. Missionshuset är välbevarat och besitter ett kulturhistoriskt värde som en representant för alla de missionshus som uppfördes i samband med den stora väckelserörelsen i slutet av 1800-talet.

138. Vittene 1:20 Olovsbacke

Torpmiljö belägen i gles skogsmiljö öster om Lena kyrka. Torpet är uppfört i mitten eller slutet av 1800-talet och flyttades till den nuvarande platsen 1921. På fastigheten finns även en äldre ladugård samt en källare. Bostadshuset har blivit tillbyggt både i äldre tid och senare tid. Byggnaderna bildar tillsammans en väl sammanhållen torpmiljö, typisk för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i kuperad terräng, långt från samlad bebyggelse.

139. Vittene 3:10 Spanåsen

Torpställe, ensligt beläget i de tätt skogsbevuxna, kuperade trakterna i kommunens allra västligaste del. På fastigheten finns ett mycket välbevarat boningshus, uppskattningsvis uppfört under 1800-talets senaste del, en förmodligen samtida ladugård med smärre sentida förändringar, en jordkällare med väggar i natursten, och ett sentida fritidshus som numera är permanent bebott. Detta torp är det enda bevarade av tre torpställen som enligt den ekonomiska kartan fanns på Spanåsen i slutet av 1800-talet. Byggnaderna omgärdas av en begränsad yta öppen mark med småbruten karaktär och med inslag av äldre stenvägar. Det kulturhistoriska värdet består av främst det äldre boningshusets och jordkällarens mycket välbevarade ursprungliga karaktär.

140. Vittene 3:14

Ensligt beläget torp omgivet av skogsmark i kommunens västligaste del. På fastigheten finns förutom ett välbevarat mindre boningshus även ett sentida uthus. I den omgivande skogsmarken anas rester av stenvägar som utgör spår efter ett svunnet odlingslandskap. Boningshuset är en typisk representant för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i kuperad terräng, långt från samlad bebyggelse. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga karaktären.

141. Vittene 4:2

Välbevarad och innehållsrik gårdsmiljö belägen i Sävåns dalgång. Gården består bland annat av ett bostadshus från 1850-60 med två framförställda flyglar. Manbyggnaden har på senare tid återfått ett äldre utseende genom att fasadens eternitplattor avlägsnats och att perspektivfönstren ersatts med fönster lika de ursprungliga. En av flyglarna härstammar från 1700-talet och används som snickarbod, medan den andra är ett magasin som tillkom på 1800-talet. På gården finns också ett mjölkhus från tidigt 1900-tal, en dubbelkällare byggd 1903-1905, en drängstuga/brygghus från 1800-talets mitt samt en smedja från 1910. Ladugården från ca 1930 är byggd i vinkel med stor fähusdel. Det kulturhistoriska

värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en rik och mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

142. Ängatorp 6:1

Bostadshus uppfört 1933 för kvarnägare Axel Engstrand. Byggnaden är belägen på en höjd strax intill Ängatorps kvarn vid Säveån. Bostadshuset har kvar flera tidstypiska stildrag från 1920-talet, vilka på många håll levde kvar in på 1930-talet. Dessa drag består bland annat av takkupor med välvda tak, sexdelade fönster och ett brutet tak. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnadens koppling till kvarnen innebär också att den besitter lokalhistoriska värden.

143. Ängatorp 6:2

Ängatorps kvarnanläggning belägen intill Säveån, inte långt från stambanan. Kvarnen uppfördes 1919, efter det att den förra kvarnen från 1877 brunnit ned. På 1940-talet drevs kvarnen med två turbiner och maskineriet bestod av två par stenar, ett valsverk, en utsädesrens och en spetsmaskin. På fastigheten finns också en samtida vagn/vedbod. Den före detta kvarnen har ett kulturhistoriskt värde på grund av sin tidigare funktion, men även på grund av den välbevarade ursprungliga utformningen.

144. Östadvärd 2:1 Östadvärd

Större gårdsanläggning belägen strax söder om Lena kyrka. Gården består av två bostadshus vilka hörde till två olika gårdar före laga skiftet. Den är vackert belägen och omges av ett öppet odlingslandskap. Rester av en allé leder fram till den ena manbyggnaden (se bild) som har en gräsrundel framför entrén. Byggnaden är uppförd 1864 och har en tidstypisk utformning med frontespis, kontursågade taksparrar, lunettfönster etcetera. Det andra bostadshuset är byggt på 1890-talet. Båda byggnaderna har genomgått vissa förändringar genom tiden men har ändå behållit sin karaktär. På fastigheten finns dessutom en mängd ekonomibyggnader med olika

funktioner, uppförda från 1800-talets slut till omkring år 1970. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas i stort sett välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

145. Östadkulle 2:3 Mossalyckan

Enskilt beläget torp invid skogsbryn i kuperad mark, öster om Östad och strax söder om en stor mosse. Torpet finns markerat på 1890-tals kartan och är troligen uppförd i mitten på 1800-talet. Den tillhörde tidigare gården Östadlund. På fastigheten finns lillstuga och avträde från 1940-talet medan ladugården är avstyckad från fastigheten. Boningshuset är en typisk representant för de små och anspråkslösa torpställen som ligger solitärt placerade i kuperad terräng, långt från samlad bebyggelse. Det kulturhistoriska värdet motiveras av dess välbevarade ursprungliga karaktär.

146. Östadkulle 4:3

Torpanläggning belägen öster om Östads tätort i en kuperad, småbruten mark med delvis skog, delvis åkrar runt om. Torpet som finns markerat på 1890-talskartan, utan namn, är troligen uppfört i mitten av 1800-talet. Enligt uppgift är byggnaden en enkelstuga som blivit tillbyggd med ekonomiutrymmen intill farstun. På fastigheten finns dessutom ett brygghus från 1900-talets början samt en mindre ekonomibyggning bestående av vedbod, avträde och ett förmodat fähus. Byggnaderna bildar tillsammans en väl sammanhållen torpmiljö, typisk för de små och anspråkslösa torpställen som ofta ligger i utkanten av byarna, avskilt från samlad bebyggelse. Torpmiljön har höga kulturhistoriska värden och utgör ett mycket fint exempel på en ålderdomlig torpbebyggelse som det idag inte finns många kvar av på ursprunglig plats.

147. Östadsulle 10:1

Före detta ålderdomshem och pensionärsbostäder, numera hyresbostäder belägna i Östadsulle. Ålderdomshemmet i Lena byggdes 1911 och byggdes till redan år 1920. Dock räckte inte detta till utan 1969 uppfördes dessa bostäder. Byggnaderna består av sex likadana hus på rad och har en tidstypiskt modernistisk utformning med panel på förvandring och papptak. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen och av vissa arkitektoniska värden, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

Ljur socken

148. Gundlered 1:4 Västergården

Före detta jordbruksfastighet belägen i socknens västra del. Gården omges av ett delvis öppet kuperat odlingslandskap samt skog. Bostadshuset, som är ett västsvenskt dubbelhus, är byggt på 1880-talet. Det är uppfört på en hög stenfot och har en inbyggd veranda på framsidan och en köksfarstu på gaveln. På fastigheten finns ett flertal ekonomibyggnader uppförda mellan åren 1930 och 1950. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna har kvar en stor del av sin ursprungliga utformning, och att de tillsammans bildar en väl sammanhållen gårdsenhet.

149. Ljur 4:7

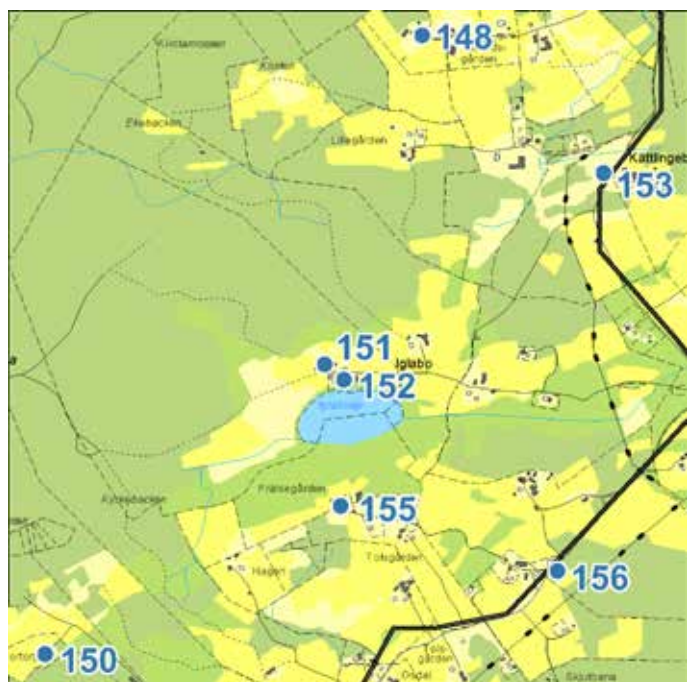

Före detta jordbruksfastighet numera fritidsbostad. Fastigheten är belägen på en sydsluttning nedanför en liten ås, omgivet av ett öppet odlingslandskap i södra delen av socknen. Manbyggnaden är enligt uppgift uppförd 1898 och kan vara en framkammarsstuga, det vill säga en enkelstuga som är förlängd med ett rum. Att den har två ytterdörrar bidrar också till intrycket att den är förlängd. Åt väster har en tillbyggnad i form av en glasveranda gjorts. På fastigheten finns idag enbart ett mindre uthus men rester efter ladugården och källaren finns fortfarande kvar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den till stora delar välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

150. Hjulsered 1:5 Nortorp

Torp eller gård belägen öster om riksväg 42 i socknens centrala del. Fastigheten omges av öppna marker med inslag av rösen och stenmurar. Bostadshuset är uppfört i vinkel i början av 1900-talet med en glasveranda i mitten. Ladugården, en källare samt en vedbod har rivits och kvar finns endast en vagnbod i två våningar, troligtvis uppförd under 1900-talets början. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets i stort sett ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

Karta 24. Ljur.

Karta 25. Ljur.

151. Iglabo 1:2

Före detta arrendegård på Iglabo säteri. Byggnaden uppfördes 1900 som arrendegård till sätesgården på fastigheten intill. På fastigheten finns idag två ladugårdar, båda från 1910-talet, samt en källare. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, men har trots detta kvar merparten av sin ursprungliga karaktär. Tillsammans med ekonomibyggnaderna besitter det ett kulturhistoriskt värde, som också består i att gården hört till sätesgården intill.

152. Iglabo 1:15

Bostadshus, före detta säteribyggning belägen intill en mindre sjö, Iglabosjön, i västra delen av socknen. Byggnaden är avstyckad från fastigheten intill och på den sistnämnda finns idag endast två nya uthus. Enligt uppgift skall byggnaden ha anor från 1600-talet, i källaren finns det tre kallmurade källarvalv som kan vara från den tiden. Gården är känd sedan 1542 och på 1700-talet ägdes gården av ätten Schwarzenhof. På 1940-talet köptes gården av mönsterskrivaren Rydberg och Andersson. Byggnaden har genomgått vissa förändringar genom åren men besitter trots detta ett visst kulturhistoriskt värde genom sin anrika historia som sätesgård.

153. Kättlingebo 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen intill en mindre väg söder om riksväg 182 i socknens östra del. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus från 1935, en lillstuga, vagnbod och ladugård i vinkel från 1860-1880-talet, samt en lada från 1930-talet. Lillstugan och ladugården har båda ålderdomliga detaljer som till exempel åstak och hållskorsten, och utgör fina exempel på sin tids byggnadsskick. Bostadshuset har en traditionell utformning med drag av 1920-talsklassicism. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna bevarats väl sedan ursprunget, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

154. Ljur 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen inte långt ifrån den vägkorsningen i Ljurhalla. Gården ligger på en svag höjd i landskapet och omges av ett öppet odlingslandskap. Gården omfattar ett rikt byggnadsbestånd med bostadshus, lillstuga, vedbod/magasin, jordkällare, garage, ladugårdslänga, lada med mera. Merparten av ekonomibyggnaderna är uppförda mellan 1900-1920 och är placerade mycket regelbundet i en öppen fyrkant. Manbyggnaden, som är av västsvensk typ, är byggd på 1860-talet och har kvar flera tidstypiska detaljer från den tiden som till exempel frontespis och inbyggd veranda i två våningar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

155. Ljur 7:3 Frälsegården

Före detta jordbruksfastighet, omgiven av ett öppet kuperat odlingslandskap. Den är belägen strax söder om Iglabosjön i centrala delen av socknen. Gården, vars ladugård idag är avstyckad, innehåller förutom en manbyggnad också svinhus och vedbod, samtliga uppförda i mitten eller slutet av 1800-talet. Bostadshuset, som lär vara från 1830-talet, är ett västsvenskt dubbelhus. Den har fått en ny veranda på senare tid men är i övrigt välbevarad. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en sammanhållen gårdsenhet.

156. Ljur 7:13

Välbevarat torp beläget mellan Ljurhalla och Asklanda i södra delen av kommunen. Torpstugan omges närmast av öppna marker och avgränsas mot vägen av en gärdsgård. Bostadshuset är troligen uppfört i slutet av 1800-talet och har kvar mycket av sin ursprungliga utformning. Ett tillhörande uthus på fastigheten brann ned 2006. Byggnaden besitter kulturhistoriska värden då den bevarats väl och är typisk för de många små och anspråkslösa torpställen som tidigare varit mycket vanligt förekommande i kommunen.

157. Långared 1:3 Ljurs kvarn

Välbevarad kvarnbyggnad, belägen vid Ljurs damm vid Sävån. Stenbyggnaden är uppförd 1888 i två våningar. Kvarnen drevs av turbiner och maskineriet bestod på 1940-talet av en havrekross, vallstol, spetsmaskin, grynverk, utsädesrensare med mera. Till kvarnen hörde också ett bostadshus för kvarnägaren uppfört 1947, en smedja och ladugård från 1930-40-talen samt ett garage. Den före detta kvarnen har ett kulturhistoriskt värde på grund av sin tidigare funktion och för den välbevarade ursprungliga utformningen.

158. Långared 1:30 Sävedal

Före detta jordbruksfastighet beläget mellan Sävån och riksväg 42 i södra delen av kommunen. Fastigheten är bebyggd med ett bostadshus från 1915 samt ett uthus från samma tid. Bostadshuset, som är ett västsvenskt dubbelhus, har en traditionell utformning med köksfarstu på gaveln, sexdelade fönster samt glasveranda. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade och ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

159. Långared 2:18

Före detta jordbruksfastighet belägen i socknens östligaste del strax norr om en travträningsbana. Ekonomibyggnaderna är idag avstyckade från fastigheten och kvar är bara bostadshuset. Det panelklädda boningshuset i ett- och ett halvt plan är av västsvensk modell och är enligt uppgift uppfört i slutet av 1800-talet. Trädgården kring boningshuset kantas av lövträd och en äldre byväg delar på traditionellt vis av mangård och fägård. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att bostadshuset har kvar sin ursprungliga utformning. Fastighetens miljövärde förstärks genom, och samverkar med, grannfastigheterna Stora och lilla Långared som ligger längs med samma väg.

160. Långared 5:1 Stora Långared

Gårdsanläggning, före detta säteri, belägen på en höjd öster om riksväg 42 i södra delen av kommunen. Till gården leder en högväxt allé som delvis också kantas av murar. Gården är känd sedan 1550-talet, och 1650 omtalas den som säteri då gården tillhörde släkten Bielke. Byggnaderna på fastigheten är uppförda under senare halvan av 1800-talet och 1900-talets början. Det rika byggnadsbeståndet omfattar bostadshus, rättarebostad, vagnsskjul, källare/stall, pumphus, lusthus, smedja/stall samt ladugårdslänga. Tillsammans bildar de en sammanhållen och innehållsrik anläggning med kulturhistoriska värden. Gården har också höga miljövärden på grund av läget i landskapet.

Av särskilt byggnadshistoriskt och arkitektoniskt intresse är det välbevarade lusthuset som med sina spröjsade fönster och dörrar och utsirade detaljer är ett smycke för trädgården.

161. Sävsjöos 1:3 Säven

Kommunal badplats vid Sävens norra strand i södra delen av kommunen. Vid badplatsen finns en omklädningshytt, en kiosk samt två sommarstugor. Samtliga byggnader är troligen uppförda på 1960-70-talet och har tidstypisk utformning. Kiosken (se bild) och omklädningshytterna har pulpettak och väggar klädda med stående brädfodring. Sommarstugorna har brun panel och veranda under tak. Badplatsen har ett kulturhistoriskt värde som en representant för de gemensamma kommunala anläggningar som började anordnas kring 1900-talets mitt. Badplatsen kan också ses som en symbol för människors ökade fritid och den utökade semesterlagsstiftningen under 1900-talets gång.

162 Sävsjöös 1:13

Bostadshus, före detta syfabrik, beläget intill riksväg 42 i södra delen av kommunen. Byggnaden är uppförd 1945 och innehöll ursprungligen två rum och kök medan halva källarvåningen upptogs av en konfektionsverkstad, Ingvars konfektion. Tillverkningen bestod av dam-, herr- och gosskläder och grundades 1945 av husets ägare, skräddaren Ingvar Carlsson. I slutet av 1940-talet byggdes en ny fabrikslokal strax intill. Bostadshuset är tidstypiskt utformat med reveterade fasader, tegeltak och tvådelade fönster. Det kulturhistoriska värdet motiveras av bostadshusets välbevarade ursprungliga utformning, samt av dess tidigare funktion som fabrikslokal. Den är också en intressant representant för alla de små syfabriker som uppkom på 1940-talet.

Nårunga socken

G. Miljö kring Nårunga kyrka

Väl samlad bymiljö kring kyrkan i Nårunga. Byggnaderna är sedan laga skiftet i mitten på 1800-talet placerade på karaktäristiskt vis längs en uppodlad åsrygg. Flera av gårdsmiljöerna är välbevarade sedan ursprunget. Genom byn löper den lilla vägen mellan Hemsjö i sydväst och Ornunga i nordost. Kring byn och åsen dominerar kupe-rad skogsmark. I kulturmiljön ingår förutom kyrkan även församlingshemmet och fastigheterna Nårunga 1:12, 1:3, 4:2 (Barnegården) och 2:1 (Västergården). Bilden visar magasinet på fastigheten Nårunga 5:8 Prästgården.

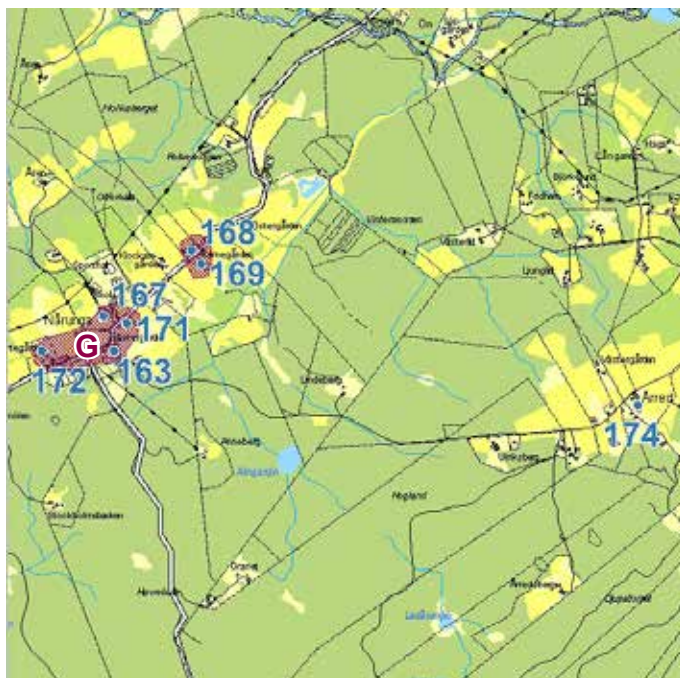

163. Nårunga kyrka

Nårunga kyrka ligger på en uppodlad bergsrygg i ett om-givande skogslandskap. Kyrkplatsen är medeltida. Kyrkan, som är gemensam för Nårunga, Skogsbygdens och Ljurs socknar, uppfördes år 1851. På platsen fanns tidigare en gråstenskyrka, om vilken föga är känt. Denna skall ha föregåtts av en träkyrka. Den nuvarande kyrkobyggnaden är med sitt rundade kor, rundbågiga fönster, odecorerade spritputsade fasader och torn med lanternin en typisk representant för empiristilens strama sockenkyrkor. Kyrkobyggnaden ligger på en kyrkogård som omgärdas av en kallmurad stödmur och lövträd. År 1905 anlades ytterli-gare en begravningsplats på andra sidan vägen.

Kyrkans välvda innertak bär dekor- och figurmålningar från 1897, liksom kortaket. Dessa finns även på och kring den ursprungliga predikstolen. Från 1800-talet är även läktare, korbänkar, altarring och ett krucifix. Orgelfasaden i klassicistisk stil är byggd 1935. En öppen bänkinredning och nya portar tillkom på 1950-talet, liksom konstnären Joël Milas koloristiska altartavla och läktarbröstfyllningar. Dopfunten är medeltida. Kyrkan är skyddad enligt kultur-minneslagens 4:e kapitel.

Karta 26. Närunga.

Karta 27. Närunga.

164. Allmänningen 1:6

Före detta jordbruksfastighet, belägen intill en landsväg inte långt från sjön Säven i kommunens södra del. Byggnaderna ligger på en höjd och omges av ett öppet landskap med skog runt om. Manbyggnaden, som kan vara av salsbyggnadstyp, är uppförd på 1860-talet men har moderniserats på senare tid då det gäller till exempel planlösning och taktäckning. Det användes under en längre period för lägerverksamhet av Vårgårda missionsförsamling, men på senare år har den blivit boningshus igen. På fastigheten finns en ladugård från 1939, byggd i vinkel med fåhusdelen i rött tegel och fönsteromfattningar i schweizerstil, samt en lillstuga från 1940-talet. Samtliga byggnader är väl bevarade sedan ursprunget, och det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdsmiljön som helhet.

165. Lida 1:9 Lillegården

Före detta affärs- och jordbruksfastighet beläget på en höjd omgiven av öppna marker och skog intill Sandsjön i södra delen av kommunen. Mellan åren 1902-1965 bedrevs en lanthandel på gården och från 1936 även åkeri med bil- och busstation. På fastigheten finns ett flertal byggnader; tre bostadshus (ett av dessa är avbildat till vänster), tre garage, fårskjul, smedja, sommarstuga med mera. Huvudbyggnaden, som innehöll lanthandeln, samt smedjan och ladugården är uppförda i slutet på 1800-talet medan övriga byggnader kommit till mellan åren 1940-1970. Gården har ett kulturhistoriskt värde både genom att byggnaderna har bevarat sin i stort sett ursprungliga utformning, samt genom den tidigare funktionen som lanthandel och busstation.

166. Nordhult 2:2

Före detta jordbruksfastighet, ensligt belägen strax norr om Norra Acksjön i sydligaste delen av kommunen. Gården ligger på en höjd och omges av ett småbrutet ålderdomligt odlingslandskap med många stenmurar och rösen. Bostadshuset är troligtvis uppfört i mitten eller slutet av 1800-talet, liksom även ladugården, källaren och vedboden. Byggnaderna bildar tillsammans en väl sammanhållen gårdsmiljö, typisk för en liten 1800-talsgård med enslig placering i skogsbygd.

167. Närunga 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen alldeles norr om Närunga kyrka, mitt i bycentrumet som genomkorsas av vägen mellan Hemsjö och Ornunga. På fastigheten finns förutom boningshuset (1870) även en ladugård i vinkel och ett annat uthus. Byggnaderna är i stora drag välbevarade sedan ursprunget vilket gör dem till bra exempel på sin tids byggnadsskick. Genom gårdens läge mitt i kyrkbyn tillmäts den även ett miljövärde.

168. Närunga 1:12 Barnegården

Välbevarad jordbruksfastighet från 1860-talet. Gårdens byggnader ligger väl exponerade på åsen alldeles intill vägen som löper mellan Hemsjö i sydväst och Ornunga i nordost, där de placerades i samband med laga skiftet vid 1800-talets mitt. Det panelklädda boningshuset i ett- och ett halvt plan är enligt uppgift uppfört under 1860-talet. Uthusen, bestående av ladugård, garage, magasin, brygghus/källare och svinhus, har tillkommit senare. Trädgården kring boningshuset kantas delvis av stenmurar och äldre lövträd. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att utformningen i stora drag bevarats väl sedan ursprunget, och av att byggnaderna ingår i bymiljön längs åsen. Fastighetens miljövärde förstärks genom, och samverkar med, grannfastigheten Närunga 4:2 på andra sidan vägen.

169. Närunga 4:2 Barnegården

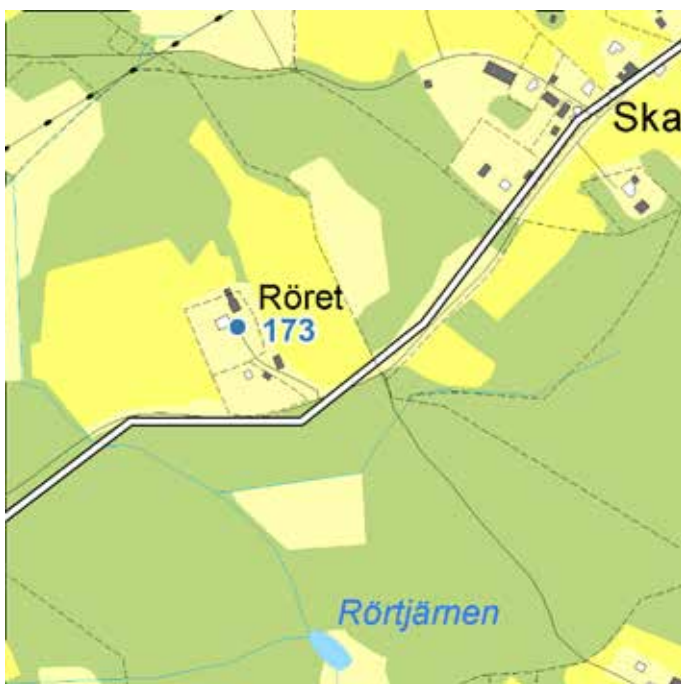
Välbevarad jordbruksfastighet från 1860-talet. Gården är belägen på åsen alldeles intill vägen som löper mellan Hemsjö i sydväst och Ornunga i nordost, där den placerades i samband med laga skiftet vid 1800-talets mitt. På gården finns, förutom det panelklädda boningshuset (1860-talet) av typen västsvenskt dubbelhus, en mångfald av uthus med välbevarade karaktärsdrag. Ovanliga i sammanhanget är en kommunal bastu, och ett så kallat ”härbärge för luffare” som båda flyttats till gården troligen på 1930-talet. Förutom dessa finns på fastigheten ladugård (1919), brygghus/källare (1909), hönshus med vidbyggt dass (1933), och garage/verkstad (1960-talet). Boningshuset tillbyggdes på 1930-talet med veranda och farstu/skafferi, men ger trots detta ett mycket välbevarat intryck då till exempel panel och fönster sparats sedan ursprunget. Kallmuren och den högväxta trädkransen kring trädgården bidrar också till helhetsintrycket och gårdens väl bibehållna prägel. Det höga kulturhistoriska värdet motiveras av boningshusets välbevarade karaktär, mångfalden av uthus med olika funktioner och av att gården ingår i bymiljön längs åsen. Fastighetens miljövärde förstärks genom, och samverkar med, grannfastigheten 1:12 på andra sidan vägen.

170. Närunga 1:15 Habbelund

Ensligt belägen torpanläggning i skogsmarkerna strax norr om Säsjön. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus från slutet av 1800-talet samt ladugård med vidbyggt avträde och en källare, uppskattningsvis från tiden 1900-1920. Ladugården (se bilden) är med sin indragna port ett fint exempel på sin tids lokala byggnadstradition. Boningshusets exteriör har genomgått ett antal förändringar sedan nybyggnadstiden, men bildar tillsammans med de övriga byggnaderna en väl sammanhållen torpmiljö, typisk för de små och anspråkslösa torpställen som ligger i Närunga skogsbygd.

Karta 28. Närunga.

Karta 29. Närunga.

171. Närunga 2:1 Västergården

Före detta jordbruksfastighet belägen alldeles intill byvägen och väster om Närunga kyrka. Fastigheten är bebyggd med boningshus och brygghus från 1870-talet (se bilden), en ladugård i vinkel från 1927 och en källare från 1950. De båda uthusen är mycket välbevarade och välvårdade, och utgör fina exempel på sin tids byggnadsskick. Boningshusets exteriör har genomgått ett antal förändringar sedan nybyggnadstiden, men då byggnadens panel och lunettfönster bevarats väl betingar den ändå vissa kulturhistoriska värden. Fastigheten har stora miljövärden på grund av läget mitt i byn intill kyrkan.

172. Närunga 5:8 Prästgården

Församlingshem, före detta prästboställe. Byggnaden ligger strax 300 m väster om Närunga kyrka, intill vägen som löper mellan Hemsjö i sydväst och Ornunga i nordost. Det är en timrad, välbevarad salsbyggnad i ett- och ett halvt plan, uppförd under 1880-talets senare hälft. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och har frontespis samt glasveranda. Ett rödmålat magasin ligger placerat som en flygel väster om församlingshemmet. Det höga kulturhistoriska värdet motiveras av de båda byggnadernas välbevarade ursprungliga utformning, vilket gör dem till goda representanter för sin tids byggnadsskick. Församlingshemmets tidstypiska, ståndsmässiga exteriör är av arkitektoniskt intresse, och eftersom båda byggnaderna utgör en viktig del i kyrkomiljön, tillmäts de också stora miljövärden.

173. Röret 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen på en höjd intill Ljurrhallavägen. Gården omges av ett öppet, kuperat landskapsavsnitt med skog runt om. Trädgården runt huset kantas av högvuxna äldre lövträd. Bostadshuset samt ett äldre skjul med brygghus är uppförda i slutet av 1800-talet och har styckats av från en större fastighet. Boningshuset är uppfört i ett och ett halvt plan och är en typisk representant för de så kallade västsvenska dubbelhusen med korsformig plan. Hustypen blev vanlig efter skiftesreformerna vid 1800-talets mitt och uppfördes

i stor omfattning fram till ca 1930. Byggnaden har genomgått vissa förändringar genom åren, men har ändå bibehållit mycket av den ursprungliga karaktären och har ett kulturhistoriskt värde.

174. Årred 2:1 Mellomgården

Jordbruksfastighet belägen intill en vägkorsning i Årred, nordväst om sjön Säven i kommunens södra del. Det panelklädda boningshuset i ett- och ett halvt plan är enligt uppgift uppfört 1837. De många ekonomibygnaderna är uppförda under 1800-talets senare del och början av 1900-talet. Två av uthusen, brygg- och bakstugan samt spannmålmagasinet, är placerade som flyglar till bostadshuset på andra sidan vägen. Boningshuset har genomgått en del förändringar, men den ursprungliga utformningen har i stora drag bevarats. Byggnaderna bildar en väl sammanhållen gårdsenhet och besitter ett kulturhistoriskt värde.

175. Årred 3:10 Lida

Före detta jordbruksfastighet belägen i ett öppet landskapsavsnitt omgivet av skog, strax norr om Sandsjön i södra delen av kommunen. Fastigheten är bebyggd med ett bostadshus från 1888 som tillbyggs på 1920-30-talet, ett brygghus, en delvis raserad källare från 1920-talet och en ladugård från 1950. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en väl sammanhållen gårdsenhet.

176. Åsgärde 1:2

Före detta jordbruksfastighet beläget i nordligaste delen av socknen. Gården ligger på en höjd i ett öppet odlingslandskap med stenmurar omgivet av skog. Fastigheten är bebyggd med bland annat två bostadshus; det ena från 1958 och det andra från 1938 (se bild) samt ladugård, hönshus, källare, lador etcetera, samtliga från perioden 1930-1960. Gårdens byggnader har ett kulturhistoriskt värde då de återspeglar byggnadsskick och jordbruksinriktning mellan åren vid 1900-talets mitt.

Ornunga socken

H. Bebyggelsemiljö Holtsäckra

Kulturlandskapet vid Holtsäckra och Skog norr om Ornungasjön illustrerar de små brukningsdelar som framröjdes och uppodlades i skogsbygderna från medeltiden och senare. Inägomarken är småbruten och representerar ett ålderdomligt odlingslandskap, typiskt för den stenbundna Svältbygden. De småskaliga åker- och slåtterytorna är väl i hävd. Värdefulla är framförallt den hägnade fågatan, den stora mängden stenmurar som korsar inägorna och alla odlingsrösen. Till landskapets ålderdomliga karaktär bidrar också den väl-bevarade bebyggelsen som belyser byggnadstraditionen i den äldre bondesamhället. Området är av riksintresse för kulturmiljövården. Fastigheter som ingår i miljön är Holtsäckra 1:2 (se bilden) och Holtsäckra 1:18.

I. Bebyggelsemiljö kring Ornunga gamla kyrka

Ornunga kyrkby med omgivande kulturlandskap representerar de små bygdeenklaver som med början under yngre brons- och järnålder växte fram i norra Sjuhäradsbygdens höglänta skogsmarker. De flesta fornlämningarna är belägna i eller i anslutning till inägomarken från historisk tid. Tillsammans med det förhistoriska ortnamnet och den tidigmedeltida kyrkan (se bilden) berättar de om en lång kontinuerlig landskapsutveckling. Runt kyrkan finns en bykärna med ålderdomlig bystruktur och längs åsbildningen ligger utskiftade gårdar av radbykaraktär. Till miljön hör förutom kyrkan fastigheterna Kyrkebol 1:3, Kyrkebol 1:7, Kyrkebol 1:13, Ornunga 3:15 & 3:17.

177. Ornunga gamla kyrka

Ornunga gamla kyrka ligger i en samlad kyrkby på en uppodlad ås i Svältornas skogsbygd. Kyrkogården omges av en kallmur som inkorporerar en inbyggd liten trappa i ena hörnet. Kyrkogårdens yta är helt täckt av gräs som slås en gång om året. Detta gör att kyrkogården har behållit den vildvuxna karaktär som kyrkogårdarna i regel hade innan 1800-talets parkideal hade slagit igenom. En gammal storväxt ask bidrar till

Karta 30. Ornunga.

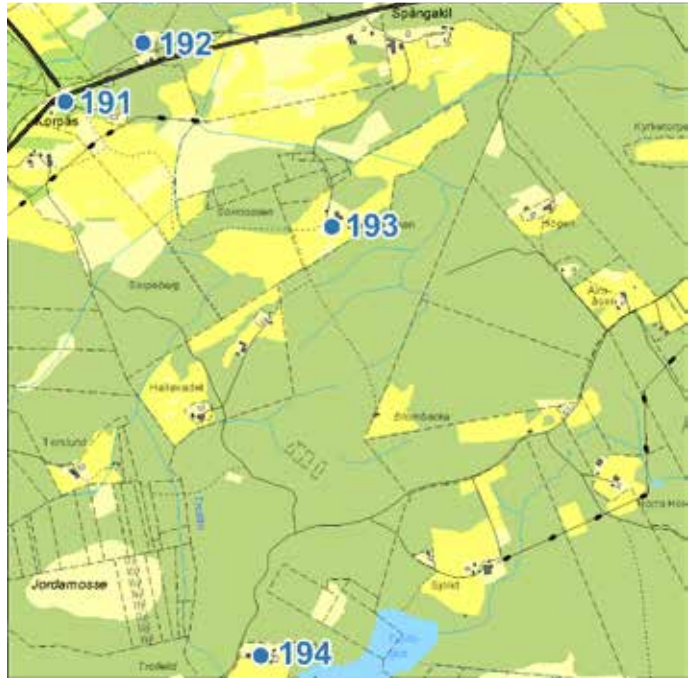
Karta 31. Ornunga.

kyrkogårdens känsla av hög ålder. Invid kyrkan står en inklädd klockstapel. Den tornlösa gråstenskyrkan har medeltida långhus med fullbrett, tresidigt avslutat kor från 1720. Från samma tid härrör två vapenhus, ett i liggatimmer och ett i skiftesverk. En murad sakristia härrör från 1794. Alla takfall täcks av kluven spån. En hörnkedja av sandstenskvader med korsrelief är synlig på södra långsidan. Interiören är i princip orörd sedan 1700-talet, detta till följd av att kyrkan köptes av Svältornas fornminnesförening när den nya kyrkan byggdes 1905. En helguten och till stora delar orörd inredning från 1600- och 1700-talet sätter sin prägel på interiören. Två läktare och bänkinredning som utnyttjar allt användbart utrymme i långhus och kor vittnar om tidens trängsel i de små medeltidskyrkorna. Det plana innertaket bär ett illusoriskt målat kassettak med bibelscener från 1600-talet i provinsiell renässans. Även läktaren bär figurmålningar. Elektricitet och moderna installationer saknas helt, vilket är av stor vikt för kyrkans unika karaktär. Takstolens västra del är medeltida. I sin helhet är kyrkan av stort nationellt intresse. Miljön ligger i ett område klassat som riksintresse för kulturmiljövården. Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

178. Ornunga nya kyrka

Ornunga nya kyrka är uppförd på en ny kyrkplats väster om kyrkbyn. Den ligger på krönet av en ås med en uppodlad sluttning ned mot Ornungasjön i söder. Gårdarna ligger utspridda. I norr vidtar den numera skogsplanterade "Stora Svältan". Kyrkan med sitt polygonala kor är uppförd 1903-05 efter ritningar av göteborgsarkitekten Adrian Crispin Peterson. Den kraftfulla exteriören präglas av nyromanik och tidens materialrealism. De råa granitytorna ger i kombination med strävpelarna en avsevärd tyngd åt kyrkan. Mot graniten spelar fönsteromfattningar, takfötter och vimperger i rött tegel. Fönstrens gjutjärnlufter är sedan byggnadstiden, liksom takens karaktäristiska kupor och skiffertäckning samt gavelns arkitektoniska skorsten. Den ljusa och luftiga interiören är framförallt ett verk av 1944-45 års renovering, delvis projekterad av arkitekt Axel Forssén. Vid detta tillfälle ordnades

Karta 32. Ornunga.

de nya innerväggarna och brädtunnvalvet. Bänkarna fick raka gavlar, dörrarna, altarringen och läktaren blev inklädda med marmorerad plywood och predikstolen omvandlades till en barockimitation. Orgeln i anslutande stil tillkom 1956. Den enhetliga färgsättningen i grått, beige och brunt är från 1945. Koret har kvar jugenddekor från byggnadstiden i triumfbåge och ribbvalv, vilket kontrasterar mot det enhetliga långhuset. Vidare finns två oljemålningar av Birger Sandzén från denna tid, men med recenta placeringar. Nuvarande altartavla tillkom 1997. Altarets ursprungliga hjulkors förvaras i tornet. Dopfont och klocka är medeltida. Miljön ingår i ett område klassat som riksintresse för kulturmiljövården. Kyrkan är också skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

179. Baggebol 1:7 Karlstorp

Torpanläggning belägen i östra delen av socknen, nära kommungränsen mot Herrljunga. Torpet omges av skog, men åt norr finns öppna ängsmarker och söder om huset kantas vägen av äldre lövträd och stenmurar. Torpet uppfördes troligen i mitten eller slutet av 1800-talet och finns markerat på 1890-talskartan. På fastigheten finns också en ladugård från samma tid. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna utgör välbevarade exempel på sin tids byggnadsskick.

180. Holtsäckra 1:2

I den riksintressanta miljön i Holtsäckra ligger denna gård. Lik de andra gårdarna längs åsryggen är den belägen i slutningen upp mot skogskanten. Det välbevarade boningshuset från 1917 har egna hemsprägel och pryds av en ursprunglig snickeriprydd veranda. Det omges av en trädgård med vårdträd, fruktträd och grusgångar. På fastigheten finns även en lillstuga från sent 1800-tal, ett garage med redskapsbod, en vinkelbyggd ladugård och ett pumphus, samtliga från 1900-talets mitt. Gården är en påtagligt god representant för de många små hemman med medeltida anor som finns på de före detta svältorna och som fortfarande hävdas. Gårdsmiljön med omgivande marker är av stort kulturhistoriskt värde och ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön i Holtsäckra, liksom i område av riksintresse för kulturmiljövården.

181. Holtsäckra 1:18

Före detta jordbruksfastighet belägen i slutningen upp mot skogen, granne till Holtsäckra 1:2. Bostadshuset, som är avstyckat från ursprungsfastigheten, är omgivet av ett småbrutet landskap med åkerholmar, stenmurar och odlingsrösen. Det är en parstuga uppförd i mitten av 1800-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Gårdsmiljön med omgivande marker är av stort kulturhistoriskt värde och ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön i Holtsäckra. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

182. Lindås 1:18

Före detta jordbruksfastighet belägen öster om Ornungasjön i östra delen av kommunen. Bostadshuset, som är avstyckat från ursprungsfastigheten, ligger omgiven av delvis igenväxande marker och delvis av ett småbrutet landskap med stenmurar. Bostadshuset är av västsvensk typ och uppfördes enligt uppgift år 1923. Byggnaden är exteriört välbevarad med faluröd locklistpanel, frontespis och glasveranda. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör byggnaden till en god representant för sin tids byggnadsskick.

183. Lommared 1:8

Fritidshus enskilt beläget på en udde i Ornungasjön i östra delen av socknen. Byggnaden är enligt uppgift uppförd 1959 och har ett tidstypiskt utseende med stockpanel, pulpettak och stora perspektivfönster. På fastigheten finns ett uthus i samma stil. Byggnaderna omges av en naturtomt med rabatter närmast huset. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade ursprungliga utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Det är idag relativt ovanligt med fritidshus från den här tiden som inte är om- och tillbyggda.

184. Kyrkebol 1:3

Jordbruksfastighet belägen norr om Ornunga bykärna nära vägen mot Asklanda. Anläggningen består av bostadshus, ladugård, lillastuga med brygghus, förråd/snickarbod, potatiskällare samt maskinhall. Före skiftet 1854 låg gården intill kyrkan men vid skiftet flyttades den till nuvarande placering. 1915 byggdes ett nytt boningshus och 1905 tillkom ny ladugård. Övriga ekonomibygnader är från slutet av 1800-talet. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar genom åren, bland annat har fönster och panel bytts ut. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade utformning, och av att de tillsammans bildar en väl sammanhållen gårdsenhet. Fastigheten har stora miljövärden på grund av läget mitt i byn och ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövärden.

185. Kyrkebol 1:7 Hembygdsmuseum

Gårdsbildning, idag nyttjad som hembygdsmuseum, belägen intill Ornunga gamla kyrka. Svältornas fornminnesförening bildades 1905 och dess främsta syfte var att rädda Ornunga gamla kyrka. I början av 1900-talet samlade föreningen in gamla föremål och dessa förvarades i kyrkan. Detta blev ohållbart i längden och 1967 köptes den intilliggande gården Kyrkebol av föreningen. Museets samlingar kunde nu samlas och ordnas på ett bättre sätt i gårdens byggnader. Gårdsanläggningen består av bostadshus och bryggshus från 1830-talet samt ladugård från 1900. Bostadshuset lär vara ett av de tidigaste av denna typ, dubbelradhusen blev inte vanliga förrän i mitten på 1800-talet. Det höga kulturhistoriska värdet är motiverat av byggnadernas mycket välbevarade äldre utformning. Hembygdsmuseet är samtidigt en fin representant för de museer och hembygdsföreningar som växte fram från och med 1800-talets slut. Fastigheten har stora miljövärden på grund av läget mitt i byn och ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövärden.

186. Kyrkebol 1:13 Klippan

Jordbruksfastighet belägen strax intill Ornunga gamla kyrka, nära vägen mot Asklanda. Gårdsanläggningen består av bostadshus, ladugård, källare samt två garage. Bostadshuset är uppfört 1910 i vinkel med glasveranda i mitten. Byggnaden renoverades på 1950-talet då fönstren byttes ut, takmaterialet byttes från spån till eternit och den tidigare öppna verandan byggdes in. Ladugården, källaren samt avträdet är uppförda kring sekelskiftet 1900, medan övriga byggnader är från 1950-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas i stort sett välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en sammanhållen gårdsenhet. Fastigheten har dessutom stora miljövärden på grund av läget mitt i byn och ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövärden.

187. Ornunga 2:24

Före detta jordbruksfastighet/egnahem, beläget vid vägen ett stycke sydväst om Ornunga nya kyrka. Gården omges av öppna marker. Bostadshuset som är byggt 1933 har en för tiden ovanligt traditionell utformning med glasveranda, frontespis och lunettfönster på gaveln. Ett trapphus är tillbyggt på ena gaveln. Till fastigheten hör även ladugård, hönsbhus, källare samt förråd. Ladugården och källaren är byggda i slutet av 1800-talet medan hönsbhus och förråd är från 1940-60-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas till stor del välbevarade utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Gården har också ett miljövärde genom sitt läge vid landsvägen.

188. Ornunga 3:15 & 3:17

Del av hembygdsmuseet, beläget intill Ornunga gamla kyrka. Till Svältornas fornminnesförening hör förutom kyrkan och Kyrkebol 1:7 också en rad äldre byggnader som hitflyttats genom åren. Den första byggnaden var en ryggåsstuga från 1700-talet som kom redan 1924 från Tämta. 1940 flyttades en skiftesladugård hit från Kvinnestad, och 1946 inköptes en kölna från Ramnklev Västergård. Ladugården och kölnan är från 1850-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas ursprungliga utformning som pedagogiska exempel på sin tids byggnadsskick. Fastigheten har stora miljövärden på grund av läget mitt i byn och ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövården.

189. Ornunga 8:3

Jordbruksfastighet belägen i en sluttning nära Ornungasjön på åsens sydsida. Gårdsanläggningen omfattar bostadshus, ladugård, garage/svinhus och källare uppförda på 1910-talet samt hönsbhus från 1940-talet. Boningshuset har en tidstypisk utformning med vinkelbyggd byggnadskropp med glasveranda och runda lunettfönster på gavelröstena. Ladugården är också ett bra exempel på 1910-talets ladugårdsbyggande med fähusdel i tegel och flera påkostade detaljer som snickerier och småspröjsade fönster. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre

utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

190. Ornunga kvarn 1:1

Kvarnanläggning belägen intill Sällershögsån som rinner från Ornungasjön till Kyllingsån. Kvarnen är byggd på 1850-talet och drevs med vattenkraft och kvarnstenar ända fram till 1974. På fastigheten finns ett bostadshus från slutet av 1800-talet samt ladugård, källare, vedbod och brygghus/uthus samtliga från 1800-talets slut och 1900-talets början. Det kulturhistoriska värdet motiveras främst av kvarnbyggnadens tidigare funktion samt att den har bevarat en stor del av sin ursprungliga karaktär.

191. Ornunga-Korpås 1:2

Jordbruksfastighet belägen intill vägen mellan Ljurhalla och Asklanda i östra delen av kommunen. Gården omges av öppna kuperade marker med stenmurar. Gårdsanläggningen består av ett bostadshus av västsvensk typ från slutet av 1800-talet, samt en mångfald av ekonomibyggnader från slutet av 1800-talet till och med början av 1900. Nämnas kan bland annat ladugården från 1903 som är en karaktäristisk, stor länga med småspröjsade fönster och murad bottenvåning. Även bostadshuset har kvar många tidstypiska detaljer som frontespis och glasveranda. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

192. Ryagärde 3:1

Före detta tröskverksfabrik, numera förråd, beläget intill vägen mellan Ljurhalla och Asklanda i östra delen av kommunen. Verksamheten startade 1920 av fabrikör Ivar Ekman och 1938 byggdes fabrikslokalen. Tillverknigen bestod förutom av tröskverk även av halmfläktar. På 1940-50-talet hade företaget 10 anställda. Fabriksbyggnaden är uppförd i funktionalistisk stil med putsade fasader och ett pulpettak täckt av plåt. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att verkstadsbyggnadens ursprungliga drag bevarats väl. Den är representativ för sin kategori och fungerar som exponent för traktens småindustrier.

193. Spångakil 2:1 Björkebacken

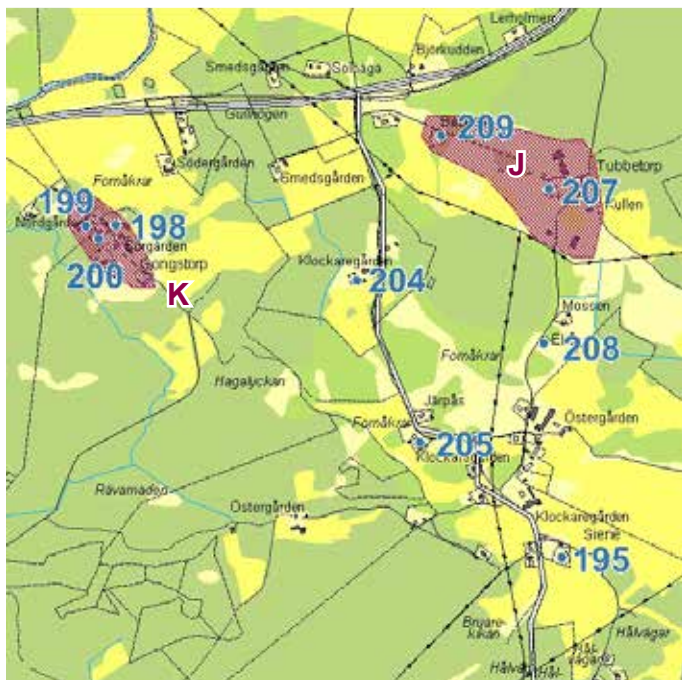
Före detta jordbruksfastighet belägen på en tydlig höjd i ett öppet kuperat landskap omgivet av skog, sydväst om Ornunga kyrkby. Fastigheten är bebyggd med boningshus, ladugård i vinkel, brygghus, källare, vedbod med mera, samtliga uppförda kring 1920. Bostadshuset har kvar många tidstypiska detaljer från 1920-talet som frontespis, veranda och fyrdelade fönster. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet. Gården har även ett stort miljövärde genom sitt exponerade läge uppe på höjden.

194. Trollö 1:7

Före detta jordbruksfastighet belägen på en låg höjd omgiven av skog i södra delen av socknen. Manbyggnaden, som uppfördes år 1870, omges på var sida av en lillstuga och ett vagnslider, placerade som flyglar. Övriga ekonomibyggnader på gården utgörs av ladugård, källare samt ytterligare ett uthus med avträde, samtliga uppförda i slutet av 1800-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

Siene socken

Karta 33. Siene.

J. Bebyggelsemiljö Tubbetorp

Kulturlandskapet kring Siene på ömse sidor om Sävån återspeglar en lång kontinuerlig bebyggelseutveckling. Inom området finns ett varierat fornlämningsbestånd med gravar och ålderdomliga odlingslämningar. Odlingslandskapetets innehållsrika arsenal av äldre lövträd, stenmurskantade vägar, alléer med hamlade träd etc ger en landskapbild av stort kulturhistoriskt värde. Till bebyggelsemiljön hör fastigheterna Tubbetorp 3:1 och 3:9.

K. Bebyggelsemiljö Gongstorp

Gongstorps by är belägen i Sävveåns dalgång strax söder om E20. Gårdarna ligger tätt placerade längs en slingrande byväg i ett typiskt höjdläge på en skogsklädd höjd. I omgivningarna finns flera vällagda stenmurar samt områden med fornråkrar. I miljön ingår fastigheterna Gongstorp 1:6, 5:2, 5:3.

195. Siene kyrka

Siene kyrka ligger på en ås med omgivande odlingsmark och bergsryggar med skog. Byn ligger samlad på sydsluttningen av en mycket fornlämningsrik ås norr om kyrkan. Den tornlösa gråstenskyrkan har fullbrett, tresidigt avslutat kor och sakristia från 1788 samt vapenhus från 1945. Västra gavelröset är spånklätt, vilket är ett vanligt drag bland bygdens kyrkor. Ett inmurat romanskt tympanon avslöjar att långhuset till stor del är tidigmedeltida. Nedanför detta sitter ett reliefhugget 1600-talsepitaflum. Interiören präglas av 1600- och 1700-talen i form av predikstol i renässans och ljudtak i barock samt altarring och ett altarskåp av provinsial karaktär. Vid 1941 års renovering ordnades slutna bänkkvarter, ny färgsättning och den sena 1800-talsläktaren gavs en annan utformning. Dopfunten är medeltida liksom ett triumfkrucifix. Kyrkan ingår i ett område klassat som riksintresse för kulturmiljövården, och är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel.

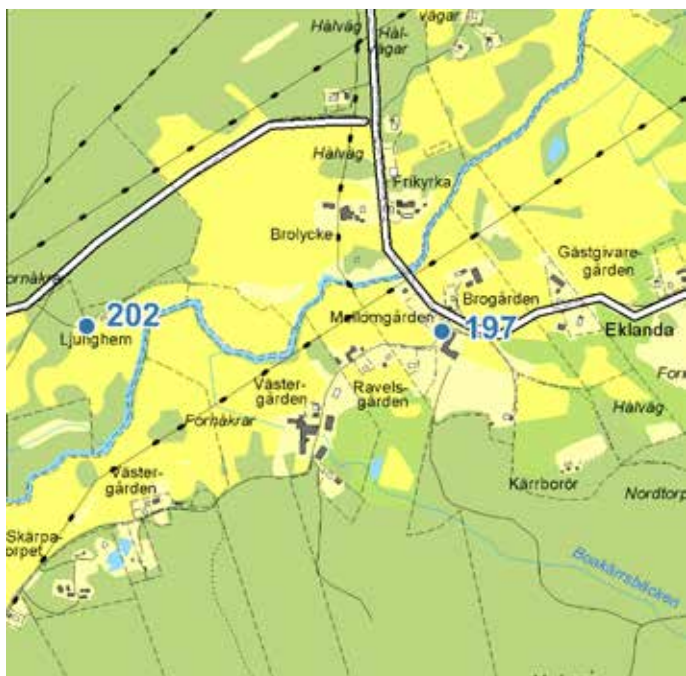
196. Fd Brunnlid 1:1, numera Kvide 1:1

Före detta jordbruksfastighet högt belägen på en ås i skogig terräng norr om Mellomgårdessjön. På fastigheten finns två boningshus. Det ena (på bild) är enligt uppgift uppfört i slutet av 1700-talet och början av 1800 medan den andra är byggt 1920. Det äldre huset liknar till det yttre en salsbyggnad, med sina två skorstenar och stor pampig glasveranda på framsidan. Gården omges av en trädrad och fina stenmurar och på gårdsplanen finns en för högreståndsbbyggnader karaktäristisk gräsrunnel med rabatt. På fastigheten finns dessutom en ladugård

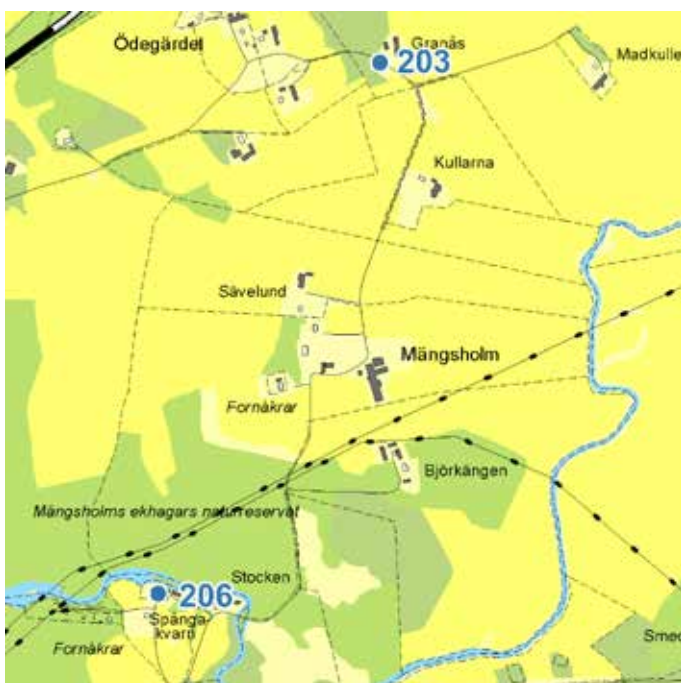
Karta 34. Siene.

Karta 35. Siene.

Karta 36. Siene.

Karta 37. Siene.

från 1935, ett magasin från 1900 samt ett brygghus från 1915. Brunnlid omnämns i tingshandlingar redan i mitten på 1500-talet då gården bland annat användes som förläning åt militärer och ämbetsmän. Jonas Alströmer köpte gården på 1730-talet och bedrev där fåravel med mera. Sedan 1880-talet har gården ägts av samma släkt. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de äldre byggnadernas välbevarade utformning som exempel på sin tids byggnadsskick. Värdet förstärks av gårdens väl dokumenterade och anrika historia, och kopplingen till Jonas Alströmer är av person- och lokalhistoriskt intresse. Byggnaderna med tillhörande trädgård tillmäts också ett miljövärde.

197. Eklanda 2:6 och 2:1

Före detta gästgiveri, beläget en km söder om Siene kyrka. Bostadshuset är uppfört 1875 och verksamheten vid gästgiveriet var i gång till 1900. Delar av fastigheten är avstyckad, bland annat ligger ladugård, höns hus, källare samt bastun på Eklanda 2:1 medan bostadshus, brygghus och magasin (se övre bilden) hör till Eklanda 2:6. Magasinet, ladugården samt källaren är uppförda i slutet av 1800-talet, medan brygghuset, bastun och delar av ladugården är från 1950-60-talet.

Bastun (nedre bilden) har ett särskilt kulturhistoriskt värde som en exponent för den tidens samhällliga omsorg. Dessa byggnader uppfördes ofta på 1950-talet, inte sällan av Röda korset och var ett sätt för familjer utan badrum att kunna sköta sin hygien. Övriga kulturhistoriska värden motiveras av gästgiveribyggnadens tidigare funktion samt magasinets välbevarade och ursprungliga utformning samt dess väl exponerade läge invid landsvägen. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

198 Gongstorp 1:6

Bostadshus/egnahem uppfört 1925, beläget på en liten höjd intill byvägen i Gongstorp. Byggnaden har en tidstypisk utformning med frontespis, glasveranda, träpanel med ljus kulör samt sexdelade fönster. På ena gaveln finns ett tillbyggt trapphus. På fastigheten finns också ett brygghus/uthus med vidbyggt dass uppfört vid samma tid. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas mycket välbevarade ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en fin representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden har också ett miljövärde genom sin placering i bymiljön.

199. Gongstorp 2:3 Nordgården

Före detta jordbruksfastighet belägen intill en väggkorsning i Gongstorps by. Bostadshuset är byggt ca 1880 och är av västsvensk typ, vilket ofta karaktäriseras av en fyrdelad plan och gärna med en glasveranda på husets mitt. Fastigheten innehåller även brygghus, ladugård, magasin samt vagnbod från början av 1900-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas i stort sett välbevarade och ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Framförallt besitter fastigheten ett miljövärde genom sin placering i den värdefulla bymiljön.

200. Gongstorp 5:2

Bostadshus från 1909 beläget längs med byvägen i Gongstorp. Byggnaden är avstyckad från ursprungsfastigheten och på tomten finns idag inga ekonomibyggnader. Det välbevarade bostadshuset har tidstypiska detaljer som glasveranda, fyrdelade fönster och hög stenfot. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden har också ett miljövärde genom sin placering i den värdefulla bymiljön.

201. Hjultorp 3:1

Kvarnbyggnad belägen intill Säveån i närheten av Vårgårda kvarn. Hjultorps kvarnfall byggdes ut under medeltiden. Det tidigaste belägget lär vara från 1480. Kvarnen fick sitt nuvarande utseende på 1920-talet, men delar av grunden kan möjligen härstamma från 1500-talet. Den första våningen är byggd i sten medan den andra lär vara uppförd av korsvirke. Från början drevs kvarnen med vattenhjul av överfallstyp. Den var inte i drift någon längre period då det fanns många kvarnar i närheten och konkurrensen var hård. Det kulturhistoriska värdet motiveras av dess välbevarade utformning och av sin tidigare funktion. Kvarnen har också miljövärdet då den ingår i det innehållsrika området kring Vårgårda herrgård och Vårgårda kvarn.

202. Ljunghem 1:1

Före detta jordbruksfastighet belägen vid ett skogsbyn inte långt från Säveån i socknens västra del. Bostadshuset lär vara byggt kring 1870 men tillbyggt på längden 1900. På fastigheten finns brygghus, ladugård, svinhus samt källare samtliga uppförda mellan 1900-1914. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

203. Mångsholm 1:3 Granås

Jordbruksfastighet/egnahem beläget på en låg höjd i Säveåns dalgång. Tomten kantas i nordväst av ett litet skogsklätt parti. Samtliga av gårdens byggnader; bostadshus, ladugård, hönshus, skjul samt avträde, är uppförda 1937. Bostadshuset har en tidstypisk funktionalistisk utformning med enkla strama linjer och få utsmyckningar. Också ladugården har kvar sin tidstypiska karaktär med fähuset murat i konststen. Det kulturhistoriska värdet motiveras av gårdens välbevarade och ursprungliga utformning, vilket gör den till en god representant för sin tids byggnadsskick. Den har också ett stort värde då den återspeglar hur en gård såg ut på 1930-talet.

204. Siene 3:13 Klockaregården

Före detta jordbruksfastighet belägen mellan E20 och Siene. Gården ligger på en svag höjd och omges av ett småbrutet odlingslandskap med rösen. Tomten runt huset kantas delvis av en trädrad och av en stenmur. Bostadshuset är byggt 1913 och har kvar många tids-typiska detaljer som liggande panel, frontespis och glasveranda. Till gården hör även brygghus, hönshus, vagnslider samt källare, byggda mellan 1890-1940. Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet.

205. Siene 11:4

Före detta jordbruksfastighet belägen strax norr om Siene kyrka. Bostadshuset är byggt omkring 1880 men dess utseende präglas mest av den stora renovering som gjordes på 1920-talet. Byggnadens ursprungligen putsade fasader har nu ersatts av träpanel. På fastigheten finns också ekonomibyggnader i form av ladugård och brygghus från 1900 samt garage från 1960-talet. Trädgården kring boningshuset kantas delvis av stenmurar och äldre lövträd. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnadernas utformning i stora drag bevarats väl sedan ursprunget. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

206. Spånga kvarn 1:1

Spånga kvarn är belägen intill Sävån i nordvästra delen av Siene socken. Spånga kvarnfall byggdes ut under medeltiden. Det tidigaste skriftliga belägget finns i 1540 års jordebok. Dagens byggnad uppfördes enligt uppgift 1892. Kring sekelskiftet 1900 fanns två stenpar, två sikterverk och en benstamp på platsen. Det har också funnits sågverk och hyvlari på platsen. På 1950-talet upphörde kvarnverksamheten och i samband med detta togs kvarnverk och övrig utrustning bort. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade ursprungliga utformning och av dess tidigare funktion som kvarn.

207. Tubbetorp 3:1

Herrgårdsanläggning med anor från 1600-talet belägen strax öster om E20 i Sävåns dalgång. Gården tillhörde från början släkten Kämpefeldt men på 1700-talet övergick den till släkten Schotte. Jonas Alströmer innehade gården 1750 som schäferi, det vill säga för fåruppfödning. Efter privilegieutjämningen år 1809 övergick gården till ickeadliga släkter som till exempel Gyllensvärd och Arrhenius. Den nuvarande huvudbyggnaden (se bild) uppfördes 1856 av possessionaten A. G Wettergren i nyklassicistisk stil. Den är placerad i landskapet som ett corps de logi med två framförställda flyglar. Till samma byggnadsperiod som huvudbyggnaden hör ett stall, en ladugård samt ett brännvinsmagasin. På 1910-talet tillkom bland annat arrendators- och trädgårdsmästarebostaden.

Den innehållsrika miljöns höga kulturhistoriska värden motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning och karaktär. Betydelsefull är också den bibehållna gestaltningen av landskapet med till exempel allén av hamlade lövträd som leder fram till gården. Vidare återspeglar anläggningen med sin godsstruktur även en social skiktning, som till stor del präglat trakten i äldre tider. Tubbetorps gård ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

208. Tubbetorp 3:5 Ekbacken

Före detta lantarbetarbostad belägen längs med en byväg som sträcker sig mellan Tubbetorps gård och Siene. Byggnaden är uppförd 1916 och innehöll då två rum och kök. På fastigheten finns vedbod och jordkällare troligen från samma tid. Byggnaden har genomgått vissa förändringar men har ändå ett kulturhistoriskt värde genom sin tidigare funktion som arbetarbostad. Den har också ett stort miljövärde genom sin nära placering intill vägen.

209. Tubbetorp 3:9 Backen

Före detta torpanläggning som tidigare tillhört Tubbetorps gård. Torpet, som finns markerat på 1890-tals ekonomiska karta, är troligen uppfört i mitten av 1800-talet. Backen är byggd som en enkelstuga men har blivit tillbyggd på ena gaveln på senare tid. Till fastigheten hör också ett höns hus, en jordkällare samt ett avträde. På andra sidan vägen står en transformatorstation från 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras bland annat av torpställets tidigare funktion som torp under Tubbetorp, vilket speglar de olika sociala skiktningar som fanns på 1800-talet. Backen ingår i den värdefulla miljön kring Tubbetorps gård samt i område av riksintresse för kulturmiljövården.

210. Vårgårda 5:3 Vårgårda Herrgård

Herrgårdsanläggning belägen söder om Vårgårda samhälle. Gården omges av ett pastoralt landskap med ädellövskog, allér och odlingsjordar väl i hävd. Herrgården har sin upprinnelse i gamla Vårgårda by som från början hade fyra gårdar. Dessa slogs ihop på 1700-talet och bildade Vårgårda herrgård. Den nuvarande anläggningen uppfördes på 1840-talet av entreprenören, järnvägsbyggaren och riksdagsmannen Fredrik Sundler. Manbyggnaden har byggts till och om sedan uppförandet, bland annat tillkom utbyggnader på gavlarna 1868 samt att en flygelbyggnad uppfördes 1871. Byggnadernas utformning härrör idag från det sena 1800-talets arkitekturstil med påkostade paneldekorationer, verandor, fönsterfoder, burspråk med mera. På fastigheten uppfördes en rad ekonomibyggnader som behövdes för det stora jordbruket. Det rika byggnadsbeståndet omfattade bland annat ladugård, redskapsskjul, höns hus, vedbod, magasin, svinhus och garage. Merparten av dem byggdes i mitten av 1800-talet. Under Fredrik Sundlers tid på Vårgårda herrgård uppfördes inte mindre än 14 nya byggnader. 1856 sålde Sundler herrgården. Tre år senare hamnade den i Aron Heymans ägo, mannen som senare kom att uppföra Vårgårda kvarn.

Det kulturhistoriska värdet motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning, och av

att de tillsammans bildar en mycket väl sammanhållen gårdsenhet. Gården besitter också ett stort kulturhistoriskt värde genom sin historiska betydelse som utgångspunkt för Vårgårda samhälle. Vidare återspeglar anläggningen med sin godsstruktur även en social skiktning, som till stor del präglat trakten i äldre tider. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

211. Vårgårda 5:3 Micklagården

Före detta torpanläggning belägen strax söder om Vårgårda herrgård. Torpet lär enligt uppgift ha brukats som undantag för arbetarna på Vårgårda herrgård. Byggnaden är uppförd i slutet av 1800-talet och har fått utformningen av en enkelstuga med tillbyggd kammare. Den är exteriört välbevarad med paneldörr och ursprungliga fönster. På andra sidan vägen finns ett äldre uthus/vedbod med vidhängt avträde. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

212. Vårgårda 6:1

Före detta mjölnarbostad belägen i närheten av Vårgårda kvarn, strax öster om E20. Byggnaden uppfördes 1875 och sägs ha varit ett soldattorp. Fastigheten tillhörde ägaren till Vårgårda herrgård och kvarn, liksom flera gårdar i närheten. Byggnaden är uppförd i vinkel i 1½ våning och är klädd med faluröd locklistpanel. På fastigheten finns två uthus med samma välbevarade karaktär. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning, samt för sin tidigare funktion som mjölnarbostad och anknnytning till en av traktens mest betydelsefulla industrier.

213. Vårgårda 6:1 Vårgårda kvarn

Vårgårda kvarn är belägen intill Säveån strax väster om Vårgårda samhälle intill E20. Vårgårda kvarn grundades 1862 av brukspatron Aron Heyman, som tre år tidigare införskaffat Vårgårda herrgård. Kvarnen var från början inriktad på havregryn och kvarnen var landets första havregrynskvarn. Några år senare vidareutvecklades produktionen så att grynen kunde ångprepareras. Från USA spreds tekniken att ”puffa” ris, och 1940 -1941 byggdes fabriker om inför tillverkningen av produkten som senare blev känd som ”Vårgårdariset”. 1957 såldes kvarnen men verksamheten var igång ända fram till år 2000, då lokalerna köptes upp av en snustillverkare. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade och ursprungliga utformning. Vårgårda kvarn är av stort industrihistoriskt intresse som en av de äldsta och bäst bevarade kvarnmiljöerna i länet. Kvarnen har också ett högt miljövärde genom sitt läge vid Säveån och närheten till E20 och samhället. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

Skogsbygdens socken

214. Brevikshult s:1 Gällsjögården

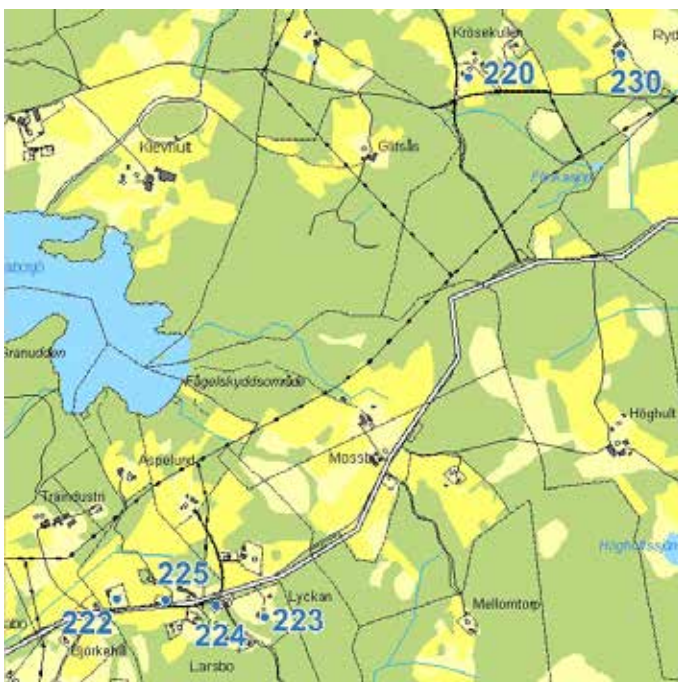
Gårdsenhet belägen på Bredvikshults häradsallmanning i kommunens sydligaste spets. Gården, som är omgiven av moss- och skogsmarker, hyste ursprungligen en av häradsallmanningens tillsynsmän. Förutom boningshus finns också ladugård, garage med vidbyggt avtråde, källarvind och en sentida vedbod. Miljön har genomgått ett flertal förändringar genom åren men den ursprungliga karaktären finns ändå delvis kvar. Idag besitter gårdsenheten i första hand lokalhistoriska värden på grund av kopplingen till häradsallmanningens historia.

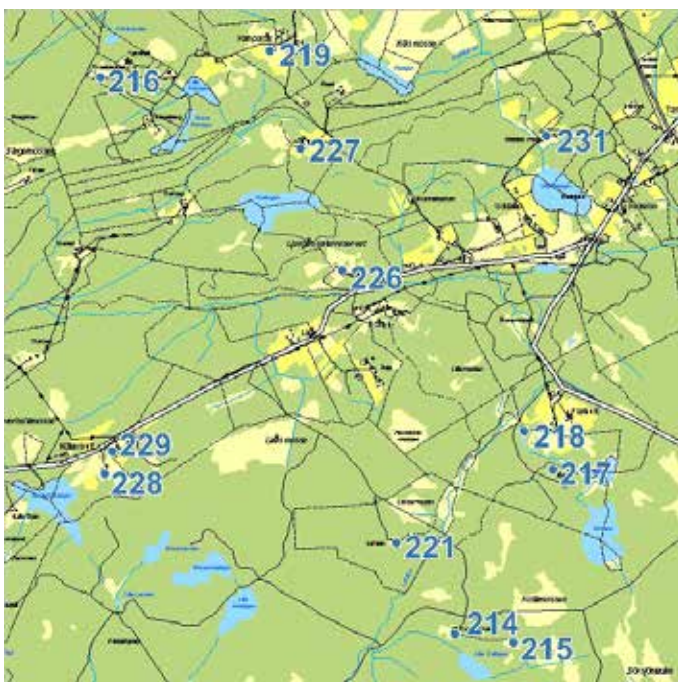
215. Brevikshult s:1 Kajsas ladugård

På Bredvikshults häradsallmanning söder om Vårgårda ligger en före detta torpmiljö där endast en timrad ladugård finns kvar. Området domineras av skogs- och mossmarker och är relativt kuperat med bevarade åkerformer, murar, odlingsrösen samt en del hamlingspåverkade träd. På fastigheten fanns tidigare ett torp. Torpet uppodlades 1823 av Anders och Anna-Maria. De fick tre döttrar som ogifta bodde kvar på torpet. Den sista dottern, Kajsa, avled 1911. Då gick markerna in under den närbelägna Gällsjögården. Förutom ladugården som enligt uppgift är från 1823 finns grunder efter ett boningshus (som flyttats till Tarabo) samt ett brännvinsbränneri. Ladugården innehåller både fädel och loge med två lador samt en för området karaktäristisk skunk, det vill säga sidoutbyggnader som tillsammans med ett tak bildar ett öppet utrymme framför logporten och ingången. Den före detta torpmiljön minner om de obesuttnas villkor under den agrara revolutionen. Torpmiljön vid Kajsas är inte intakt bevarad men besitter ändå ett betydande kulturhistoriskt värde, bland annat genom sitt mycket avskilda läge på allmanningen. Värdet konstitueras främst av att ladugården är en av de äldsta bevarade i Västergötland på ursprunglig plats.

Karta 38. Skogsbygden.

Karta 39. Skogsbygden.

216. Bögared 2:6 Gräsbacken

Före detta torp enligt beläget i ett småbrutet landskap med rösen, strax intill Alingsås kommungräns i södra delen av Vårgårda kommun. Fastigheten är bebyggd med ett rödmålat boningshus, en ladugård med indragen logport samt en låg uthuslänga med bland annat avträde. Byggnaderna som härstammar från tiden strax innan sekelskiftet 1900 finns markerat på 1890-talets ekonomiska karta. Bostadshuset har genomgått ett flertal förändringar genom åren, men den ursprungliga karaktären finns ändå delvis kvar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna bildar en sammanhållen torpmiljö, typisk för de små och anspråkslösa torpställena som ligger solitärt placerade i kuperad och skogsbevuxen terräng, långt från samlad bebyggelse.

217. Flathult 1:3 Åsen

Ålderdomlig torpmiljö från 1800-talets senare del, enligt belägen på en höjd i kuperad skogsmark. På 1890-talets ekonomiska karta har torpet namnet Vesterås. Idag syns endast grunderna från de uthus som tidigare funnits på platsen. På fastigheten finns en fägata bevarad, liksom en sällsynt liten åkerlycka som inhägnas av stenmurar. Boningshuset har fyrdelad plan och något så ovanligt som en intakt interiör från 1800-talets slut med bevarade öppna spisar och rörspis. Byggnaden är klädd i omålad panel och har förstukvist med välvt tak, vilket är utmärkande för trakten.

218. Flathults såg, samfälld mark på Flathult 1:3

Mindre sågverk från omkring 1900, möjligen kan själva byggnaden vara äldre. Drivs fortfarande på ålderdomligt vis med vattenhjul och kraftöverföringen sker via kugghjul och remdrift. Sågen var i bruk till 1953 och förföll därefter, men renoverades grundligt i mitten på 1970-talet. Byggnaden består av en stolpkonstruktion med väggar klädda i omålad lockpanel och tak täckt av stickspån. Anläggningen är av stort lokalt och regionalt industrihistoriskt intresse och visar på hur ett mindre sågverk såg ut och fungerade för mer än hundra år sedan.

219. Kamparås 1:3

I ett traditionellt sluttningsläge i den kuperade skogsbygden mellan Vårgårda, Alingsås och Borås ligger gården Kamparås. Gården har ett öppet västsvenskt bebyggelsemönster och innehåller bebyggelse från 1820-1880-talet. Boningshuset är en framkammarsstuga från 1820-talet med fiskbensmönstrade pardörrar och ingångar med bislag (förstukvistar). Ladugården från 1880-talet har en öppen skunke på ena långsidan och det ena takfallet spåntäckt. En hästvandring med körhus är inrymt i en lägre utbyggnad i vinkel. Gården besitter som helhet ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ålderdomliga och mycket välbevarade bebyggelse, som är en sällsynthet i Västergötland idag. Av särskilt kulturhistoriskt intresse är också ingångarnas förstukvistar med välvt tak som är utmärkande för trakten, samt den ålderdomliga ladugården med skunke och bevarad hästvandring.

220. Krösakullen 1:3

Före detta jordbruksfastighet belägen på en höjd vid en vägkorsning i socknens norra del. Gården är känd sedan 1540 i äldre jordböcker som ett kyrkohemman. År 1790 delades den i två delar. Den nuvarande manbyggnaden är troligen uppförd i slutet på 1800-talet och är av västsvensk dubbelhustyp. Framsidan pryds av en öppen veranda med utsirade detaljer i tidstypisk stil. I vinkel till bostadshuset finns en ladugård uppförd troligen från samma tid. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning.

221. Lafsan 1:1

Före detta jordbruksenhet, ensligt och högt belägen i kraftigt kuperade, skogsklädda marker. Fastigheten är bebyggd med ett rödmålat boningshus av västsvensk dubbelhustyp, en ladugårdslänga samt en låg uthuslänga med bland annat vedbod. Byggnaderna, som förmodligen härstammar från tiden omkring sekelskiftet 1900 är synnerligen väl bevarade sedan ursprunget. Närmast kring boningshuset finns ett flertal äldre fruktträd, och i landskapet runt gården finns äldre gärdesgårdar och åldriga, högvuxna lövträd. Lafsan utgör en mycket

välbevarad representant för den västsvenska gården. Den väl sammanhållna enheten och landskapselementen runt om i form av till exempel gärdesgårdar och äldre lövträd bidrar till ett högt kulturhistoriskt värde och betydande miljövärden.

222. Larsbo 1:8 Skogsbygdens församlingshem

Församlingshem och bostad, före detta skola, belägen i en mindre bebyggelseenhet intill Närungavägen, tillsammans med ett antal egnahem och en missionskyrka. Församlingshemmet är beläget på en rektangulär trädgårdstomt med grusplan och trädrad på framsidan i söder. Nordväst om byggnaden står vedbod och garage. Skolbyggnaden uppfördes med all sannolikhet i slutet av 1800-talet. En lägenhet är inrymd i östra delen av byggnaden, ursprungligen en lärarbostad. År 1967 upplät kommunen den nedlagda skolan till Närungas, Skogsbygdens och Ljurs kyrkliga samfällighet, och 1975 invigdes den gamla skolsalen som kyrkorum. Året därpå uppfördes en öppen klockstapel utanför skolbyggnaden. I denna hänger en tidigmedeltida klocka deponerad från Närunga kyrka. Den ska ha tillhört en medeltida sockenkyrka som enligt traditionen sägs ha legat i närheten av gården Skjul. Byggnaden har genomgått ett flertal förändringar genom åren såväl ut- som invändigt, men den ursprungliga karaktären finns ändå delvis kvar. Idag besitter byggnaden i första hand lokalhistoriska värden på grund av sin tidigare funktion som skola.

223. Larsbo 1:10 Lyckan

Före detta undantagsstuga under gården Larsbo numera jordbruksfastighet, belägen på en höjd söder om Närungavägen. Gården omges av öppna små betesmarker som bland annat innehåller rösen. Fastigheten har ett öppet västsvenskt bebyggelsemönster och är bebyggd med ett boningshus i 1½ plan och i vinkel till bostadshuset finns ladugård och en lillstuga. Samtliga byggnader är uppförda i slutet på 1800. Trots att boningshuset genomgått en del förändringar, utgör det ändå tillsammans med de övriga byggnaderna ett gott exempel på byggnadskicket på en mindre gård i slutet av 1800-talet.

224. Larsbo 1:11

Bostadshus med verkstadslokaler belägen på en höjd strax söder om Närungavägen intill en väggkorsning. Bostadshuset är uppfört 1935 och har en traditionell utformning med ljusa träpaneler och utbyggd veranda. På fastigheten finns en uthuslänga som bland annat innehåller en lådverkstad. På många gårdar i Vårgårda var tillverkning av lådor, bland annat fisklådor, en vanlig sysselsättning för att dryga ut inkomsterna från jordbruket. Det kulturhistoriska värdet motiveras framförallt av bostadshusets välbevarade utformning samt gårdens tidigare funktion som verkstadslokal, vilket representerar de småindustrier som växte fram på landsbygden under 1940-50-talet.

225. Larsbo 1:12 Skogsbygdens missionshus

Missionshus beläget strax norr om Närungavägen. Skogsbygdens missionshus uppfördes 1924 som ersättning för Norska Skogsbygds missionshus från 1870. 1982-83 byggdes huset om- och till av byggmästare Olof Rydler. På 1990-talet gjordes också en tillbyggnad åt söder. På 1950 eller 60-talet ersattes träpanelen av eternit. Missionshuset har genomgått ett flertal förändringar genom åren såväl ut- som invändigt, men den ursprungliga karaktären finns ändå delvis kvar. Idag besitter byggnaden i första hand lokalhistoriska värden på grund av sin tidigare funktion som missionshus.

226. Ljungås 1:1

Skogsbygdsgård belägen i den utpräglade skogsbygden på höglandet i kommunens södra del. Gården har ett traditionellt läge på en markerad höjd. Den omges av ett småskaligt odlingslandskap på den gamla inägomarken med små oregelbundna åkrar, odlingsrösen samt stenmurshägnader. På utägorna betades skogen ända in i sen tid och har aldrig varit föremål för modernt skogsbruk. Den samlade gårdsmiljön omfattar omålade grå byggnader från sent 1700-tal till 1900, samlade i ett västsvenskt oregelbundet bebyggelsemönster. Manbyggnaden är en långloftsstuga, troligen från sent 1700-tal, med karaktäristiska detaljer som hållskorsten, förstukvistar eller bislag vid ingångarna. Den nuvarande

ladugården är hitflyttad från en annan gård eftersom den ursprungliga ladugården rasat. Under perioden 1950-1965 användes den nuvarande lillastugan som fähus och hönshus. Ljungås besitter mycket höga kulturhistoriska värden och är skyddat som byggnadsminne enligt kulturminneslagen sedan 2000, och blev kommunalt naturreservat år 1992.

227. Lunden 1:1

Före detta jordbruksfastighet belägen i den utpräglade skogsbygden på höglandet i kommunens södra del, strax norr om Ljungås. Gården har ett traditionellt läge på en markerad höjd. Den omges av skog och mindre öppna partier. Fastigheten har ett öppet västsvenskt bebyggelsemönster med fägården placerad på andra sidan vägen och garage, potatiskällare samt lillstuga placerade på rad i vinkel till bostadshuset. Boningshuset i ett och ett halvt plan är en typisk representant för de så kallade västsvenska dubbelhusen med korsformig plan. Hustypen blev vanlig efter skiftesreformerna vid 1800-talets mitt och uppfördes i relativt stor omfattning fram till ca 1930. Samtliga byggnader är uppförda under årtiondena kring sekelskiftet 1900. Gårdens byggnader bildar en väl sammanhållen enhet och har tidstypiska, välbevarade karaktärsdrag.

228. Näverhult 1:7

Före detta jordbruksfastighet, belägen på en höjd i ett öppet, kuperat landskapsavsnitt som omringas av skogsmarker. Fastigheten är bebyggd med ett rödmålat boningshus i två plan på en trädgårdstomt, en ladugård i vinkel samt ett mindre uthus. Trots att boningshuset genomgått en del förändringar, utgör det ändå tillsammans med de övriga byggnaderna ett gott exempel på byggnadsskicket kring 1800-talets mitt och senare del. Genom läget i landskapet tillmäts gården också ett miljövärde, som samverkar med grannfastigheten 1:8.

229. Näverhult 1:8

Före detta jordbruksfastighet, belägen intill ovan nämnda gård vid landsvägen mellan Ljurhalla och Lygnared. Fastigheten, som avstyckats från ett större markområde, är bebyggd med ett antal mycket välbevarade byggnader från 1800-talets senare del. I manbyggnaden bedrevs det under en tid skolundervisning och en skolkateder har funnits kvar i huset till sen tid. Boningshuset utgör ett av kommunens bäst bevarade västsvenska dubbelradhus, och uppvisar därmed ett mycket fint exempel på den byggnadstradition som härskade i trakten kring 1800-talets mitt. Även svinhuset, lillastugan och vagnslidret med källare och stall är väl bevarade sedan tillkomsttiden. De bildar en väl sammanhållen gårdsenhet med höga kulturhistoriska värden, och med miljövärden som förstärks av närheten till gården ovan.

230. Ryd 1:3

Före detta jordbruksfastighet enskilt belägen i norra delen av socknen söder om stora Graffsjön. Gården ligger på en moränrygg i ett öppet småbrutet kuperat landskap med stenmurar och rösen. Bostadshuset utgörs av ett västsvenskt dubbelhus från 1860 som fram till 1970-talet hade delvis spånklädda väggar. På fastigheten finns även en ladugård, lillstuga från 1860-talet samt två vagnsbodar, källare och lada, de sistnämnda från 1900-talets början. Byggnaderna är välbevarade sedan ursprunget, och värdet motiveras av gårdsmiljön som helhet.

231. Skjul 1:4

Mindre jordbruksfastighet, ensligt belägen tillsammans med en annan gård strax norr om den lilla Uddabosjön. Markerna närmast gården har en småbruten karaktär med omgivande skog. På fastigheten finns ett välbevarat västsvenskt dubbelhus, en mindre ladugårdslänga med indragen port, och ett stycke från de övriga byggnaderna, en jordkällare murad av natursten. Enligt uppgift omtalas gården i skrift redan på 1600-talet. De byggnader som finns på fastigheten idag är med all sannolikhet uppförda under senare delen av 1800-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning.

Södra Härene socken

L. Bebyggelsemiljö Södra Härene

Södra Härene ligger i kommunens norra spets, i det flacka slättlandskapet längs Nossans dalgång. Området utgör ett kontinuerligt format odlingslandskap med sentida jordbruksbebyggelse och ett rikt fornlämningsbestånd. Landskapet präglas av den utskiftade, spridda gårdsbebyggelsen från 1800-talets slut och 1900-talets början. Kring en gammal stenvalvsbro, kallad Härenebro, ligger en samlad klunga av välbevarade byggnader. Denna klunga utgörs av kvarn (se bild) och mjölnarbostad; Äspekroken 1:4, en före detta butiksbyggnad med magasin Ingemarstorp 1:6 samt ett exempel på ett boningshus från 1910-talet; Härenebro 1:1.

Karta 40. Södra Härene.

232. Södra Härene kyrka

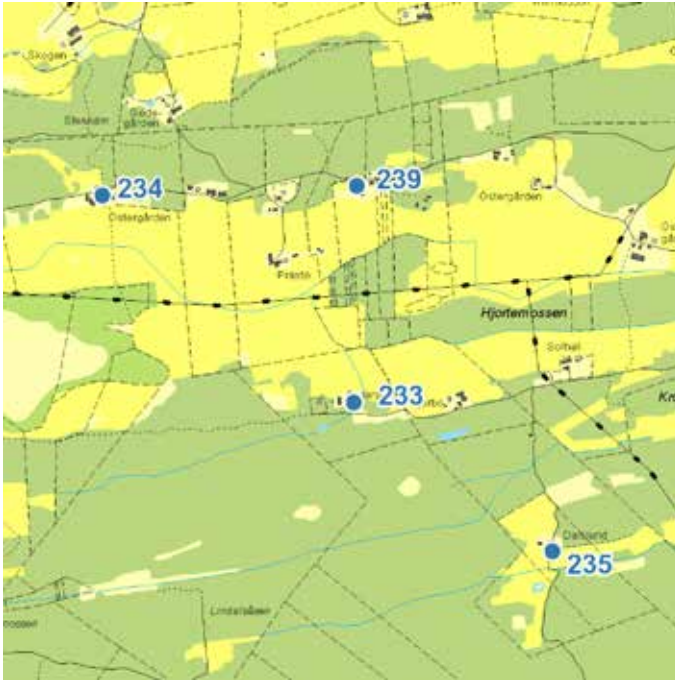
Södra Härene kyrka står vid sidan av E20 i ett svagt kuperat jordbrukslandskap kring ån Nossan. På andra sidan vägen finns Sveriges största hållkista och fler fornlämningar finns i omgivningen. Den gamla medeltidskyrkans ruin ligger på andra sidan ån. Kyrkan utgör tillsammans med församlingshemmet och ett par villor en bebyggelseenklav. Södra Härene kyrka och dess inredning ritades av Gustaf Améen och stod klar 1910. Exteriören är helt byggd med naturliga material enligt tidens nationalromantiska anda. Den blottade granitstommen har gula tegeldekorer och skiffertak. Rundbågiga fasadöppningar, slutet torn och en absid i öster är nyromanska drag medan det spetsiga torntaket och fönsterpartier som bryter takfoten med runda fönster och blinderingar är närmast nygotiska element. Interiören har en intakt och mycket tidstypisk sen jugendinredning präglad av vertikalitet med spjälor och räfflade profiler. Innertaketets öppna takstol är ett viktigt element. I koret finns tidstypiska dekorationsmålningar från 1923 av konstnären Yngve Lundström. Kyrkor med en så här helgjuten jugendinteriör är sällsynta. Färgsättningen är till stor del från 1950-talet. Medeltida dopfont och en dörr med säregen smidesdekor minner om den gamla kyrkan. Södra Härene kyrka ingår i ett område klassat som riksintresse för kulturmiljövården.

233. Fötene 4:10 Järskog

Jordbruksfastighet belägen i ett skogsbryn vid utkanten av ett småskaligt odlingslandskap. Järskog är markerad som gård på 1890-talets ekonomiska karta. På gården finns bostadshus (1923), ladugård (1915), hönshus (1910) samt snickarbod, dass och vedbod, troligen från 1800-talets slut. Boningshuset i ett och ett halvt plan är en typisk representant för de så kallade västsvenska dubbelhusen. Hustypen blev vanlig efter skiftesreformerna vid 1800-talets mitt och uppfördes i relativt stor omfattning fram till ca 1930. Gårdens byggnader bildar en väl sammanhållen enhet och har tidstypiska, välbevarade karaktärsdrag.

Karta 41. Södra Härene.

Karta 42. Södra Härene.

234. Fötene 5:6 Östergården

Jordbruksfastighet från tidigt 1900-tal med ett flertal byggnader med olika funktioner. Gården är belägen intill gränsen mot Essunga kommun, och ligger i ett landskap där skogsbygd möter ett uppodlat mindre slättlandskap. Förutom boningshus rymmer gården tvättstuga, mjölkhus, ladugård, vagnbod, brygghus, magasin och två stenkällare. Då boningshuset genomgått ett flertal förändringar består det kulturhistoriska värdet i första hand av de många uthusens välbevarade utformning och karaktär. Av särskild betydelse för gårdens värde är ett muromgärdat markparti, förmodligen en åkerlycka, belägen strax väster om gårdens byggnader. Markpartiet är markerat på 1890-talets ekonomiska karta, och är ett ålderdomligt landskapselement som sällan bevarats till våra dagar.

235. Fötene Afsegården 3:7 Dalslund

Före detta knektboställe enligt beläget väster om E20 i norra delen av kommunen. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus från 1890, en ladugård i vinkel, en snickarbod samt en vedbod/vagnbod, uppskattningsvis från samma tid. De båda uthusen samt ladugården är mycket välbevarade och utgör fina exempel på sin tids byggnadsskick. Boningshusets exteriör har genomgått ett antal förändringar sedan nybyggnadstiden, men då byggnadens karaktär på det stora hela bevarats betingas ändå vissa kulturhistoriska värden.

236. Fötene Afsegården 3:10

Bostadshus beläget intill vägen mot Klåvnasten väster om E20 i norra delen av socken. Gården är omgärdad av ett öppet odlingslandskap med skog runt om. Väster om huset, intill en åker finns en bevarad mursträckning. Fastigheten är bebyggd med ett boningshus och ett uthus med vedbod och avträde, uppförda 1904, samt en verkstad som byggdes 1936. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade och till stor del ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick.

237. Fötene Afsegården 7:2

Före detta jordbruksfastighet beläget i ett öppet odlingslandskap i Nossans dalgång. Bostadshuset är uppfört 1955 och klätt med eternit. Byggnaden är tidstypiskt utformad med hög källarsockel, smidesräcke, enkelt skärmtak över entrén samt tvåluftsfönster. Övriga byggnader på fastigheten är magasin/vagnbod, garage, vedbod, källare samt en höghusladugård, samtliga uppförda på 1940-talet. Byggnaderna besitter tillsammans ett kulturhistoriskt värde som en representant för hur en gård kunde se ut på 1950-talet, med exempel på de nya byggnadsmaterial och tekniker som industrialismen förde med sig.

238. Fötene Östergården 1:11

Före detta jordbruksenhet och butik, belägen strax väster om E20. Gården ligger intill ett skogsbryn på en låg höjd med utsikt över Nossans dalgång åt öster, och är väl synlig från motorvägen. Den består av ett välbevarat bostadshus uppfört 1911, ladugård från år 1900, ett garage enligt uppgift byggt på 1950-talet samt en låg länga från 1931, som använts som affär och bostad. Boningshuset fungerade som pensionat ända till 1960-talet. På karaktäristiskt västsvenskt vis avskiljs bostadshuset, butiksbyggnaden och trädgårdstomten från ladugården via en äldre vägsträckning. Boningshuset är ett mycket välbevarat exempel på ett västsvenskt dubbelradhus med veranda, en hustyp som var vanligt förekommande från tiden efter skiftesreformerna vid 1800-talets mitt fram till ca 1930. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade äldre utformning.

239. Härene 7:8

Före detta jordbruksfastighet, belägen nära gränsen till Essunga kommun. Gården ligger i ett landskap där skogsbygd möter ett uppodlat mindre slättlandskap. Fastigheten är bebyggd med ett flertal byggnader, bland annat ett mindre, panelklätt boningshus från 1936, en ladugårdslänga från 1946 med putsad fähusdel, en fristående källarbyggnad med mera. Gården besitter ett kulturhistoriskt värde då byggnadernas ursprungliga karaktär bevarats väl genom åren.

240. Härene 9:1

Före detta lärarbostad belägen centralt i Södra Härene, nära E20 och den nya kyrkan. Panelklädd villa/egnahem från 1930-talet i tidstypisk utformning med inredd vindsvåning under brutet, tegelklätt tak. På fastigheten finns även ett sentida garage. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stora drag välbevarade ursprungliga utformningen. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

241. Härene Nordgården 3:8

Före detta jordbruksfastighet, belägen strax norr om Vårgårda i Nossans dalgång. Gården ligger placerad nedanför en svagt sluttande slänt och omges av öppna odlingsmarker med riklig förekomst av fornlämningar. Gårdsanläggningen består av bostadshus, lillstuga, ladugård och smedja, uppförda mellan 1870 och 1920. Bostadshuset med sexdelad plan byggdes 1873 och är exteriört oförändrad sedan byggnadstiden. Den u-formade ladugården har en tidstypisk utformning med teglad bottenvåning i fädelen och innehöll stall, svinhus, lada och vagnbod under tiden den var i bruk. På fastigheten finns även smedja och en lillstuga. Gården är ett fint exempel på en väl sammanhållen, utskiftad gårdsenhet med ett rikt och väl bibehållet byggnadsbestånd, vilket motiverar ett högt kulturhistoriskt värde.

242. Härenebro 1:1

Bostadsfastighet från 1910-talet. På fastigheten finns även två samtida uthus. Boningshuset har en tydlig framsida med välbevarad och tidstypisk utformning, medan en stor tillbyggnad gjorts på baksidan, vilket sänker värdet. Det kulturhistoriska värdet motiveras i första hand av att byggnaderna ingår som en miljöskapande del i kulturmiljön kring kvarnen och den gamla stenvälsbron. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

243. Ingemarstorp 1:6

Före detta affärsbyggnad, nu bostadsfastighet, uppförd 1907. Innehåller butiksdel och bostad. På fastigheten finns även en magasinsbyggnad, troligen byggd kring sekelskiftet 1900. På 1940-50-talet fanns G. Öhrbergs speceri- och diversehandel här. Det kulturhistoriska värdet motiveras dels av byggnadernas mycket välbevarade exteriörer, dels av fastighetens tidigare funktion som butik. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

244. Kivenäbb 1:3

Jordbruksfastighet från tidigt 1900-tal. Exponerat gårdsläge intill E20 på en låg höjd i det omgivande, uppodlade slättlandskapet. Förutom boningshus finns på gården ett uthus/snickarbod och två ladugårdar. En av ladugårdarna härstammar från 1960-talet, de övriga byggnaderna är uppförda under 1900-talets första årtionde. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas väl bevarade utformning sedan byggnadstiden, och av gårdens karaktäristiska läge. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

245. Ribbingsberg 1:1

Gårdsanläggningen Ribbingsberg är belägen i Nossans dalgång i kommunens norra spets. Den ligger väl exponerad i ett öppet slättlandskap, och nås via en trädkantad avtagsväg från E20. Gården sägs ha anor från början på 1600-talet och uppkallades efter den förste innehavaren, Erik Pedersen Ribbing, som slog samman de båda frälsehemmanen Toketorp och Mo Västergård. De äldsta byggnaderna på egendomen är de båda parallellställda, panelklädda flyglarna som uppfördes på 1760-talet. Den södra som tjänar som manbyggnad, har nyklassicistiska tillägg som förhöjt mittparti och kolonnförsedd entré. Manbyggnaden som skulle legat i fonden mellan de båda flyglarna blev aldrig uppförd. Ribbingsberg utgör en av kommunens få högre stånds miljöer. På fastigheten finns ett tiotal ekonomibyggnader, bland annat bestående av en imponerande ladugård (se bild på nästa sida) med

bottenvåning i granit, arbetarbostad i putsat tegel, ett stall och en foderlada. Merparten av dem är uppförda under senare halvan av 1800-talet till och med sekelskiftet 1900. Egendomen ger med de båda flyglarna, det öppna landskapet och allén en herrgårdsprägel åt trakten. Till godsstrukturen hör också de många arrendegårdar och torp i trakten som ursprungligen legat under Ribbingsberg. Den innehållsrika miljöns höga kulturhistoriska värden motiveras av de många byggnadernas välbevarade äldre utformning och karaktär. Betydelsefullt är också den bibehållna gestaltningen av landskapet med t ex den gamla allén och dammen bakom flyglarna. Vidare återspeglar anläggningen med sin godsstruktur även en social skiktning som till stor del präglat trakten i äldre tider. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

246. Ribbingsberg 1:2 Broholm

Före detta lanthandel, nu bostadsfastighet, belägen nära E20 i ett uppodlat slättlandskap. På fastigheten finns även ett samtida uthus/garage med delvis eftersatt underhåll. Den före detta lanthandeln, som är försedd med panelklädda fasader och lertegeltäckta takfall, uppfördes enligt uppgift 1907 och byggdes till 1912. Byggnaden har genomgått vissa förändringar och har främst ett lokalhistoriskt värde genom sin tidigare funktion som butik. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

247. Ribbingsberg 1:3 Södra Härene församlingshem

Före detta skolhus, nu församlingshem och hembygdsgård. Byggnaden är centralt belägen i Södra Härene, nära E20 och strax söder om kyrkan. På fastigheten finns även ett samtida uthus. Byggnaden, som uppfördes på 1860-talet, inrymde ursprungligen en skolsal samt lärarbostad men när den ambulerande skolverksamheten upphörde 1896 byggde man till två skolsalar. 1923 byggdes en särskild lärarbostad och den gamla skolsalen som använts som lärarbostad blev nu slöjdsal. På 1970-talet användes den som bostad och på 1980-90-talet blev det församlingshem. Det kulturhistoriska värdet motiveras i första hand lokal- och

samhällshistoriskt genom byggnadens tidigare funktion som skola. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

248. Äspekroken 1:4

Kvarnbyggnad och mjölnarbostad från 1910-talets mitt, belägna intill Nossan och byns välbevarade stenvalvsbro. I kvarnen, som drivits med elektricitet ända sedan byggnadstiden, pågår fortfarande småskalig rensning och malning av spannmål. Till mjölnarbostaden hör även två uthus. Byggnaderna har mycket höga kulturhistoriska värden då de i princip är oförändrade sedan ursprunget, och utgör en viktig del i kulturmiljön kring Härenebro. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

249. Äspekroken 1:5

Gårdsanläggning med bebyggelse från sekelskiftet 1900, bestående av boningshus, förrådsbyggnad, magasin med mera. På fastigheten finns även ett väl bibehållet mindre boningshus från omkring 1870-talet. Ett hönshus i sten har i sen tid avstyckats från fastigheten och byggts om till bostadshus. Äspekroken omtalas i jordeboken redan på 1600-talet och har haft många ägare genom åren. Boningshuset (1907) är ett exempel på ett västsvenskt dubbelradhus, uppförd i ett och ett halvt plan med veranda och parställda fönster. Entrén är representativ med grind och trädkantad grusväg. Fastigheten omgärdas av trädkrans och en äldre stenmur. Gårdens kulturhistoriska värde motiveras såväl av byggnadernas välbevarade äldre utformning och karaktär, som av den bibehållna strukturen med trädkrans, allé och stenmurar. Anläggningen är en god representant för hur en större gård i kommunen kunde se ut vid 1900-talets början. Fastigheten ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården.

Tumbers socken

250. Tumbers-Galstad 5:2

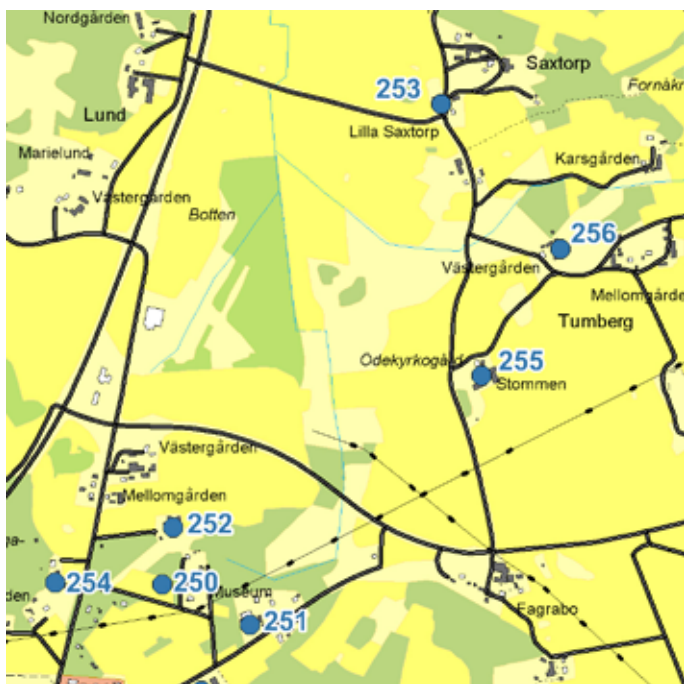

Bostadshus beläget strax norr om tätorten. Byggnaden är troligen uppförd på 1940-talet i en tidstypisk funktionalistisk utformning. Den karaktäriseras av en kompakt byggnadskropp med tälttak, smidesräcke samt skärmtak. Byggnaden är uppförd på en reveterad plankstomme och klädd med gulbeige spritputs. Denna byggnadstyp var relativt vanlig och förekom i dåtidens huskataloger, till exempel från Borohus. På fastigheten finns också en vedbod från samma tid. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaden bevarats väl sedan byggnadstiden och är en god representant för sin tids byggnadsskick.

251. Lund 3:7 Hembygdsgård

Tumbers före detta folkskola, byggd på 1860-talet och tillbyggd på 1920-talet. Byggnaden inrymmer idag ett hembygdsmuseum. Byggnaden intill, den före detta slöjdsalen, var ursprungligen en tvättstuga som 1884

Karta 43. Tumberg.

blev småskola. I denna finns idag ett skolmuseum med skolsal och lärarinnebostad. Bakom skolan finns en hitflyttad Blåbandsloge. Den låg tidigare nära Tumbergs kyrkplats och flyttades till hembygdsgården 1986. Den före detta skolanläggningen med folk- och småskola har ett kulturhistoriskt värde då byggnaderna bevarats väl och utgör värdefulla representanter för det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets skolbyggande.

252. Lund 9:1

Före detta jordbruksfastighet, belägen nordost om Vårgårda. Bostadshuset är ett västsvenskt dubbelhus uppfört 1925. Det har en inbyggd glasveranda på framsidan samt en utbyggnad på baksidan. På fastigheten finns en ladugård från samma tid samt en lillstuga från 1890-talet och ett garage. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att byggnaderna har bevarat en stor del av sin ursprungliga utformning och är goda representanter för sin tids byggnadsskick.

253. Saxtorp 1:7

Mindre före detta jordbruksfastighet, belägen nära gränsen till Herrljunga kommun strax väster om vägen mellan Eggvena och Fagrabo. Landskapet kring enheten är omväxlande kuperat, skogsbeklätt och uppodlat. Den är omnämnd som torp på ekonomiska kartan från 1890-talet, och består av ett mindre boningshus (1898), ladugårdslänga (1940- eller 1950-tal), verkstad (1952) samt kallmurad källare (1910-talet). Den välbevarade karaktären ger anläggningen ett kulturhistoriskt värde.

254. Tumbergs Galstad 2:7

Bostadshus uppfört som komministerbostad, belägen i nära anslutning till Kullings-Skövde kyrka. Byggnaden, som uppfördes 1920, är försedd med tidstypiska detaljer som brutet tak, sexdelade fönster, burspråk och frontespis med välvd, jugendinspirerad kontur. På fastigheten finns ett uthus/garage, byggt på 1950-talet. Boningshuset har ett stort kulturhistoriskt värde både genom sin tidstypiska utformning och som representant för sin byggnadskategori. Byggnaden ger genom sin storlek och utformning uttryck för statusen som komministerbostad.

255. Tumberg Stommen 3:2

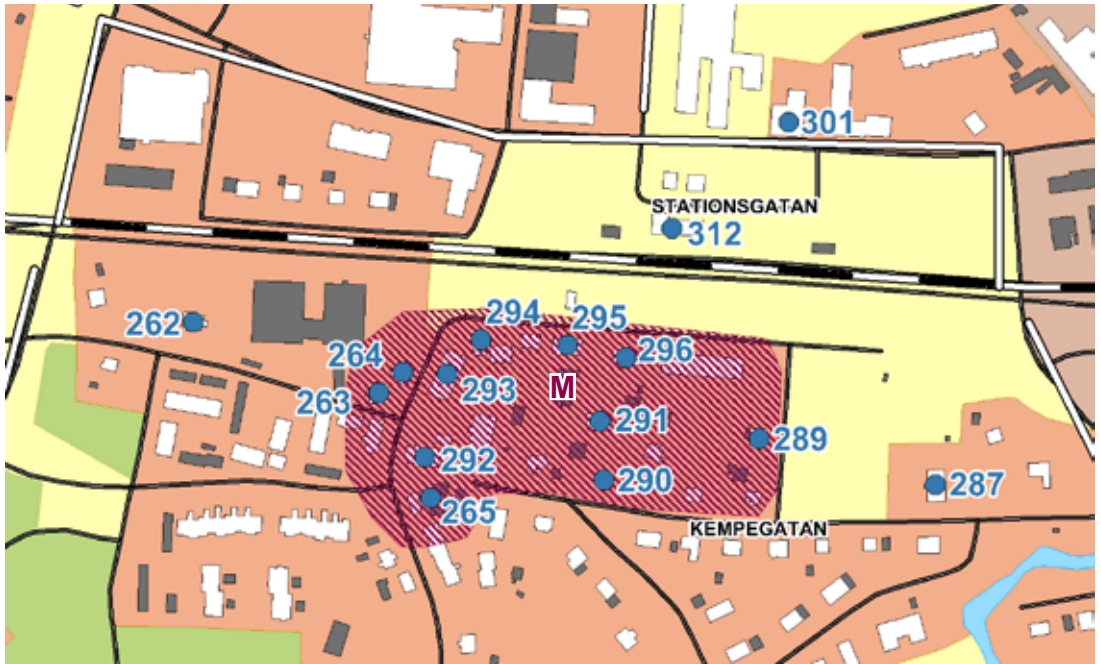
Jordbruksfastighet och före detta prästgård, belägen nedanför Tumbergs kyrkoruin intill vägen mellan Eggvena och Fagrabo. Sedan en tid tillbaka är boningshuset (1920-talet) och ett fd brygghus/drängstuga (1870-talet) avstyckat från fastigheten Tumberg 4:2 som bland annat är bebyggd med ladugård (1920/1936) och maskinhall/svinhus (1930/1955). Trots vissa förändringar är byggnadernas karaktär bevarad. Det kulturhistoriska värdet motiveras också av det som gården berättar genom sin placering intill resterna av den medeltida kyrkan. Läget är karaktäristiskt för kyrkoherdens löneboställe, en arrendegård som bringat inkomster till präst och underhåll av kyrkan. Med stor sannolikhet har gården kontinuitet sedan medeltiden.

256. Tumberg Västergården 2:5

Före detta jordbruksfastighet, nu bostadsfastighet. Anläggningen är ett tydligt exempel på en gård med rektangulärt uppbyggd, så kallad götisk planform. Karaktäristiskt för denna gårdsform, som uppstod efter skiftena i mitten på 1800-talet, är att fågårdslängor och uthus grupperats som flyglar till boningshuset. Dessutom är man- och fågård avskilda från varandra med staket, häckar eller murar. Boningshuset är ett välbevarat västsvenskt dubbelhus uppfört år 1884. Kring den med staket uppdelade gårdsplanen ligger lillstuga, ladugård, vedbod/hönshus och vagnslider/svinhus, samtliga enligt uppgift uppförda under 1880- och 1890-talen. Uthusen är idag förfallna, men utgör viktiga, kulturhistoriskt värdefulla komponenter i gårdsmiljön.

Vårgårda tätort

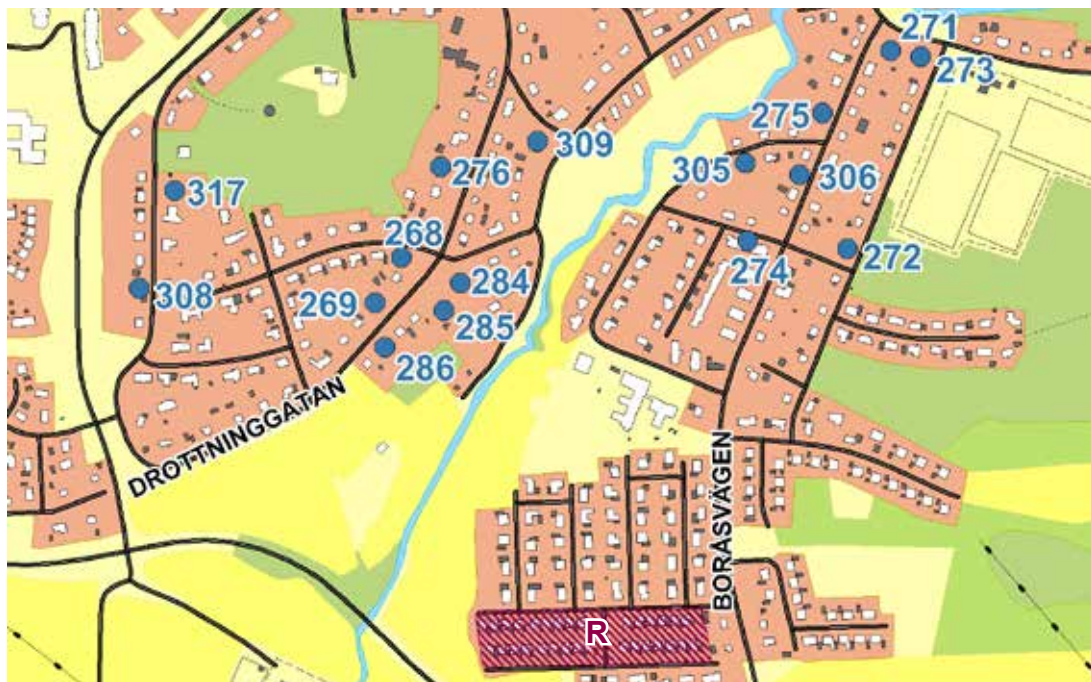
Karta 44. Vårgårda tätort.

Karta 45. Vårgårda tätort.

Karta 46. Vårgårda tätort.

Karta 47. Vårgårda tätort.

M. Bebyggelsemiljö Kvarteret Kempen och angränsande delar av kvarteren Bryggaren och Bagaren

Kvarteret Kempen är beläget söder om järnvägen och gränsar mot väster till Drottninggatan. Det innehåller en heterogen bebyggelsestruktur med rester av småindustrier, handelsgårdar, affärshus och villor. Den äldsta bebyggelsen härstammar från stationssamhällets tillblivelse. Sekelskiftets mer officiella byggnader utmed Järnväggsgatan och Drottninggatan är påkostade och vänder långsidorna mot gatan. Kvarteret har fått sitt namn efter Axel Kempe som i slutet av 1800-talet inköpte ett soldattorp på fastigheten Kempen 8. Han grundade därefter ett mejeri på de angränsande tomterna. På bilden syns Kempen 15. (karta 44)

Följande bostadsområden i Vårgårda tätort (N till och med R) är ett urval moderna bebyggelsemiljöer som är enhetliga och karaktäristiska för sin tid. Då en stor del av tätortens bebyggelse tillkommit under denna tid har endast detta lilla urval gjorts som får representera 1950-talets till och med 1970-talets byggnadsstilar och -tekniker.

N. Kv Ärlan & Påfågeln Fågelvägen

Villaområde med adress Fågelvägen, beläget i samhällets nordöstra del. Relativt små bostadshus uppförda 1961-62 med slätputsade fasader och tegelomfattningar runt entrédörrarna. Garaget är förskjutet från bostadsdelen vilket var typiskt för 1950- och 60-talens villabebyggelse. De små kvadratiska garagefönstren är av gasbetong. Att avfärga fasaderna med pastellfärg var ett annat typiskt drag. (karta 45)

O. Kv Duvan & Höken Hökvägen

Relativt enhetligt villaområde öster om centrala Vårgårda. Bostadshusen är uppförda 1961-63 i ett plan med källare. Vissa hus har garage intill medan andra har nergrävt garage. Fasaderna är klädda med tegel och har byggnadskropparna lätt förskjutna. 1950-talsvillorna har stående fönsterproportioner och två fönsterluftr medan villorna från 1960-talet har nästintill kvadratiska fönster, ofta kompletterade med en vädringslucka. Vardagsrummens fönster är sammanförda till grupper med låg fönsterbröstning. (karta 45)

P. Kv Sidensvansen & Rödstjärten Allégatan

Radhusområde uppfört vid Allégatan norr om centrum omkring år 1965. Byggnaderna är kubistiska till uttrycket och länkas samman med varandra via garagen. Taken är av pulpettyp och typiskt för den här tiden är att takfotsplåten är neddragen ett stycke över fasaden. Mot trädgårdssidan finns en överbyggd balkong med träräcken. Fasaderna är klädda med gult tegel och fönstren är kvadratiska. (karta 45)

Q. Kv Tallen, Eken, Enen, Granen, Björken, Lönnen

Villaområde uppfört 1973-74, beläget nordost om tätorten. Området består av villor vilka karaktäriseras av stora tak, ofta valmade eller platta med så kallade sargtak. Taken är täckta med mörkt betongtegel. Garagen är kopplade till bostadshusen och har ofta platta tak. Tomterna är relativt små och kantas av låga häckar. (karta 45)

R. Kv Plogen & Harven Hovslagarevägen och Åkervägen

Enhetligt villaområde beläget söder om centrala Vårgårda och strax norr om riksväg 42. Bostadshusen är uppförda omkring år 1970 i ett plan med källare och vidbyggt garage. Fasaderna är klädda med tegel medan gavelspetsarna, som vetter ut mot gatan, är klädda med träpanel. Många hus har fönsterluckor i avvikande färg. (karta 47)

257. Kullings-Skövde kyrka

Kullings-Skövde kyrka ligger i utkanten av tätorten. Närmiljön som en gång utgjordes av en fornlämningsrik hedmark präglas idag av villor och industrier. Några enstaka gårdar kvarstår av den utskiftade kyrkbyn. Direkt i väster ligger en modern kyrkogårdsexpedition från 1973. Den tidigmedeltida kyrkan försågs 1828 med ett fullbrett, absidavslutat kor. Detta tillsammans med 1859 års tunga torn med flack lanternin och de stora rundbågiga fönstren ger kyrkans exteriör en klar empireprägel. Sakristia tillkom vid Axel Forsséns genomgripande restaurering 1931. Interiören präglas av olika tiders tillägg och ändringar. Endast rumsligheten återstår av nyklassicismens kyrkorum. Den balustradformade altarringen och läktarbröstet är från 1890-talet liksom orgelfasaden. Den öppna bänkinredningen och predikstolen i 20-talsklassicism tillkom vid Forsséns restaurering 1931 liksom en glasmålning (ursprungligen placerad i absiden). Kyrkan är skyddad enligt kulturminneslagens 4:e kapitel. (karta 48, nästa sida)

Karta 48. Vårgårda tätort.

258. Kv Anden 5 Vinkelgatan 4

Flerbostadshus beläget på Smedjegatan öster om Vårgårda centrum. Byggnaden uppfördes 1947 för köpman Åke Alexandersson. Huset innehöll fyra lägenheter med inalles 11 rum. Byggnaden har en tidstypisk utformning med fasader klädda i ljus puts på tegelstomme, tegeltak, samt markerad entré med lackade eller fernissade portar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. (karta 45)

259. Kv Anden 6 Vinkelgatan 6

Bostadshus beläget på Smedjegatan öster om Vårgårda centrum. Byggnaden uppfördes 1924 för fabrikör Johan Haglund. Byggnaden är en typisk representant för 1920-talets villastil med brutet tak belagt med tvåkupigt tegel, lunettfönster på gavlarna och markerad entré. Tomten omges av ett smidesstaket. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i en värdefull villamiljö längs Smedjegatan. (karta 45)

260. Kv Anden 7 Smedjegatan 3

Bostadshus beläget på Smedjegatan öster om Vårgårda centrum. Byggnaden uppfördes 1924 för snickerifabrikör Amandus Henriksson. Byggnaden är en typisk representant för 1920-talets villastil med brutet tak belagt med tvåkupigt tegel, lunettfönster på gavlarna och markerad entré. Tomten omges av ett smidesstaket. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i en värdefull villamiljö längs Smedjegatan (karta 45)

261. Kv Anden 8 Smedjegatan 1

Bostadshus i två våningar beläget på Smedjegatan öster om Vårgårda centrum. Byggnaden uppfördes 1921 som bostad till fabrikören på Vårgårda trävaruaffär AB. Vårgårda trävaruaffär låg tidigare där Sundlergymnasiet ligger idag. Fabriken uppfördes 1914 som en trävaruaffär för att 1928 utökas till att även omfatta snickerifabrik. Bostadshuset i fråga har en ståndsmässig utformning med veranda i två våningar, brutet tak och ett smidesstaket som omger tomten. Bostadshuset har genomgått vissa förändringar men har i stort sett behållit sin ursprungliga karaktär vilket gör att den besitter ett kulturhistoriskt värde. Byggnaden ingår i en värdefull villamiljö längs Smedjegatan. (karta 45)

262. Kv Bagaren 2 Korsgatan 5

Före detta jordbruksfastighet belägen i centrala Vårgårda strax söder om järnvägen. Bostadshuset, som är uppfört på 1922 för lantbrukare Roy Jonsson, innehöll från början två lägenheter. På fastigheten fanns också en ladugård från 1900. Byggnaden är uppförd i 1½ våning med utanpåliggande trapphus, sadeltak med avvalmade gavelspetsar och fasader klädda med ljus locklistpanel. Byggnaden är i stort sett oförändrad sedan byggnadstiden. Byggnadens kulturhistoriska värde består i att den till stora delar är i originalskick sedan byggnadstiden, och i att den speglar en förfluten tid då Vårgårda var ett jordbrukarsamhälle. (karta 46)

263. Kv Bagaren 5 Drottninggatan 5

Bageri- och affärslokal centralt belägen längs med Drottninggatan, ortens forna huvudgata. Byggnaden är uppförd 1915, och 1947 förvärvad av bagarmästare Rudolf Lindström liksom även grannbyggnaden med adress Drottningg 3. Kontinuerligt sedan dess har byggnaden inhytt bageriverksamhet. Byggnaden har genomgått vissa förändringar sedan den var nybyggd, men har i stort sett behållit sitt ursprungliga utseende. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens kontinuitet som affärslokal samt av placeringen längs den forna huvudgatan. Byggnaden ingår dessutom i den värdefulla bebyggelsemiljön runt kvarteret Kempen. (karta 44)

264. Kv Bagaren 6 Drottninggatan 3

Före detta affärs- och bostadshus, centralt beläget längs med Drottninggatan, den forna huvudgatan genom Vårgårda. Byggnaden är enligt en källa uppförd i sten omkring 1880 och förvärvades liksom grannfastigheten 1947 av bagarmästare Rudolf Lindström. Den innehöll ursprungligen två lägenheter samt en affärslokal där N. E. Östmans urmakeri låg på 1940-50-talet. Byggnadens karaktär förändrades något då de ursprungliga fönstren byttes ut. Den besitter trots detta ett visst kulturhistoriskt värde genom sin tidigare funktion som affärshus, samt genom den centrala placeringen längs den forna huvudgatan. Byggnaden ingår dessutom i den värdefulla bebyggelsemiljön runt kvarteret Kempen. (karta 44)

265. Kv Bryggaren 1 Drottninggatan 8

Väl sammanhållen bryggerimiljö belägen söder om järnvägen längs Drottninggatan. Vårgårda Bryggeri grundades 1886 av Johan Emil Damberg och var i drift till 1976. Sex bryggare har varit verksamma i fastigheten under årens logg. Verksamheten var under den senare tiden främst inriktad på tillverkning av svagdricka. Bostadshuset (mellersta bilden) är enligt uppgift flyttat från Lagmansholm 1908 och är förlagt med långsidan mot Drottninggatan med bryggeribyggnaden (övre bilden), förråd/magasin och garage mot gårdssidan. Bostadshuset har genomgått vissa mindre förändringar genom åren, bland annat har en veranda tagits bort. Ett kulturhistoriskt värde motiveras ändå av den i huvudsak bevarade karaktären. Bryggeribyggnaden och de övriga ekonomibyggnaderna har bevarats väl och är av stort lokal- och samhällshistoriskt intresse. Byggnaderna ingår dessutom i den värdefulla bebyggelsemiljön runt kvarteret Kempens. (karta 44)

266. Kv Byggmästaren 3 Kungsgatan 29

Affärs- och bostadshus uppfört 1925 i hörnet av Kungsgatan och Hantverksgatan i centrala tätorten. Fastigheten har bland annat inrymt kafé och konditori Lyran, Vårgårda möbelaffär och Molanders Konfektion. Byggnaden är uppförd i två hela våningar under ett brutet tak. Gatufasaden är försedd med frontespis samt butiksfasad från 1963 i gatuplan. Mot sydost domineras fasaden av en stor veranda i två våningar. På fastigheten finns även ett samtida uthus vilket 1987 byggdes till med ett garage. Då byggnaden är en av få bevarade affärshus som finns kvar längs Kungsgatan har den höga kulturhistoriska värden. (karta 45)

267. Kv Byggmästaren 4 Hantverksgatan 3

Bostadshus beläget vid Hantverksgatan, centralt i orten. Bostadshuset är uppfört 1930 för snickare Hilding Johansson efter ritningar av Axel Persson. Byggnaden är en typisk representant för 1920-talets villastil med reveterade fasader och brutet tak belagt med tvåkupigt tegel. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. (karta 45)

268. Kv Fasanen 10 Drottninggatan 35

I hörnet av Drottninggatan och Hedåsgatan på en väl tilltagen tomt ligger ett bostadshus från 1933. Byggnaden uppfördes för Alice Nilsson efter ritningar av Carl Olsson i Vårgårda. Byggnaden som är uppförd i trä har många tidstypiska 20-talsdetaljer som takkupan med välvd takform, den symmetriskt placerade entrén med påkostad omfattning samt lunettfönster på gaveln. På ena gaveln finns en tillbyggnad i form av en öppen altan. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

269. Kv Fasanen 12 Drottninggatan 39

Villa belägen vid Drottninggatan i södra delen av tätorten. Bostadshuset uppfördes 1929 för kvarnarbetare August Johansson. Byggnaden som är uppförd i trä har många tidstypiska 20-talsdetaljer som brutet tak, lunettfönster på gaveln samt balkongräcke med spjälor. Bostadshuset omges av en trädgård med fruktträd och trädgårdsland. På fastigheten finns även ett samtida falurött uthus och ett garage från 1985. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

270. Kv Flaskeberget 2 Stockholmsgatan 18

Plåtslageri beläget intill Stockholmsvägen i norra delen av tätorten. Byggnaden uppfördes på 1950-talet och fungerade ursprungligen som bensinstation. Södra delen av byggnaden innehöll då en bostad. 1990 flyttade en plåtslagerifirma in i byggnaden. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade tidstypiska utformning från 1950-talet samt sin tidigare funktion som bensinstation. (karta 48)

271. Kv Fåret 1 Boråsvägen 2

Bostadshus/egnahem uppfört 1954 och beläget i ett villaområde sydöst om tätorten. Byggnaden har ett tidstypiskt utseende med symmetriskt placerade fönster, hög källarsockel och väggar klädda med tegel. Tomten omges av öppna gräsytor och ett lågt smidesstaket som ringar in hela tomtgränsen. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning samt ett miljövärde genom sin placering nära vägen. (karta 47)

272. Kv Fåret 10 Tångavägen 17

Bostadshus från 1954, beläget i ett villaområde sydöst om tätorten. Byggnaden har ett tidstypiskt utseende med tegelklädd fasad, smidesräcken, samt en byggnadskropp som är avdelad i två sinsemellan förskjutna byggnadskroppar. Entrén ramas in av en tegelomfattning i gult tegel. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

273. Kv Fåret 18 Tångavägen 1

Tvåfamiljshus beläget i ett villaområde sydöst om tätorten. Byggnaden är uppförd i 1½ plan med källare. Mitt på huset finns två ingångar, karaktäristiskt inramade av tegel och trä. Byggnaden är uppförd 1952 och har tidstypiska fönster och sadeltak täckt av tegel. Användningen av trä och tegel runt entrén är ett exempel på det experimenterande med material som blev populärt på 1950-talet. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade ursprungliga utformning, och fastigheten är en god representant för sin tid. (karta 47)

274. Kv Fölet 23-29 Lilla Strömgatan 2-14

Radhusområde beläget i ett bostadsområde sydost om tätorten. Byggnaderna är uppförda 1960 i konststen och har spritputsade fasader som avfärgats i flera olika kulörer. Byggnaderna är källarlösa och har garaget kopplat till byggnadernas framsida. Tidstypiskt är också de flacka taken som från början var täckta med papp. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas välbevarade och ursprungliga utformning, och längan utgör en god representant för sin tid. (karta 47)

275. Kv Geten 4 Boråsvägen 9 Fridhem

Bostadshus för Fredrik Sundler, riksdagsman och entreprenör. Fredrik Sundler var mycket företagsam och startade Borås tidning, drog fram järnvägen till Vårgårda, byggde flera kyrkor i både Herrljunga och Vårgårda och var den som anses ha grundat Vårgårda stationssamhälle. Mellan åren 1840-56 ägde han Vårgårda herrgård, men när han fick ekonomiska bekymmer med järnvägsbyggen i Bergslagen så sålde han herrgården och flyttade år 1864 till en från Häggrunga utflyttad gård. Bostadshuset, en salsbyggnad i 1½ våning, är belägen strax söder om järnvägen nära Kyllingsån. Byggnaden har genomgått vissa förändringar, men karaktären har i stora drag behållits. Byggnadens kulturhistoriska värde motiveras av den i stort sett ursprungliga utformningen, men framförallt är byggnaden person- och lokalhistoriskt intressant genom sin anknytning till Fredrik Sundler. (karta 47)

276. Kv Hallaberget 3 Drottninggatan 27

Större villa belägen i södra delen av tätorten vid foten av Hallaberget. Byggnaden omges av en stor trädgård med terrasseringar mot gatan och en kuperad skogstomt åt väster. Den uppfördes 1925 av snickerifabrikören och byggnadsnämndens ordförande Martin Ahldrén. Den har en spritputsad fasad med slätputsade dekorativa detaljer under ett brutet tak med avvalmade gavelspetsar, belagt med glaserat tegel. På 1950-talet försåg Ahldrén byggnaden med nya fönster och ett större burspråk. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens medvetna arkitektoniska utformning. Den har också ett lokalhistoriskt värde genom sin anknytning till en av traktens industrier. (karta 47)

277. Kv Hammaren 13 Korsgatan 41 Korsgården

Före detta kaptensboställe, beläget i tätortens västra del, strax söder om järnvägen. Boningshuset sägs ha uppförts redan 1776 och den förste ägaren var en kapten Bergendahl. Byggnaden hade till en början parstugans planform, men har senare försetts med tillbyggnader. När gården inventerades 1974 var boningshusets fasader klädda med eternit. På senare tid har byggnaden återfått något av sitt tidigare utseende och är nu försedd med en ljus avfärgad locklistpanel. Sadeltaket är klätt med lertegel och de sexdelade fönstren samt lunettfönstren är till stora delar utbytta i sen tid. Fastigheten är även bebyggd med en liten tvättstuga och ett annat uthus, båda från omkring 1900. Boningshuset präglas idag av de förändringar som företagits under 1800- och 1900-talet och besitter ett kulturhistoriskt värde, inte minst genom sin tidigare funktion som kaptensboställe. (karta 46)

278. Kv Hantverkaren 1 Kungsgatan 31

Affärsbyggnad, före detta gästgiveri, centralt belägen i Vårgårda. Bostadshuset på bilden uppfördes 1903 och hade ursprungligen en glasveranda mot gatan samt var panelklätt. På 1950-talet byggdes huset om till affärslokaler, troligen monterades eternitplattorna på fasaden i samband med detta. På fastigheten finns ytterligare ett bostadshus uppfört 1905 samt en vedbod. En nu riven ladugård har också ingått i byggnadsbeståndet. Det kulturhistoriska värdet motiveras särskilt av den sammanhållna gårdsmiljön som numera är en sällsynthet i snart sagt alla tätorter. Byggnaderna har också ett kulturhistoriskt värde genom sin funktion och ett miljövärde genom sin placering intill Kungsgatan. (karta 45)

279. Kv Hantverkaren 10 Skolgatan 13

Bostadshus/egnahem beläget längs Skolgatan i centrala Vårgårda. Byggnaden är uppförd 1925 i en traditionell utformning med vitmålad panel, sadeltak med tvåkupigt tegel samt sexdelade, rödmålade fönster. På framsidan finns en köksfarstu som troligen är tillbyggd på 1940-50-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade och ursprungliga utformning, vilket gör fastigheterna till en god representant för sin tid. (karta 45)

281. Hoberg 9:13

Bostadshus uppfört 1948 för banvaktaren Hjalmar Gustavsson i västra delen av Vårgårda samhälle, nära järnvägen. Byggnaden är tidstypiskt utformad i funktionalistisk stil med en kompakt byggnadskropp med ljust avfärgade, putsade väggar och så kallat tälttak, klätt i tegel. Denna byggnadstyp blev populär under 1930- och 40-talet och förekom frekvent i dåtidens huskataloger från bland annat Borohus. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning som gör den till en god representant för sin tids byggnadsskick. (karta 46)

282. Hoberg 9:20

Oskiftad gårdsanläggning belägen på ursprunglig plats i Hobergs gamla by. Gården, som har anor sedan 1700-talet, var postgård utefter vägen mellan Vårgårda och Alingsås. Dessutom användes gården som skjutsstation. Manbyggnaden, som enligt uppgift är uppförd i början av 1700-talet, är en parstuga som har blivit tillbyggd på baksidan. På fastigheten finns dessutom en ladugård från 1890-talet, ett mjölkhus i tegel troligen från samma tid samt ett uthus/vagnslider. Byggnaderna bildar tillsammans en sammanhållen gårdsenhet och besitter ett kulturhistoriskt värde, bland annat genom sin tidigare funktion som postgård och skjutsstation. (karta 47)

283. Hoberg 10:74

Före detta lillstuga belägen i Hoberg strax söder om järnvägen. Byggnaden, som är uppförd 1922, ligger som en pendang till manbyggnaden på fastigheten Hoberg 9:20. Den hörde tidigare till samma enhet men är numera avstyckad. Bostadshuset, som är uppfört i 1½ våning, har kvar en stor del av sin ursprungliga utformning trots ett antal bytta fönster och ett taklyft på framsidan. Bostadshuset omges idag av en stor trädgård med rabatter och lövträd. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde delvis på grund av sin tidigare funktion som lillstuga på postgården och skjutsstationen. (karta 47)

284. Kv Härdaren 1 Vallgatan 1

Tvåfamiljshus beläget i korsningen mellan Vallgatan och Drottninggatan i södra delen av samhället. Byggnaden uppfördes 1948 för fabriker Åke Hägerlöf efter ritningar av Anders Lidvall från Göteborg. Lidvall var under en period stadsarkitekt i Vårgårda. Byggnaden har en påfallande enkel exteriör med tydligt funktionalistiska drag. Den har ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och medvetna arkitektoniska utformning. Den utgör också ett bra exempel på en representativ villa från 1940-talet. (karta 47)

285. Kv Härdaren 9 Drottninggatan 30

Påkostad villa belägen i en stor parkliknande trädgård med terrasseringar och trappor som löper genom hela kvarteret ner mot Kyllingsån i sydost. Byggnaden uppfördes 1922 för tandläkare Valter Aronsson. Den är byggd i tegel och trä och putsad med vit spritputs med dekorativa detaljer i slätputs. Villan har en karaktäristisk oregelbunden plan och för tiden modifierat säteritak. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade och medvetna arkitektoniska utformning, och byggnaden utgör ett bra exempel på en högreståndsvilla från 1920-talet. (karta 47)

286. Kv Härdaren 11 Drottninggatan 36

Bostadshus i 1½ plan, beläget vid Drottninggatan i södra delen av tätorten. Bostadshuset uppfördes 1937 för trafikbiträdet Pontus Winqvist efter ritningar av Carl Olsson i Vårgårda. Byggnaden har en tidstypisk, enkel utformning med ljus träpanel och brant sadeltak klätt med tvåkupigt tegel. Den omges av en trädgård med fruktträd och trädgårdsland. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

287. Kv Johannedal 19 Kempegatan 18

Före detta skolbyggnad, Johannedals skola, uppförd i början av 1900-talet. Skolbyggnaden flyttades från Järnvägsgatan på 1950-talet. Skolan innehöll sex lärosalar och två kapprum från början men moderniserades 1949 och fick då även materialrum och skolkök. Numera används lokalen av IOGT-NTO. Byggnaden har genomgått vissa förändringar, bland annat har träfasaden plåtklänts, men den har ändå vissa kulturhistoriska värden genom sin tidigare funktion som skollokal. (karta 44)

288. Kv Kajan 16 & 17

Två lamellhus i tre våningar, väl exponerade vid Centrumgatan i norra delen av tätorten. Byggnaderna är uppförda 1948. Byggnadstypen är mycket vanlig och uppfördes i snart sagt varje ort i landet under perioden efter andra världskriget. Typiskt för dessa hus, som byggdes likadant över hela landet, är att de är uppförda på plan eller plangjord mark och ofta parallellt placerade i förhållande till varandra. Byggnader av detta slag har i regel platta eller svagt sluttande tak och fasader i tegel. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att den ursprungliga utformningen bevarats, vilket gör byggnaderna till goda representanter för sin byggnadskategori. De minner om en tid då bostadsbristen var omfattande i hela landet, även i mindre orter som Vårgårda. (karta 45)

289. Kv Kempen 2 Rosendalsgatan 3

Bostadshus/egnahem beläget i sydöstra delen av tätorten, angränsande till ett mindre parkområde. Byggnaden är uppförd 1944 för köpman Pontus Eliasson. Den är byggd i trä, klädd med ljus spritputs och försedd med tidstypiska detaljer som smidesräcke, takkupa och tvådelade fönster. Villan omges av en stor trädgård med fruktträd och buskar. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade och ursprungliga utformning vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. Byggnaden ingår dessutom i den värdefulla bebyggelsemiljön runt kvarteret Kempen. (karta 44)

290. Kv Kempen 6 Kempegatan 10 B

Friliggande villa beläget på Kempegatan intill det numera rivna mejeriet. Byggnaden är uppförd 1960 och har en tidstypisk utformning med fasad i tegel, utdraget tak över entrén samt garage i källaren. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. Villan ingår dessutom i den värdefulla bebyggelsemiljön runt kvarteret Kempen. (karta 44)

291. Kv Kempen 7 Kempegatan 10A

Flerfamiljshus med fyra lägenheter, beläget intill det numera rivna mejeriet. Byggnaden uppfördes av Axel Kempe 1929, som ägde mejeriet. Byggnaden har en tidstypisk utformning med fasader klädda i ljus puts på reveterad plankstomme, och sadeltak med markerade hörnkedjor och takfotslistor. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i en värdefull bebyggelsemiljö i och runt kvarteret Kempen. (karta 44)

292. Kv Kempen 11 Drottninggatan 6

Före detta affärs- och handelsgård, centralt belägen längs med den gamla huvudgatan genom Vårgårda. Enligt uppgift består byggnaden av två hus som flyttades till platsen på 1870-talet. Den inrymde till en början S P Anderssons speceri- och diversehandel. Byggnaden är förlagd med gaveln mot gatan och var ursprungligen längre, men kapades i samband med att vägens sträckning förändrades. Idag rymmer byggnaden en restaurangrörelse och i samband med detta har en del förändringar gjorts. Byggnaden besitter trots detta ett kulturhistoriskt värde genom att den berättar om Vårgårda stationssamhälles historiska framväxt. Till värdet bidrar också att den är den enda bevarade handelsgården på orten. Byggnaden ingår i en värdefull bebyggelsemiljö i och runt kvarteret Kempen. (karta 44)

293. Kv Kempen 12 Drottninggatan 2

Affärs- och bostadshus, centralt placerat längs med Drottninggatan. Byggnaden uppfördes 1931-32 för firman Carl Johansson efr. efter ritningar av länsarkitekt Allan Berglund i Skövde. Byggnaden innehöll ursprungligen åtta lägenheter samt tre affärslokaler, lagerlokaler och kontor med mera. Den är uppförd i tre våningar med den översta våningen förlagd under ett brant tak med takkupor. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde genom sin till stor del välbevarade utformning, samt ett lokalhistoriskt värde genom kontinuiteten som affärslokal sedan 1930-talet. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön i och runt kvarteret Kempen. (karta 44)

294. Kv Kempen 13 Järnvägsgatan 1

Före detta affärs- och bostadsfastighet belägen strax söder om järnvägen. Byggnaden är uppförd 1880 och har inrymt olika verksamheter genom åren, bland annat en cigarr- och pappershandel på 1940-50-talet. Huset är byggt i tegel, klätt med puts och har fint sågade snickeridetaljer i så kallade schweizerstil längs takfot och veranda. Stilmässigt bär den drag av den första stationsbyggnaden i samhället. Byggnaden har ett kulturhistoriskt värde genom den till stora delar välbevarade utformningen, samt ett lokalhistoriskt värde genom sin tidigare funktion som affärslokal. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön i och runt kvarteret Kempen. (karta 44)

295. Kv Kempen 15 Järnvägsgatan 5

Före detta bankhus uppfört 1906 för Östra Kullings kreditbolag. 1917 såldes den vidare till AB Svenska lantmannens bank. Därefter har byggnaden bland annat använts som kommunalkontor och numera brukas den av Jehovas Vittnen. Den är uppförd i trä och är försedd med spritputs, medan fönsteromfattningar och andra dekorativa omfattningar är utförda i slätputs. Gatufasaden domineras av en framskjutande så kallad mittrisalit. På fastigheten finns även ett samtida uthus. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens ursprungliga funktion och den till stora delar bevarade ursprungliga utformningen. Byggnaden har också en väl synlig, central placering utmed Järnvägsgatan, vilket bidrar till värdet. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön i och runt kvarteret Kempen. (karta 44)

296. Kv Kempen 16 Järnvägsgatan 7 Ulriksdal

Flerfamiljshus i två våningar, beläget på Järnvägsgatan strax söder om järnvägen. Byggnaden uppfördes omkring 1885, men fick sitt nuvarande utseende vid en omfattande ombyggnad 1929. I byggnaden har Vårgårda telestation med expedition varit inrymda. Byggnaden har en tidstypisk 20-talskaraktär med symmetrisk, spritputsad fasad och valmat tak. På fastigheten finns ett samtida uthus. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade tidstypiska utformning från 1929, samt genom sin tidigare funktion som telestation. Byggnaden har också en väl synlig, central placering utmed Järnvägsgatan, vilket bidrar till värdet. (karta 44)

297. Kv Korpen 7 Marknadsgatan 16

Bostadshus i två våningar, beläget längs Marknadsvägen i ett bostadsområde nordost om centrum i Vårgårda. Byggnaden var liksom grannhuset reveterat från början, men kläddes med eternitplattor på 1970-talet. Bortsett från klädseln är byggnaden välbevarad med tidstypiska detaljer som balkong med sinuskorrigerad plåt, tvåluftsfönster samt tälttak. Byggnaden uppfördes 1947 åt en mejeriarbetare och innehöll då två lägenheter. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

298. Kv Linnean 2 Västergatan 14

Friliggande bostadshus beläget längs Västergatan i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden är uppförd 1934 för pastor M. Anuell efter ritningar av Johan Haglund i Vårgårda. Huset är klätt med ljus puts på reveterad plankstomme. Stilmässigt bär den drag dels av 1920-talets kvardröjande klassicism i form av slätputsade dekorativa inslag, kolonnburet entréparti och markerade hörnkedjor, dels av funktionalismen genom den satta byggnadskroppen och det flacka taket. Husets baksida har senare försetts med altan och eternit som fasadmaterial. Det kulturhistoriska värdet motiveras bland annat av att byggnaden besitter ett arkitektoniskt

värde genom sin välbevarade utformning. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

299. Kv Linnean 3 Västergatan 12

Friliggande bostadshus beläget längs Västergatan i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden uppfördes 1936 och inreddes med två lägenheter med tre rum och kök vardera. Byggnadens utformning har bibehållits sedan byggnadstiden och den besitter därför ett kulturhistoriskt värde. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

300. Kv Linnean 4 Västergatan 10

Friliggande villa belägen längs Västergatan, i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden är uppförd 1966 och har en tidstypiskt utformning med fasad i gult tegel, smidesräcken och rött tegeltak. Ett vidbyggt garage i tegel är troligen samtida. Byggnadens kulturhistoriska värde motiveras av den välbevarade exteriören och den tidstypiska karaktären, vilket gör den till en god representant för sin byggnadstyp. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

301. Kv Mjölaren 4 Folkets hus

Biograf- och folketshuslokal, centralt belägen öster om Centrumgatan. Byggnaden uppfördes ursprungligen 1923 och hette då Vårgårda kinematografteater. Biografen visade då endast stumfilmer men 1929 installerades en ljudfilmsanläggning. I mitten på 1960-talet byggde man till en stor entré och en ny samlingslokal. Byggnaden har genomgått vissa förändringar genom åren och det kulturhistoriska värdet är främst motiverat av byggnadens långa kontinuitet som biograf och föreningslokal. (karta 44)

302. Kv Målaren 3 Kyrkogatan 3

Friliggande bostadshus beläget längs Kyrkogatan i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden uppfördes 1938 i trä i en tidstypisk utformning med utbyggd entré, tvådelade fönster samt ljus panel. På baksidan finns en tillbyggnad gjord på senare tid. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, och av att den är representativ för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Kyrkogatan. (karta 45)

303. Kv Målaren 4 Kyrkogatan 5

Friliggande bostadshus beläget längs Kyrkogatan i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden uppfördes 1932 för bankkamrer Eriksson efter ritningar av C. Olsson. Huset innehöll ursprungligen två lägenheter. 1944 moderniserades byggnaden och en tillbyggnad gjordes på ena gaveln. Byggnaden har en tidstypisk utformning med ljus panel, balkong med smidesräcke samt tegeltak. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Kyrkogatan. (karta 45)

304. Kv Målaren 5 Kyrkogatan

Missionskyrka belägen längs med Kyrkogatan i nordvästra delen av tätorten. Kullings- och Gäsene missionsförsamling bildades 1867 och första åren hade man sin hemvist i Hoberg missionshus. Allteftersom Vårgårda samhälle växte så ökade behovet av att ha en samlingslokal i samhällets centrala del. 1927 uppfördes den första missionskyrkan i Vårgårda efter ritningar av Martin Ahldrén. Byggmästare var Martin Henriksson. Byggnaden fick en tidstypisk utformning med spetsbågefönster och ljus puts. Så småningom blev den för trång och en tillbyggnad uppfördes 1956 efter ritningar av samme arkitekt. 1984 genomfördes ytterligare en stor om- och tillbyggnad av kyrkan, då en ny kyrksal tillkom väster om den befintliga byggnaden. Byggnaden besitter trots de

omfattande omgestaltningarna ett kulturhistoriskt värde, främst som symbol för den väckelserörelse som fick stort genomslag i Vårgårda i slutet av 1800-talet. Den har även ett miljövärde och ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Kyrkogatan. (karta 45)

305. Kv Oxen 3 Fridhemsgatan 6

Bostadshus beläget i ett bostadsområde sydost om tätorten. Arbetarna på Vårgårda armaturfabriken fick förtur till att köpa tomter i området. Bostadshuset är ett kataloghus från Vetlandahus, uppfört 1950. Byggnaden har ett tidstypiskt utseende med kvadratisk grundform, hög källarsockel, träfasad och teglat sadeltak. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens välbevarade och ursprungliga utformning, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

306. Kv Oxen 14 Boråsvägen 13

Före detta affärslokal och snickeri ”Fridhems möbler”, beläget intill Boråsvägen sydost om tätorten. Byggnaden uppfördes 1914 som möbelverkstad för Oskar Gustavsson som bedrev verksamhet i byggnaden under flera årtionden. Byggnaden intill låg tidigare på samma fastighet och uppfördes som bostad till familjen Gustavsson 1911. Familjen Gustavsson drev möbelsnickeri fram till 1946 då Stellan Berlin tog över. Byggnaden har genomgått vissa förändringar genom åren, bland annat har fönster och dörrar bytts ut. Trots detta besitter den ett visst kulturhistoriskt värde genom sin tidigare funktion som möbelsnickeri. (karta 47)

307. Kv Plåtslagaren 1 Vårgårdaparken

Vårgårda Folkets Park är belägen på Lilla Åberget i Gullhögen stax öster om tätorten. Parkföreningen bildades 1930 och året därpå byggdes festplatsen. Till en början fanns en friluftsteater med 280 sittplatser, servering och en skjutbana. 1963 gjordes en tillbyggnad och idag finns en åttakantig dansbana, tombolahall, cafébyggnad med personalutrymme, korvkiosk samt expedition på platsen. Parken hyrs ut till dans, teater, privata kalas, kurser med mera. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadernas funktion som festplats

Karta 49. Vårgårda tätort.

och samlingsplats för många människor, och av att den är en viktig representant för en bebyggelsekategori som försvinner i allt snabbare takt. (karta 49)

308. Kv Råven 7 Djupedalsvägen 13

Villa från 1957, belägen på Djupedalsvägen vid Hallabergets fot, nära Kullingsleden. Byggnaden har ett tidstypiskt utseende med tegelklädd fasad med gavelspets i träpanel, kvadratiska fönster, entrédörr i teak med sidoljus i form av glasbetong samt kvadratisk grundform. På fastigheten finns ett garage från 1960-talet samt ett äldre bevarat lusthus från 1930-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen. (karta 47)

309. Kv Smeden 3 Ågatan 19-21

Före detta brandstation/tvätteri beläget i korsningen Strömgatan/Ågatan. Byggnaden uppfördes 1946 och innehöll kommunal tvättstuga och brandstation på nedre botten, medan översta våningen var inredd med bostäder åt brandbefälen. Byggnaden har även haft ett nu rivet slangtorkningstorn på ena gaveln. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens ursprungliga funktion samt av dess tidstypiska utformning med tegelklädda fasader och putsad sockel. (karta 47)

310. Kv Solrosen 8 Västergatan 5

Friliggande villa belägen längs Västergatan, i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden uppfördes 1946 åt en omnibussägare efter ritningar av byggnadsingenjör Sverker Welén. Byggnaden har en tidstypisk utformning med fasader klädda i ljus avfärgad puts på reveterad plankstomme, sadeltak, samt ett smidesräcke som omger tomten. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

311. Kv Solrosen 17 Kungsgatan 23 B

Litet gavelvänt affärshus med butiksentré mot Kungsgatan, centralt beläget i Vårgårda. Byggnaden, som uppfördes 1920, inrymmer idag en guldsmedsaffär men har tidigare hyst bland annat en elaffär. Ett garage/uthus var tidigare hopbyggt med huset, och enligt uppgift har byggnaden tidigare varit betydligt längre. Trots dessa förändringar har den ändå ett visst kulturhistoriskt värde, främst genom den kontinuerliga funktionen som affärshus sedan 1920-talet. (karta 45)

312. Skövde 1:16 Stationsgatan 1

Järnvägsstation vid Västra Stambanan centralt belägen i Vårgårda. Den första stationsbyggnaden uppfördes 1857 efter ritningar av Adolf Wilhelm Edelswärd. Den revs 1940 och ersattes av den nuvarande stationsbyggnaden, som är klädd med tegel och innehåller väntsal och kontor. Stationsbyggnaden har ett stort samhällshistoriskt och lokalhistoriskt värde genom att den representerar en viktig del i samhällets utveckling där järnvägens tillkomst var förutsättningen. (karta 44)

313. Kv Sparven 7

Byggnadstypen är vanlig och uppfördes på många orter i landet under perioden efter andra världskriget. Typiskt för dessa hus, som byggdes likadant över hela landet, är att de är uppförda på plan eller plangjord mark och ofta parallellt placerade i förhållande till varandra. Byggnader av detta slag har i regel platta eller svagt sluttande tak och fasader i tegel eller betong. Gavlarna på denna byggnad är näst intill fönsterlösa och balkongerna är karaktäristiskt indragna från fasadlivet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av att den ursprungliga utformningen bevarats, vilket gör den till en goda representant för sin byggnadskategori. Den minner dessutom om en tid då bostadsbristen var omfattande i hela landet, även på mindre orter som Vårgårda. (karta 45)

314. Kv Storken 1

Fyra enplansradhus, belägna vid Allégatan strax öster om Vårgårda centrum. Byggnaderna är uppförda 1969 i rött tegel. De flacka taken med neddragen plåt är typiska för tiden. Fönsterna har bytts ut på senare år men i övrigt är byggnaderna i originalskick. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör byggnaderna till goda representanter för sin tids byggnadsskick. (karta 45)

315. Kv Städet 2

Ekonomi- /industribyggnad belägen i centrala Vårgårda nära korsningen mellan järnvägen och bron över järnvägen (Kullingsleden). Sannolikt uppförd som panncentral till Vårgårda nya handelsträdgård där bland annat tomater och gurkor odlades i fyra växthus vid 1900-talets mitt. Panncentralen, som har en hög skorsten och rödmalad liggande panel, är idag det enda bevarade spåret av handelsträdgården. Att döma av texten om Vårgårda nya handelsträdgård i "Sveriges bebyggelse" kan den vara byggd under 1930-talet. Byggnaden är av lokalhistoriskt intresse då den vittnar om en näringsverksamhet som idag är försvunnen. (karta 46)

316. Kv Svärdsliiljan 14 Torggatan 21

Bostadshus/egnahem beläget i ett villaområde väster om centrum. Byggnaden är uppförd 1943 för den före detta lantbrukaren Axel Andersson. Byggnaden har kvar sin tidstypiska prägel med ljust avfärgad träpanel, lertegelklätt sadeltak, två- och tredelade fönster med smäckra profiler, och pelare som bär upp balkongen. Byggnaden är ett fint exempel på alla de egna hem som började uppföras på 1930-40-talet. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning. (karta 46)

317. Kv Tjädern 4 Djupedalsgatan 58

Souterrängvilla i två plan, belägen på en sluttande tomt vid Hallabergets västra sida. Byggnaden, som är uppförd 1959, har en utformning som präglas av både 1950- och 60-talens stildrag. De kvadratiska fönstren samt balkongen med korrugerad plåt är typiska för 1960-talet, medan de accentuerade fönsteromfattningarna och byggnadskroppens sinsemellan förskjutna delar var vanligt förekommande under 1950-talet. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tid. (karta 47)

318. Kv Violen 8 Torgatan 20

Flerfamiljshus beläget väster om tätorten. Byggnaden uppfördes 1946. Enligt uppgift ägdes den 1949 av bilinstruktör Karin Sjölin. Den innehöll från början sex lägenheter med inalles 10 rum. Byggnaden har kvar mycket av sin ursprungliga utformning med reveterad ljus puts på trästomme, bruna fönstersnickerier, skärmtak över entrén samt sadeltak. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning. (karta 46)

319. Kv Violen 9 Torggatan 18

Bostadshus/egnahem beläget i ett villaområde väster om centrum. Byggnaden är uppförd 1936 för textilarbetaren Per Ekman. Från början innehöll huset två lägenheter. Byggnaden har kvar många av sina tidstypiska detaljer som hög källarsockel, tvådelade fönster samt ljus träpanel. Byggnaden är ett bra exempel på alla de egna hem som började uppföras på 1930-40-talet. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning. (karta 46)

320. Kv Violen 12 Nygatan 4

Bostadshus/egnahem uppfört 1956 i ett villaområde väster om tätorten. Byggnaden har ett tidstypiskt utseende med hög källarsockel, smidesräcke, smäckra fönstersnickerier med ursprunglig färgsättning och fasader klädda i gult tegel. Över entrén finns också ett litet skärmtak som var typiskt för den tiden. Byggnaden besitter ett kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade och ursprungliga utformning. (karta 46)

321. Kv Vitsippan 13 Hobergsvägen 2

Fabriksanläggning belägen strax väster om tätorten. Uppförd under senare hälften av 1940-talet som filialfabrik för AB Svenskt Konstsilke. Kring år 1950 fanns ca 100 anställda som arbetade med tvinning och spolning av rayonsilke. Cellplasttillverkaren Sundolitt tog sedan över lokalerna 1968. Fabriksbyggnaden, som har fasader i gult tegel, försågs på karaktäristiskt vis med sågtandat tak och överljus från fönster som vetter åt norr. Idag används byggnaden som lager av företaget Poly-produkter som producerar plastrep. Enligt uppgift har den ursprungliga fabrikslokalen byggts till på 70-talet och omkring år 1990. På fastigheten finns ett flertal andra byggnader, bland annat ett boningshus från 1949 och två samtida transformatorstationer. Anläggningen har kvar delar av sin ursprungliga prägel och besitter ett kulturhistoriskt värde, inte minst som en industrihistoriskt intressant symbol för de textilindustrier som under 1900-talets mitt sysselsatte en förhållandevis stor del av samhällets befolkning. (karta 46)

322. Kv Vitsippan 19 Hobergs skola Hobergsvägen 6

Hobergsskolan, belägen längs med Hobergsvägen väster om tätorten. Byggnaderna uppfördes av Kullings-Skövde kommun 1921 som folkskola och lärarbostad. De fick en tidstypiskt klassicistisk utformning med putsade fasader avfärgade i gult med vita detaljer, frontespis, brutet tak samt fönsterkupor. 1947 moderniserades skolbyggnaden som därefter var inredd med sex lärosalar, materialrum samt slöjdsal. Lärarbostaden renoverades 1936 och delades då in i fyra lägenheter. Byggnaderna har bevarats väl utvändigt och har höga kulturhistoriska värden. De är av arkitektoniskt intresse och besitter höga lokalhistoriskt värden genom den kontinuerliga användningen för undervisningsändamål. (karta 46)

323. Kv Vitsippan 20 Hobergsvägen 6

Bostadshus uppfört för fabrikören på Vårgårda möbelfabrik belägen vid Hobergsvägen väster om tätorten. Möbelfabriken uppfördes 1908 av bröderna Håkan och Anders Andersson. Fabriksbyggnaden innehöll både snickeri, bonarverkstad och tapetserarverkstad. Bostadshuset byggdes 1910 och fick en utformning enligt tidens ideal med kontursågade taksparrar och listverk samt en fasad med både liggande och stående paneler. Det kulturhistoriska värdet motiveras av byggnadens medvetna arkitektoniska utformning och är ett bra exempel på ett större bostadshus från 1910-talet. Den har också ett lokalhistoriskt värde genom sin anknytning till en av traktens industrier. (karta 46)

324. Kv Västerberget 4 Västergatan 9

Friliggande bostadshus beläget längs Västergatan i ett bostadsområde nordväst om centrum i Vårgårda. Byggnaden är uppförd 1932 och hade ursprungligen reveterade fasader. Byggnaden har vissa kvardröjande drag av 1920-talsklassicism i form av det brutna taket, den bågformade frontespisen samt de sexdelade fönstren. Det kulturhistoriska värdet motiveras av den i stort sett välbevarade ursprungliga utformningen, vilket gör fastigheten till en god representant för sin tids byggnadsskick. Byggnaden ingår i den värdefulla bebyggelsemiljön längs Västergatan. (karta 45)

KÄLLOR

Tryckta

Bussqvist, Anjakarin; Forsmark, Christer; Tingbratt, Stog-Olov m fl. "Vårgårda kommun 50 år 1952-2002". 2002.

"En kulturhistorisk vandring i Fullestads socken". Ett grupparbete inom studieförbundet i Vårgårda. 1981.

Eriksson, Karl. "Gårdsägar'n, torpar'n och knekten". 1982.

Florén, Stig. "Missionshus i Vårgårda kommun: inventering och dokumentation utförd 1997- 2003". 2003.

Holmberg, Linnéa; Samuelsson, Inga; Sjöberg, Ingela. "Gårdar och torp i Skogsbygden - en västgöta socken under 300 år". Skogsbygdens hembygdsförening. 1995.

Kempe, Lars-Åke. "Fredrik Sundler, en märklig man 1798-1868: Fänneslunda-Borås-Vårgårda". 1991.

Kempe, Lars-Åke. "Pöjka på Lia, Olstorps säteri och torp". 1999.

Kempe, Lars-Åke. "Tumbergs socken - från forntid till nutid". 2006.

Kempe, Lars-Åke. "Vårgårda armaturfabrik 75 år: 1920-1975". 1995.

"Kulturhistorisk utredning 7. Vårgårda kommun."
Älvsborgs läns museiförening 1974.

Lennstrand, Irene. Gårdar och torp i Algutstorp socken.
2000.

"Program för Kulturminnesvård Vårgårda kommun". 1994.

Reinholdsson, Holger. "När separatorn tystnade: Minnesbilder från Kvinnestad". 1994.

Rytterås, Filip. "Bergstena - en västgöta socken genom tiderna". 1961

Svensson, Stig. "Torpen i Ornunga socken: Inventering av torp,backstugor och nedlagda gårdar i Ornunga socken". 1992.

"Sveriges bebyggelse". Del 3 (1949) & del 7 (1951).

"Svältornas hembygdsförening 1905-2005". Svältornas fornminnesförening. 2005.

Otryckta

Alm, Kristina & Lindh, Ulrika. "Vårgårda kvarn". Kulturhistoriskt planeringsunderlag. Regionmuseum Västra Götaland. 2006.

Connelid, Per. "Olstorp och Lilla Åby i Algutstorp och Landa socknar". Landskapshistorisk inventering inom ramen för utarbetandet av MKB för planerad golfbana. 2003-04-02.

Intervju med Allan Andersson, Vårgårda hembygdsförening (gjord av Carina Carlsson). Juni 2011.

Jansson, Samuel. "Vårgårda bryggeri 1886-2004". En bebyggelsehistorisk uppgift. Göteborgs universitet. Avdelningen för kulturvård.

"Området runt Kullings-Skövde kyrka". Kulturhistorisk byggnadsinventering och bevarandeförslag. Älvsborgs länsmuseum. 1990.

FOTOGRAFIER

Där inget annat anges	Carina Carlsson, Västarvet.
Flathults såg, s 143	Hans Hellman, Västarvet
Kv Duvan och Höken, s 164; Kv Hammaren 13, s 173; Hägrunga 2:43, s 36; Övratorp Västergården 2:7 s 67.	Linda Alexandersson, Västarvet
Brevikshult s:1 Kajsas ladugård s 141	Marie Odenbring Widmark, Västarvet
Brevikshult s:1 Gällsjögården, s 141	Vanja Larsson.

FÖRTECKNING ÖVER KULTURHISTORISKT INTRESSANTA FASTIGHETER I VÅRGÅRDA KOMMUN

Fastighet	Sida	
		ALGUTSTORP SOCKEN
1. Algutstorp kyrka	31	
2. Algutstorps prästgård 1:1	31	
3. Algutstorp Prästgården 1:2	31	
4. Algutstorp Prästgården 1:11	33	
5. Ambjörntorp 3:4 Fräsegården	33	
6. Bänatorp 2:4 Melltorp	33	
7. Bänatorp 3:14 Stenkullen ”Larmatorpet”	34	
8. Bänatorp 7:1	35	
9. Bänatorp 9:1	35	
10. Bösstorp 1:1	35	
11. Hägrunga 1:10 Sjötorpet	36	
12. Hägrunga 2:43 Kungegården	36	
13. Hägrunga 7:7	36	
14. Kvide 1:1	37	
15a. Olstorp 1:1	37	
15b. Olstorp 1:1 Katrineberg	38	
15c. Olstorp 1:1 Liden	38	
16. Svantetorp 1:1	38	
17. Tånga hed	39	
		ASKLANDA SOCKEN
18. Asklanda kyrka	40	
19. Asklanda 2:4	41	
20. Asklanda 2:16	41	
21. Asklanda 3:5	41	
22. Asklanda 5:2 Gamla prästgården	42	
23. Asklanda 5:3 Prästgården	42	
24. Asklanda – Galstad 1:4	42	
25. Asklanda 8:1	43	
26. Romnefall 1:2	43	
27. Romnefall 1:4	43	
		BERGSTENA SOCKEN
28. Bergstena 1:4	45	
29. Bergstena 1:8	45	
30. Bergstena 5:5 Ekebo	45	
31. Bergstena 13:2	46	
32. Hönsetorp 1:4 Elfsborg	47	
33. Kolbäck 1:5	47	
34. Kolbäck 1:2 Hagaberget	48	
35. Lundagården 1:2 Hagängen	48	
36. Pinnegården 1:1	48	
37. Ödegården 1:2	49	

FULLESTAD SOCKEN	38. Fullestad kyrka	50
	39. Fullestad 5:1	51
	40. Lagmansholm 2:45	51
	41. Lagmansholm 2:79	52
	42. Uggletorp 3:1	52

HOL SOCKEN	43. Hol kyrka	53
	44. Bäne 2:5 Dammen	53
	45. Bäne 3:2, Karlagården	55
	46. Hallstorp 1:1	55
	47. Hol 3:17 Tomasgården (före detta Bryngelsgården)	55
	48. Hol 4:4 Ambjörnsgården	56
	49. Hol 7:8 Algutsgården	57
	50. Hol 7:21	57
	51. Jonstorp 1:6 Fridhem	57
	52. Jonstorp 1:9 Nolgården	58
	53. Jonstorp 2:3 Mellomgården	58
	54. Jonstorp 2:11	58
	55. Kringeläng 1:2	59

HORLA SOCKEN	56. Horla kyrka	60
	57. Finnatorp 2:1 Finnatorps kvarn	62
	58. Horla 4:6 Åspebacken	63
	59. Horla 6:2 Källgården	63
	60. Horla 6:11 Brännås	63
	61. Horla 7:2 Skräddaregården	64
	62. Horla 7:7 Skräddaregården	64
	63. Horla 9:7 Hembygdsgård	64
	64. Horla 9:11	65
	65. Horla 9:12 Kunggården	65
	66. Horla 14:1	65
	67. Kärtared 2:3 Mellomgården	66
	68. Kärtared 2:6 Mellomgård	66
	69. Länsmansrydet 1:1	66
70. Melltorp 1:5	67	
71. Övratorp Västergården 2:7	67	

KULLINGS-SKÖVDE SOCKEN UTOM TÄTORTEN	72. Degrabo 2:3	68
	73. Degrabo 6:1 Södergården	68
	74. Hoberg 8:20	68
	75. Hoberg 8:24	70
	76. Hoberg 8:26	71
	77. Hoberg 8:28	71
	78. Klåvnasten 1:3 Ängaskogen	71
	79. Klåvnasten 2:1 Skattegården	72
	80. Klåvnasten 3:1 Västergården	72
	81. Rensvist 2:14	72
	82. Sandhem 2:2	73

83. Skövde 2:2	73
84. Skövde 4:25	73
85. Sölvatorp 1:10	74
86. Sölvatorp 1:6, 1:20	74

87. Kvinnestad kyrka	76
88. F d Grutlanda 1:2, ingår nu i Kvide 1:1	77
89. Kvinnestad 1:28 Stockabo	77
90. Ramnaklev 5:4	77
91. Riddartorp 1:7 Fridhem	78
92. Riddartorp 1:2	78
93. Skinte 1:4	78
94. Äne 1:12 Nordgården	79
95. Äne 1:13	79
96. Äne 1:17	79
97. Äne 2:2 Nedregården	80
98. Äne 2:16 Nedregården	80
99. Äne 6:2	81
100. Äne 6:9	81
101. Äne 11:1 Ängsdal	82

KVINNESTAD SOCKEN

102. Landa kyrka	83
103. Holsendal 1:3	84
104. Holsendal 1:8	84
105. Holsendal 1:11	85
106. Landa 1:3 Landa Stora	85
107. Landa 1:6 Landa Stora	86
108. Lilla Åby 1:4	86
109. Lilla Åby 1:5	86
110. Lilla Åby 3:1	87
111. Stora Åby 1:3	87
112. Stora Åby 2:1	87
113. Stora Åby 3:1	88

LANDA SOCKEN

114. Lena kyrka	89
115. Fly 1:10	90
116. Fredrikshult 1:1	90
117. Lena 1:15 Timmerkullen	90
118. Lena 1:16 Nordgården	92
119. Lena 2:3	93
120. Lena 5:16 Granholmen	93
121. Lena 8:6	93
122. Lena-Torpet 1:4	94
123. Lunnahult 2:1	94
124. Långesbro 1:1	94
125. Mjölketorp 1:11	95
126. Röttorp 1:4 Västergården	95
127. Röttorp 1:16 Mariedal	96
128. Röttorp 1:18 Källelid	96

LENA SOCKEN

129. Röttorp 3:7	96
130. Sadelsten 1:2	97
131. Sadelsten 1:4	97
132. Skakeltorp 1:19 Kristinedal	97
133. Sotlanda 4:3 & 4:5	98
134. Sotlanda 4:4 Åkertorpet	98
135. Strömsberg 3:3 Granlid	98
136. Strömsberg 5:1	99
137. Vittene 1:15	99
138. Vittene 1:20 Olovsbacke	99
139. Vittene 3:10 Spanåsen	100
140. Vittene 3:14	100
141. Vittene 4:2	100
142. Ängatorp 6:1	101
143. Ängatorp 6:2	101
144. Östadkulle 2:1 Östadlund	101
145. Östadkulle 2:3 Mossalyckan	102
146. Östadkulle 4:3	102
147. Östadkulle 10:1	103

LJUR SOCKEN

148. Gundlered 1:4 Västergården	104
149. Ljur 4:7	104
150. Hjulsered 1:5 Nortorp	104
151. Iglabo 1:2	106
152. Iglabo 1:15	106
153. Kättlingebo 1:3	106
154. Ljur 1:3	107
155. Ljur 7:3 Frälsegården	107
156. Ljur 7:13	107
157. Långared 1:3 Ljurs kvarn	108
158. Långared 1:30 Sävedal	108
159. Långared 2:18	108
160. Långared 5:1 Stora Långared	109
161. Sävsjöos 1:3 Säven	109
162. Sävsjöos 1:13	110

NÅRUNGA SOCKEN

163. Närunga kyrka	111
164. Allmänningen 1:6	113
165. Lida 1:9 Lillegården	113
166. Nordhult 2:2	114
167. Närunga 1:3	114
168. Närunga 1:12 Barnegården	114
169. Närunga 4:2 Barnegården	115
170. Närunga 1:15 Habbelund	115
171. Närunga 2:1 Västergården	117
172. Närunga 5:8 Prästgården	117
173. Röret 1:3	117
174. Årred 2:1 Mellomgården	118
175. Årred 3:10 Lida	118
176. Åsgärde 1:2	118

177. Ornunga gamla kyrka	119	ORNUNGA SOCKEN
178. Ornunga nya kyrka	121	
179. Baggebol 1:7 Karlstorp	123	
180. Holtsäckra 1:2	123	
181. Holtsäckra 1:18	123	
182. Lindås 1:18	124	
183. Lommared 1:8	124	
184. Kyrkebol 1:3	124	
185. Kyrkebol 1:7 Hembygdsmuseum	125	
186. Kyrkebol 1:13 Klippan	125	
187. Ornunga 2:24	126	
188. Ornunga 3:15 & 3:17	126	
189. Ornunga 8:3	126	
190. Ornunga kvarn 1:1	127	
191. Ornunga-Korpås 1:2	127	
192. Ryagärde 3:1	127	
193. Spångakil 2:1 Björkebacken	128	
194. Trollö 1:7	128	

195. Siene kyrka	130	SIENE SOCKEN
196. Fd Brunnlid 1:1, numera Kvide 1:1	130	
197. Eklanda 2:6 och 2:1	133	
198. Gongstorp 1:6	134	
199. Gongstorp 2:3 Nordgården	134	
200. Gongstorp 5:2	134	
201. Hjultorp 3:1	135	
202. Ljunghem 1:1	135	
203. Mångsholm 1:3 Granås	135	
204. Siene 3:13 Klockaregården	136	
205. Siene 11:4	136	
206. Spånga kvarn 1:1	136	
207. Tubbetorp 3:1	137	
208. Tubbetorp 3:5 Ekbacken	137	
209. Tubbetorp 3:9 Backen	138	
210. Vårgårda 5:3 Vårgårda Herrgård	138	
211. Vårgårda 5:3 Micklagården	139	
212. Vårgårda 6:1	139	
213. Vårgårda 6:1 Vårgårda kvarn	140	

214. Bredvikshult s:1 Gällsjögården	141	SKOGSBYGDENS SOCKEN
215. Bredvikshult s:1 Kajsas ladugård	141	
216. Bögared 2:6 Gräsbacken	143	
217. Flathult 1:3 Åsen	143	
218. Flathults såg, samfälld mark på Flathult 1:3	143	
219. Kamparås 1:3	144	
220. Krösakullen 1:3	144	
221. Lafsan 1:1	144	
222. Larsbo 1:8 Skogsbygdens församlingshem	145	
223. Larsbo 1:10 Lyckan	145	
224. Larsbo 1:11	146	

225. Larsbo 1:12 Skogsbygdens missionshus	146
226. Ljungås 1:1	146
227. Lunden 1:1	147
228. Näverhult 1:7	147
229. Näverhult 1:8	147
230. Ryd 1:3	148
231. Skjul 1:4	148

SÖDRA HÄRENE SOCKEN

232. Södra Härene kyrka	150
233. Fötene 4:10 Järskog	150
234. Fötene 5:6 Östergården	152
235. Fötene Afsegården 3:7 Dalslund	152
236. Fötene Afsegården 3:10	152
237. Fötene Afsegården 7:2	153
238. Fötene Östergården 1:11	153
239. Härene 7:8	153
240. Härene 9:1	154
241. Härene Nordgården 3:8	154
242. Härenebro 1:1	154
243. Ingemarstorp 1:6	155
244. Kivenäbb 1:3	155
245. Ribbingsberg 1:1	155
246. Ribbingsberg 1:2 Broholm	156
247. Ribbingsberg 1:3 Södra Härene församlingshem	156
248. Äspekroken 1:4	157
249. Äspekroken 1:5	157

TUMBERGS SOCKEN

250. Tumbergs-Galstad 5:2	158
251. Lund 3:7 Hembygdsgård	158
252. Lund 9:1	159
253. Saxtorp 1:7	159
254. Tumbergs Galstad 2:7	159
255. Tumberg Stommen 3:2	160
256. Tumberg Västergården 2:5	160

KULLINGS-SKÖVDE SOCKEN TÄTORTEN

257. Kullings-Skövde kyrka	165
258. Kv Anden 5 Vinkelgatan 4	166
259. Kv Anden 6 Vinkelgatan 6	167
260. Kv Anden 7 Smedjegatan 3	167
261. Kv Anden 8 Smedjegatan 1	167
262. Kv Bagaren 2 Korsgatan 5	168
263. Kv Bagaren 5 Drottninggatan 5	168
264. Kv Bagaren 6 Drottninggatan 3	168
265. Kv Bryggaren 1 Drottninggatan 8	169
266. Kv Byggmästaren 3 Kungsgatan 29	169
267. Kv Byggmästaren 4 Hantverksgatan 3	170
268. Kv Fasanen 10 Drottninggatan 35	170
269. Kv Fasanen 12 Drottninggatan 39	170

270. Kv Flaskeberget 2	Stockholmsgatan 18	171
271. Kv Fåret 1	Boråsvägen 2	171
272. Kv Fåret 10	Tångavägen 17	171
273. Kv Fåret 18	Tångavägen 1	172
274. Kv Fölet 23-29	Lilla Strömgatan 2-14	172
275. Kv Geten 4	Boråsvägen 9	Fridhem 172
276. Kv Hallaberget 3	Drottninggatan 27	173
277. Kv Hammaren 13	Korsgatan 41	Korsgården 173
278. Kv Hantverkaren 1	Kungsgatan 31	174
279. Kv Hantverkaren 10	Skolgatan 13	174
281. Hoberg 9:13		174
282. Hoberg 9:20		175
283. Hoberg 10:74		175
284. Kv Härdaren 1	Vallgatan 1	175
285. Kv Härdaren 9	Drottninggatan 30	176
286. Kv Härdaren 11	Drottninggatan 36	176
287. Kv Johannedal 19	Kempegatan 18	176
288. Kv Kajan 16 &17		177
289. Kv Kempen 2	Rosendalsgatan 3	177
290. Kv Kempen 6	Kempegatan 10 B	177
291. Kv Kempen 7	Kempegatan 10A	178
292. Kv Kempen 11	Drottninggatan 6	178
293. Kv Kempen 12	Drottninggatan 2	178
294. Kv Kempen 13	Järnvägsgatan 1	179
295. Kv Kempen 15	Järnvägsgatan 5	179
296. Kv Kempen 16	Ulriksdal Järnvägsgatan 7	180
297. Kv Korpen 7	Marknadsgatan 16	180
298. Kv Linnean 2	Västergatan 14	180
299. Kv Linnean 3	Västergatan 12	181
300. Kv Linnean 4	Västergatan 10	181
301. Kv Mjölaren 4	Folkets Hus	181
302. Kv Mälaren 3	Kyrkogatan 3	182
303. Kv Mälaren 4	Kyrkogatan 5	182
304. Kv Mälaren 5	Kyrkogatan	182
305. Kv Oxen 3	Fridhemsgatan 6	183
306. Kv Oxen 14	Boråsvägen 13	183
307. Kv Plåtslagaren 1	Värgårdaparken	183
308. Kv Råven 7	Djupedalsvägen 13	184
309. Kv Smeden 3	Ågatan 19-21	185
310. Kv Solrosen 8	Västergatan 5	185
311. Kv Solrosen 17	Kungsgatan 23 B	185
312. Skövde 1:16	Stationsgatan 1	186
313. Kv Sparven 7		186
314. Kv Storken 1		186
315. Kv Städet 2		187
316. Kv Svärdslijan 14	Torggatan 21	187
317. Kv Tjädern 4	Djupedalsgatan 58	187
318. Kv Violen 8	Torggatan 20	188
319. Kv Violen 9	Torggatan 18	188

320. Kv Violen 12 Nygatan 4	188
321. Kv Vitsippan 13 Hobergsvägen 2	189
322. Kv Vitsippan 19 Hobergs skola Hobergsvägen 6	189
323. Kv Vitsippan 20 Hobergsvägen 6	190
324. Kv Västerberget 4 Västergatan 9	190

”Den kulturhistoriska bebyggelsen är en gemensam skatt”

Så inleds denna exposé över kulturhistorisk bebyggelse i Vårgårda kommun. Här kan du läsa om allt från medeltida kyrkor till boningshus i olika former från 1800- och 1900-talet, om sommarstugor, kvarnar, skolbyggnader med mera.

Sammanställningen är gjord för att sprida kunskap om lokala byggnadstraditioner och för att väcka intresse för ett fortsatt bevarande av det gemensamma kulturarvet. Den kommer också att användas som kunskapsbank och underlag i kommunens plan- och bygglovsarbete.

Rapporten är skriven av Västarvet (Västra Götalandsregionens förvaltning för natur- och kulturarv) och finansierad av Vårgårda kommun och Västarvet.

Vårgårda kommun

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN
VÄSTARVET